

JATKUVUUTTA VAI UUDISTUMISTA?

Lempäälä jatkosodan jälkeen

Laudaturtutkielma
Suomen historia
Historian laitos
Turun yliopisto
Tammikuu 1996
Marja Kalske

TURUN YLIOPISTO

Historian laitos/ Humanistinen tiedekunta

KALSKE, MARJA: Jatkuvuutta vai uudistumista?
Lempäälä jatkosodan jälkeen

Laudaturtutkielma, 116 s, 1 liitesivu
Suomen historia
Tammikuu 1996

Jatkosodan jälkeinen maailma oli toisenlainen kuin se, mistä vuonna 1939 talvisotaan lähdettiin. Muutos tuntui maalaispitäjässäkkin. Pienessä mittakaavassa on mahdollista katsoa yhtäaikaa monen elämänalan reagointia uuteen tilanteeseen.

Työn kohteena on Lempäälän maalaiskunta Tampereen naapurissa. Tarkasteltavina ovat paikkakunnan kunnalliselämä, koululaitos, karjalaisten sijoittuminen ja ennätysellisen vilkas huvielämä 1940-luvun jälkipuoliskolla. Milloin on aiheellista, kehitystä seurataan kauemmaskin, 1950-luvulle tai jopa 1960-luvun taitteeseen.

Lempääläiset pyrkivät jatkamaan arkielämäänsä vanhaan tapaan, missä se oli mahdollista. Syvälliset muutokset myllersivät niin monia elämänaloja, että ylimääräisiä uudistuskokeiluja ei kaivattu.

Kunnalliselämässä riideltiin. Tärkeimmät kiistat olivat kyläkuntien välisiä eivätkä poliittisia. Taloudellinen niukkuus vei pikkukylät ja kirkonkylän, keskuksen ja periferian usein vastakkain. Valtakunnan politiikan ja "vaaran vuosien" tunnelma heijastuivat kunnalliselämään ja esim. kyläkoulujen johtokuntiin: poliittiset kiistat olivat kovia, mutta niitä käytiin lähes symbolisista asioista.

Koulu oli kylän keskus. Johtokunnat kehittivät kouluaan sovussa, milloin aihe ei edellyttänyt periaatteellista poliittista kiistelyä. Poliittiset riidat eivät heijastuneet muihin asioihin.

Kun yksilön tai yhteisön eri viiteryhmien intressit menivät ristiin, poliittinen kanta voitti muut. Poliittiset ristiriidat periytyivät osaksi jo vuodesta 1918, joka muistettiin, mutta josta ei ole puhuttu ääneen.

Karjalaisten sijoittuminen ei käynyt ongelmitta, mutta avointa ristiriitaa ei ollut. Asia kuuluu myös niihin, joista ei enää haluta puhua. Pienessä yhteisössä on pitänyt vaieta usein.

Huvielämä oli vilkasta. Huvipaikkojen yleisö valikoitui paljolti aatteellisen taustan mukaan. Nuorisoseurassa ja työväentalolla kävivät eri ihmiset.

Pitäjäläiset elivät erilaisissa alueellisissa, kulttuurisissa ja aatteellisissa pienyhteisöissään. Yhteistyö onnistui, jos siihen oli tarvetta. "Ylhäältä määrätty" yhteistyö ei sujunut. Kattojärjestöjen olemassaolo ei ollut yhteistyön estekään, jos paikallistasolla oli tarvetta yhteistyöhön ja "integraatioon", kuten karjalaisnuorten ja nuorisoseuraväen välillä.

*Sekalaista, sekalaista,
sekä hyvää että pahaa,
mutta ainapa, koira vieköön,
hyvä kuitenkin täällä päällimmäisenä keikkuu
ja tämä elämän retkutus käy laatuun,
käypä se.*

- Aleksis Kivi

*(Rajamäen rykmentin Mikko;
Seitsemän veljestä, 13. luku)*

JATKUVUUTTA VAI UUDISTUMISTA?

Lempäälä jatkosodan jälkeen

<i>Sisällysluettelo</i>	4
<i>1. Johdanto</i>	6
1.1 Haasteita ja ongelmia	6
1.2 Valitun tutkimuskohteen mielekkyys	9
1.3 Pitäjä ajassa ja tilassa	11
1.3.1 Pitäjän synty	11
1.3.2 Modernin Lempäälän synty	12
1.3.3 Menneisyyden taakka ja traditio	15
1.4 Ongelmia ja lähtökohtia	18
<i>2. Kunnalliselämä</i>	20
2.1 Rakenteita luodaan	20
2.2 Yksimielisyyden aiheita	25
2.2.1 Kunnan rintamamiestonttien jako	25
2.2.2 Kunnan rakentamishjelma	27
2.2.3 Kunnan henkilökunta	34
2.3 Riitojen kohteita	35
2.3.1 Järjestöjen avustukset	36
2.3.2 Kunnan ilmoituslehdet	41
<i>3. Koulut kylien keskuksina</i>	44
3.1 1940-luvun uudet kansakoulut	45
3.2 Perinteiset pikkukylät kouluineen	51
3.3. Kasvavien keskusten kasvavat koulut	54
3.4 Niukkuus ja siitä selviytyminen	57
3.5 Oppikirjat aikakauden kuvastajina	59
3.6 Oheistoiminta: koulusta kylän keskus	62

4. Karjalaisten tulo Lempäälään	65
4.1 Toinen muutto vuonna 1944 ja asettuminen Lempäälään	68
4.2 Lempäälän karjalaisten yhteisöt	72
4.2.1 Vanhastaan olleet viralliset yhteisöt	72
4.2.2 Vapaaehtoisuuteen perustuneet karjalaisyhteisöt	74
4.2.3 Talouselämän yhteisöt	76
4.3 Uusiutuva perinne elää	77
5. Vapaa-ajan valintoja	85
5.1 Manttaalitalon tilaisuudet	87
5.1.1 Lempäälän elokuvat	88
5.1.2 Manttaalitalon muita tilaisuuksia	92
5.2 Lempäälän nuorisoseurantalo	94
5.3 Lempäälän työväentalo	96
5.4 Ongelma havaitaan ja muutosta pelätään	99
6. Hampaat kiinni elämän syrjään	104
7. Lähteet	111

Liitesivu

JATKUVUUTTA VAI UUDISTUMISTA? Lempäälä jatkosodan jälkeen

1 Johdanto

1.1 Haasteita ja ongelmia

Työni otsikko on ongelmallinen ja haastava. Sen kysymykseen vastaaminen edellyttää viidenkymmenen vuoden takaisten tunteiden etsimistä ajan patinan, jälkiviisauden ja moneen kertaan muuttuneiden asenteiden takaa. Jatkuiko Lempäälän ja lempääläisten elämä siitä, mihin se 1939 oli jäänyt? Oliko sittenkin vastassa uusi maailma haasteineen?

Sekä asiakirjatietoa että muisteluita on saatavissa runsaasti sotaa seuranneilta vuosilta. Ongelma onkin löytää todelliset tunnelmat. Tutkimusajan itesesensuuri ja inhimillisen muistin muuntuvuus ja valikoivuus ovat tosisasioita. Toisaalta 1940-luvun loppu ei ole mikään monoliittinen järkäle. Eri ihmisryhmät, pitäjät tai kaupungit ovat eläneet sitä omalla tavallaan.

Tutkimusajankohdan rajaaminenkaan ei ole yksiselitteistä. Pääasiassa tarkastelen 1940-luvun jälkipuoliskoa, käytännössä vuoden 1944 loppukuukausista eteenpäin. On asioita, joissa muutaman vuoden tarkastelu luo kokonaiskuvan kehityksen suunnasta ja voimasta, mutta on myös asioita, joissa tarkasteluvälin on oltava pidempi. Esimerkiksi siirtokarjalaiset ehtivät 40-luvulla vasta "asettua taloksi" Lempäälään. Heidän silloin tekemänsä ratkaisut kantoivat hedelmää vasta 1950- tai 1960-luvulla.

Haastavinta on "jatkuvuuden" ja "uudistumisen" vastakohtaisuus. Kokivatko ihmiset palaavansa johonkin ennen

sotaa olleeseen tilanteeseen, joka sinnikkäästi rakennettiin uudelleen ja entistä ehommaksi? Asetuttiinko sittenkin aivan uuteen maailmaan?

Paluusta oli tietysti kysymys sikäli, että rauha olotilana palasi. Miehet palasivat sodasta kotiin. Toisaalta Suomen poliittinen tilanne oli muuttunut. Karjalaiset joutuivat sopeutumaan hämäläiseen maalaiskylään. Väkiluku kasvoi, kouluja kunnostettiin, rintamamiestonteille ja karjalaistiloille rakennettiin. Naisten yhteiskunnallisesta asemasta näkyi hämmentyneitä ja kriittisiä kommentteja. Vasemmistosta ja sitä lähellä olevista järjestöistä tuli poliittisia ja yhteiskunnallisia vaikuttajia. Viihdemaailma ja kulttuurielämä vilkastuivat. Kaikesta oli pulaa.

Mitä tapahtui ihmisten mielessä? Mitä ajattelivat entiset suojeluskuntalaiset ja lotat sekä toimintavapauden saaneet kommunistit? Miten uusi poliittinen tilanne jakoi maalaispitäjää? Miten saada suhteellisen luotettavaa tietoa asennekysymyksistä vuosikymmenten jälkeen? Oleellisena pidän asenneilmaston selvittämistä. Aineellinen kehitys on helposti todennettavissa. Sen tärkeydestä ovat paikkakuntalaiset olleet dokumenttien mukaan yksimielisiä.

Henkinen ilmasto oli ristiriitainen; poliittiset vastakkaisuudet olivat jyrkkiä. Sekä avoin että peitelty pelko ja kauna hallitsivat esimerkiksi kunnalliselämää. Mutta mistä se johtui? Miten kipeä tilanne ilmeni? Jälkeenpäin aikaa on muisteltu riitelyn ja epävarmuuden jaksona. Mutta mikä oli lopulta paikallista ja mikä yleisen valtakunnallisen tai kansainvälisen tilanteen heijastumaa? Paikallistason yksityiskohtainen tutkailu voi tuoda yllättäviä tuloksia.

Tarkasteltava aika tunnetaan valtakunnallisesti "vaaran vuosina". Suomalaisten hermoja kiristivät mm. sotakorvaukset,

valvontakomissio, asekatkentaajuttu, SKDL:n voimakas ja aggressiivinen tulo politiikkaan, kommunistijohtoinen valtiollinen poliisi ja sotasyllisyysoikeudenkäynti. Lauri Hyvämäki katsoo, että vuodet 1945-1946 olivat vaikeimmat ja vaarallisimmat. Yhteiskunnan kehityssuunnasta väännettiin kättä, eivätkä muut juuri uskaltaneet vastustaa kommunisteja. Sen jälkeen kommunistien arvo- ja vaikutusvalta asteittain vähenivät. Rauhansopimuksen sisällön selviäminen ja sotakorvauksien pysyminen aikataulussa loivat enemmistöön varmuutta. Neuvostoliittoa kiinnostivat enemmän käytännön asiat kuin SKDL. Sisäministeri Yrjö Leino erotettiin 1948 laittoman toiminnan takia, ja valtiollinen poliisi saatiin kuriin sen jälkeen. Oleellisin poliittinen raja kulkikin SKDL:n ja muiden välillä. Enemmistön kanta vaikutti siihenkin, että YVA-sopimuksesta ei tullut samanlaista kuin Romanian tai Unkarin sopimuksesta. SDP:n maltillinen kanta oli kehityksessä usein ratkaiseva.¹

Ajankohdan poliittiset ja yhteiskunnalliset tapahtumat olivat lempääläisten tiedossa. Eri asia on, kokiko suurin osa heistä asian Hyvämäen tavoin vai toisin. Asia on katsottava erilaisten käytännön esimerkkien yhteydessä. Lähipiirin ratkaisuihin vaikuttavat muutkin tekijät kuin paremmat tai huonommat tiedot valtakunnallisista tapahtumista.

Kai Laitisen mukaan 1940-luvun lopun suomalainen kaunokirjallisuus "oli hapuilun ja epävarmuuden, mutta myös innokkaan etsimisen aikaa: haettiin suuntaa".² Jos tunnelma oli tällainen valtakunnan älymystön ja avantgardistien keskuudessa, oli epävarmuus ja hämmennys monin verroin

---

¹ Hyvämäki 1955, esim. 40-47, 50-51, 57-58, 60-63, 79, 85, 132, 169-170, 178-179.

² Laitinen 1981, 148.

suurempaa maaseutukirkonkylässä, jossa ihmisten elämänpiiri oli pieni ja huoli elannosta ja elämän jatkumisesta päällimmäinen.

1.2 Valitun tutkimuskohteen mielekkyys

Jotta tutkielma yleensä kannattaa tehdä, kirjoittajalla on oltava tunne siitä, että aihe on käsittelemisen arvoinen, että työ tuo valmiina jotakin uutta esille. Laudaturtyön ensimmäinen ja välttämätön vaikka riittämätön kirjoittamismotiivi on välttämättömyys. Työ on arvosanan pakollinen osa. Tämä peruste on todellinen, raadollinen ja epätieteellinen. Muita syitä on oltava, jotta työn tekeminen olisi sisällöllisesti mielekästä. Silloin törmätään kysymykseen, kuka on tästä kiinnostunut ja mitä aiheesta "lähtee irti".

Laudaturseminaarissa minulle ehdotettiin, että kirjoitan työn sen tutkimuskohteelle, ts. Lempäälän pitäjäläisille. Oma ajatukseni oli ja on, että tutkimus tehdään aina tutkijayhteisön arvioitavaksi ja kommentoitavaksi. On sitten tutkimuksen tekijän ansio tai häpeä, jos työstä on tai ei ole hyötyä jollekulle. Tämä joku voi sitten olla tutkijayhteisöstä tai yhtä hyvin sen ulkopuolelta.

Pitäjä on pieni yhteisö ja pitäjäläiset toisensa tunteva joukko. Pienyhteisössä on ensiarvoisen tärkeää vaalia yhteisön sosiaalista olemassaoloa. Yhteisön olemassaolon perustana ovat yhteiset instituutiot, kirkko, kunta, järjestöt, puolueet jne. Yhteisöllä on ylpeyden ja häpeän aiheensa. Jos edellisistä puhutaan kovemalla äänellä kuin objektiivisesti ajatellen olisi aiheellista, jälkimmäiset pyritään salaamaan viimeiseen

asti.

Jos tutkimus kohdistuu sodan jälkeiseen aikaan, törmätään molempiin asiaryhmiin. Ihmiset puhuvat mielellään jälleenrakentamisesta, rauhan palautumisesta. Selviytymistarinoita kuulee kyselemättä. Karjalaisten ja hämäläisten välisistä ongelmista ei tahdota puhua. Poliittisten jännitteiden olemassaolo taas myönnetään, mutta niitä ei välttämättä haluta nähdä "mustaa valkoisella", ulkopuolisen kirjoittamana. Niitä koskevat tiedot kulkevat eri sisäpiirien perimätietoina ja tulkintoina.

Asialle on ainakin kolme yhtäaikaista selitystä. Yhtäältä julkisivu halutaan pitää kauniina, vaikka sisälle jäisikin kipeitä möhkäleitä. Toisaalta katsotaan, että menneet ovat menneitä, eikä arpeutuneita haavoja haluta repiä auki. Kolmanneksi ihmisten mieliin on jäänyt pelko: 1940-luku ei ole vielä siinä mielessä "historiaa" paikkakuntalaisille, että siitä voitaisiin puhua yhtä avoimesti kuin 1800-luvun kylätappeluista.

Tutkimuksen haaste ja kiehtovuus ovat tässä. Objektiiviseen totuuteen on pyrittävä. Kyläläisten pelot on työprosessin aikana unohdettava. Mutta heitä on samalla kunnioitettava; tutkimuksen kohteena on ihmisten yhteisö toiveineen ja pelkoineen. Ilman ihmisiä ei olisi historiaakaan sanan tavallisessa mielessä.

1.3 Pitäjä ajassa ja tilassa

1.3.1 Pitäjän synty

1300-luvulla Lempäälä ja Vesilahti olivat samaa pitäjää, jonka nimi oli Vesilahti. Tätä varhaisempi, 1200-luvun emäpitäjä oli Sastamala. Lempäälän hallintopitäjästä on ensimmäinen maininta vuodelta 1439 Daavidin kapinan lopettamisasiakirjassa.³ Kirkkopitäjä lienee hieman hallintopitäjää vanhempi. Vuonna 1422 piispa Maunu Tavast osoittaa anekirjeen niille, jotka tiettyinä pyhinä tulevat vastaviihittyyän Vesilahden kirkkoon.⁴

Koska pitäjien eron aikaan on oletettu kummankin rakentaneen oman kirkkonsa, on oletettu, että Lempäälän ja Vesilahden ero ja siten Lempäälän kirkkopitäjän synty ajoittuisivat vuoden 1420 tienoille. Jossitteluille jää varaa, koska Lempäälästä ei ole tavattu vastaavaa asiakirjaa. Tosin jo 1700-luvulla pitäjän historian tutkijat, kirkkoherra Erik Edner ja teologian ylioppilas Mikael Waldenius epäilivät sen tuhoutuneet Lempäälän pappilan palossa. Lempäälän nykyinen harmaakivikirkko on rakennettu uskonpuhdistuksen kynnyksellä, 1500-luvun alussa.⁵

---

³ Santamäki 1970, 114-119.

⁴ FMU II, s. 291.

⁵ Hiekkanen 1994; Waldenius; Edner 1753 [1964], 6.

1.3.2 Modernin Lempäälän synty

Modernissa mielessä Lempäälän kunta on perustettu vuonna 1866. Sen pinta-ala on 308,7 km² ja rajanaapureita ovat Tampere, Kangasala, Valkeakoski, Viiala, Vesilahti ja Pirkkala. Viialan kunta oli perustettu vasta vuonna 1932. Sitä ennen sen alue oli kuulunut Lempäälään. Lempäälä menetti nyt eteläisimmän kulmakuntansa, Lapin; yhden äänestysalueen, köyhäinhoitopiirin ja terveydenhoitopiirin. Samalla menetettiin Tolvilan kartano ja Hinkan rustholli, joita oli pidetty vanhastaan nimenomaan Lempäälään kuuluvina.⁶

Naapurikuntien välillä on ollut eri elämäntiloilla yhteistyötä, mutta pohjimmiltaan Tampereen läheisyys on vaikuttanut Lempäälän kehittymiseen ratkaisevasti. Muiden naapurien kanssa on hakeuduttu yhteistyöhön, mutta Tampere on joka tapauksessa vaikuttanut maalaispitäjän elämään. Tampereen vaikutusta on pidetty itsestäänselvytenä esimerkiksi muistelutiedon ja Lempäälän-Vesilahden Sanomien yleisönosastokirjoitusten perusteella.

1940-luvun lopulla Tampereella on käyty työssä, oppikoulussa, opiskelemassa, ostoksilla ja huvittelemassa. Se on ollut keskus, josta uudet vaikutteet ovat tulleet maaseutukirkonkylään.

---

⁶Vrt. esim. Aaltio 1968, 209.

Väestön elinkeinojakaumatietoja on saatavissa vuosilta 1940 ja 1950.⁷

	1940	%	1950	%	muutos%
maa- ja metsätalous	2817	64,0	2426	30,3	-33,7
teollisuus ja käsityö	619	14,0	2484	31,1	+17,1
rakennus-toiminta	162	3,7	1266	15,8	+12,1
kauppa	127	2,9	653	8,2	+5,3
liikenne	267	6,1	538	6,7	+0,6
palvelukset	304	6,9	550	6,9	-
sekatyömiehet	105	2,4	-	-	-2,4
elinkeino tuntematon	-	-	82	1,0	+1,0
YHT.	4401	100%	7999	100%	

Luvut kertovat maalaisyhteisön nopeasta muutoksesta. Vanhastaan maatalous oli ollut ehdottomasti tärkein toimeentulon antaja, vaikka muiden elinkeinoryhmien välillä oli ollut selvää vaihtelua koko vuosisadan ajan. Väestön kokonaismäärä on ennen sotia pysytellyt kuta kuinkin samana 3.000 - 4.000 paikkeilla.⁸

Jälleenrakennus selittää rakennustoiminnan kasvun. Teollisuuden merkitys taas selittyy Tampereen läheisyydellä. Paikallisjunat kulkivat ja lempääläiset kävivät Tampereen tehtaissa työssä. Pitäjän oma teollisuus vasta aloitteli noihin aikoihin. Uranuurtaja oli Piipon kartonki- ja

---

⁷Väestön elinkeino, tilastollisia tiedonantoja 63, Tilastokeskus.

⁸Väestö. Tilastollinen vuosikirja 1945-1948.

pakkausmateriaalitehdas.⁹

Lempäälän kehitys on samansuuntainen kuin esimerkiksi naapurissa olevan Kangasalan. Sen tiivistetty elinkeinonjakauma oli seuraava:

	1940	1950
maa- ja metsätalous	50,9%	35,5%
Teollisuus ja rakentaminen	14,3%	36,6%
Kauppa ja liikenne	8,8%	11,6%
Palvelut	4,8%	8,1%
muut + ei tietoa	21,3%	8,5%

Kangasalan suureen "muut" ryhmään on laskettu 1940-luvun sekatyömiehet, jota on ollut ilmeisen vaikea sijoittaa modernisoituvan yhteiskunnan tilastosarakkeisiin.¹⁰

Lempäälän vanhan emäpitäjän, yhteistyö- ja kiistakumppanin Vesilahden tunnusluvut kertovat eteenpäinpyrkivästä maanviljelyspitäjästä¹¹:

	1940	1950
Maa- ja metsätalous	75,5%	69,4%
Teollisuus + käsityö	2,5%	6,66%
Rakentaminen	1,0%	6,68%
Kauppa	2,46%	3,19%
Liikenne	1,0%	1,92%
Palvelut	2,74%	3,88%
Sekatyömiehet	6,8%	-
Muu, ei tietoa	8,0%	8,27%

---

⁹ Esko Kallonen 17.9.1995.

¹⁰ Anttila 1987, 539.

¹¹ SVT, väestön elinkeino. Tilastollisia tiedonantoja 63. Tilastokeskus.

1940-luvun lopun Lempäälän väestönkasvun syyt olivat samat kuin yleensäkin Suomessa: siirtokarjalaiset asutettiin, ja oli sodanjälkeisten suurten ikäluokkien aika. Pitäjän kasvu on jatkunut tasaisen voimakkaana tämän jälkeenkin, mutta myöhemmin kasvuun oli muita syitä, esimerkiksi teollistuminen, Tampereen seudun vetovoima, maaltapako ja kunnan tietoinen pyrkimys houkutella väkeä tarjoamalla omakotitalojen tontteja.

Muuttoliikkeen ja syntyvyyden merkitys väestönkasvulle kymmenvuotiskautena 1940-1950 näkyvät seuraavasta tilastosta:

	synt.	kuolleet	erotus	muuttoliike	väkiluku ¹²
1940	85	106	-21	+68	4754
1941	104	124	-20	+119	4853
1942	50	86	-36	-8	4809
1943	89	70	+19	+58	4886
1944	126	104	+22	+126	5034
1945	125	57	+68	+102	5204
1946	177	67	+110	+290	5604
1947	166	67	+99	+163	5866
1948	174	56	+118	+241	6225
1949	169	85	+84	+1367	7676
1950	191	76	+115	+503	8298

1.3.3 Menneisyyden taakka ja traditio

Lempäälä on ollut poliittisesti kahtia jakautunut vuodesta 1918 asti. Pitäjässä käytiin osa ns. Tampereen taisteluista. Varsinkin Kuljun kylä oli jatkuvasti "punaisen"

¹² SVT VI A. Väestötilasto 1940-1950.

HUOM: elinkeinotilaston ja varsinaisen väkilukutilaston tiedot väestön kokonaismäärästä eivät täsmää. Syynä on ilmeisesti elinkeinotilaston laskemistapa, vaikka tietojen ilmoitetaankin perustuvan koko väestöön eikä vain ammatissa toimivaan väestöön.

maineessa. Kylän muodostivat Kuljun ja Kukkolan kartanot alustalaisineen. Muuta asutusta alueella ei juuri ollut. Vastakohdat olivat jyrkät. Muistitieto väittää, että Kuljun ja Hervannan metsäalueet olivat varsinkin jatkosodan ajan "käpykaartilaisten" piilopaikkoja ja koko tienoo Suomen punaisimpia alueita.¹³

Tilanne on siitä erikoinen, että Tampereen läheisyydestä huolimatta Lempäälä ei ollut vuonna 1918 radikalismien etuvartioasema; päinvastoin. Kun Kangasalla punaiset ottivat kunnallisen vallan käsiinsä jo 17.2. tehtiin Lempäälässä vastaava päätös vasta 3.3.¹⁴ Tapahtumien pyörteisiin kuitenkin jouduttiin mukaan, ja tulos oli traumaattinen.

Oikeistoradikalismien 1930-luvulla ei sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen veteraanin mukaan paikkakunnalla ollut pahoja häiriöitä. Ketään ei muillutettu, eikä esimerkiksi vasemmiston kokouksia häiritty. Kerran tosin työväentalon ikkunat ja ovet oli käyty naulaamassa yöllä kiinni. Tekijöitä ei tavoiteltu. Tunnelma oli aika ajoin jännittynyt ja kireä. Muistelussa ei kuulu viha. Tapahtumat sivuutetaan menneeseen kuuluneina typeryyksinä.

On selvää, että kaikki paikkakuntalaiset eivät ole olleet asioista tätä mieltä. Yllättävää silti on, että edellä mainittu sosiaalidemokraattinen kertoja, pitkäaikainen arvostettu kunnallismies Frans Kantola toteaa, että vuosi 1918 ei jättänyt katkeruutta mieliin. Lausunnosta kuultaa sovittelevuuden lisäksi varovaisuus. Samaa on sanottava

---

¹³ Heikkilä 1989, 1-3; haast. kunnallisneuvos Seppo Soini 1993-1994. 1918-1919 kunnallisvaaleissa Lempäälän voimasuhteet olivat 11-10 porvarien hyväksi. Äänestysaluekohtaista jakaumaa ei ole ollut saatavissa.

¹⁴ Piilonen 1982, s.

entisestä punakaartilaisesta, joka ei haastattelussa muista paljoakaan sodasta ja korostaa, ettei itse ollut mukana taisteluissa vaan kauempana vartiassa Valkeakoskentien sillalla. Haastateltava suhtautuu kyselijään ystävällisesti ja vastaa kärsivällisesti. Kaukainen tapahtuma ei vain tunnu enää innostavan: kertoja ei muista edes toisten Mattilan taisteluista kertomia kuvauksia. Parhaiten tapahtumat muisti myöhemmin kansanedustajaksi valittu Elli Nurminen (s. 1899). Hän esitti tapahtuneen ironisesti työväestöön kohdistuneena "apuharvennuksena" ja koko sodan osaamattomuuden ja typeryyden riemuvoittona. Kauhukertomuksia julmuuksista ei lempääläisten muistelmista löydy. Vuonna 1994 ilmestynyt Lempäälän suojeluskunnan historiakin sivuuttaa kevään 1918 lyhyesti.¹⁵

Pitäjälle on syntynyt - ehkä tyypillisesti suomalainen - vaikenemisen perinne.¹⁶ Sotien välisenä aikana vasemmiston oli oltava hiljaa, sotien jälkeen oikeistoon luokitelluilla, mm. entisillä suojeluskuntalaisilla ja lotilla, oli syytä varovaisuuteen. Pelko vaienssi. Puhuminen olisi väistämättä merkinnyt myös oman pesän likaamista. Ehkä juuri siksi

---

¹⁵ Erkki Ala-Könnin työryhmän Tampereen yliopiston kansanperinteen laitokselle vuonna 1972 tekemät kenttähaastattelut. Työväenperinteen haastattelija Veikko Kallio. Ääninauhat 3749-3750; Pulmu Mannisen haastattelut Työväen Arkiston muistitieto-kokoelmassa, nide CLXXII; Lahdenperä 1994, 16-20; Lappalainen 1981, 148-149.

¹⁶ Vuosi 1918 ei ole vielääkään historiaa Tampereen naapurissa. Kun Lempäälässä tehtiin 1994 päätöstä uuden pitäjänkirjan laatimisesta, vasemmistoliiton edustajat vastustivat hanketta, koska heistä oli vastenmielistä, että kansalaissodasta kirjoitettaisiin. (Tiedot: kunnanjohtaja Olli Viitasaari ja sivistystyölautakunnan puheenjohtaja Hannu Turkkinen 1994.)

Kirsti Arajärven laatima Lempäälän historia (1959) ei mainitse vuoden 1918 sotaa sanallakaan. Varmuuden vuoksi se sivuuttaa myös talvi- ja jatkosodan Lempäälän: mm. kotirintaman arkielämän, lotat, suojeluskunnan, pitäjässä olleen koulutuskeskuksen ja internointileirin. Kirjaa on Lempäälässä arvosteltu paljon pikku virheistä, mutta ei ääneen itsesensuurista.

asioista ei ole Lempäälässä puhuttu kovalla äänellä silloinkaan, kun "oma totuus" on ollut voitolla tässä yhden oikean totuuden maassa.¹⁷

1.4 Ongelmia ja lähtökohtia

Tarkastelen työssäni neljää erityyppistä elämänalaa: 1) kunnalliselämää, 2) koululaitosta, 3) viihdemaailmaa ja 4) karjalaisten asuttamista. Niiden kautta etsin vastausta mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Mistä asioista oltiin 1940-luvun lopulla Lempäälässä yksimielisiä ja mistä riideltiin?
- Miksi näin oli?
- Mihin suuntaan pitäjä ja elämää yleensäkin haluttiin kehittää?
- Miten vallitseva tilanne miellettiin?
- Mitkä ongelmat ihmisten mielessä yleensä olivat päällimmäisinä?

Työ on eräänlainen case study, tapaustutkimus. Samoja ilmiöitä - ehkä eri tavoin painottuneina - voi tavata kaikkialta Suomesta. Lempäälän tekee mielenkiintoiseksi sen sijainti Tampereen naapurissa. Sillä on ollut perinteisen ison maalaispitäjän luonne, mutta kaupungin läheisyys on vaikuttanut muuttoliikkeeseen, palvelutarjontaan ja

---

¹⁷ Näkemys perustuu Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen nauhoitusten ja Työväen Arkiston muistitieto-kokoelman materiaaliin sekä omiin kokemuksiini vanhojen lempääläisten parissa vuodesta 1983 asti. Vrt. myös Alapuro 1995, esim.318-321.

poliittiseen ilmapiiriin. Uusia aatteita on ollut tarjolla ja mahdollisuudet muutoksen vastustamiseen ovat olleet myös hyvät.

Työn rakenne on rapsodinen: siinä tarkastellaan ryhmää elämän eri ilmiöitä. Silti on tärkeää löytää yhteinen perusidea, joiden ilmentymistä eri asioiden kautta tarkastellaan. Tämä perusnäkemys on pitäjäläisten yksimielisyyden aiheiden ja ristiriitojen kartoittaminen, 1930-luvun tilanteen kaippu ja muutoksen vaatimus - kun eri ihmisryhmät vaativat muutosta eri suuntiin ja eri asioihin. On myös kysyttävä, miten selkeästi ihmiset rauhan ensimmäisinä vuosina jaksoivat filosofoida näitä asioita. Kokonaistilanteen ja mahdollisuuksien hahmottaminen oli aikaa vievää.

Hengen lennon vastapainona on katsottava, mitä konkreettisesti kylässä tehtiin ja miten yksimielisesti. Se kertoo parhaiten, mitkä asiat koettiin kaikkein tärkeimmiksi. Ristiriitatilanteessa vahvin motivaatio voittaa aina.

Tärkeimpinä lähteinä ovat kunnan keskushallinnon ja koulutoimen asiakirjat, siirtokarjalaisten asuttamista koskeva materiaali, viralliset tilastot, paikallislehden vuosikerrat ja huvitilaisuuksia järjestäneiden yhteisöjen, kuten Nuorisoseuran, Lempäälän Työväenyhdistyksen ja Nurmen Vapaapalokunnan paperit. Dokumenttimateriaalia täydentää ja sille on toisaalta vastakohtana taltioitu muistitieto. Aika muuttaa mielipiteitä, laimentaa tai kärjistää. Dokumenttien ja mukanaolijoiden muisteluita on siten tärkeä verrata toisiinsa pitkin matkaa.

2 Kunnalliselämää

2.1 Rakenteita luodaan

Syksyllä 1936 pidettiin Lempäälässä kunnallisvaalit totutulla tavalla. Uusi valtuusto aloitti toimintansa yhtä normaaliin tapaan tammikuussa 1937. Tähän valtuuston normaalius loppuikin. Sen toimikaudesta tuli poikkeuksellisen pitkä ja raskas, sillä sotavuosina ei ollut mahdollisuuksia kunnallisvaalien pitämiseen.¹⁸

Ennätysvaltuuston aika päättyi vuoden 1945 lopulla olleisiin kunnallisvaaleihin. Paikallislehden pakinoitsija veisteli, että vaalit oli jo pakko järjestää, koska valtuustosalia ei muuten olisi enää saatu täytettyä edes varavaltuutettuja käyttämällä. Aika ja sota olivat vaatineet veronsa.¹⁹

Kommentti ei kuulosta harkitulta. Ilmeisesti sodan päättymisen ja olojen normalisoituminen kevensivät tunnelmaa niin, että tämäntyyppinen hurttihuumori pääsi lehteen. Sota-aikana pitäjänlehden tyyli oli ollut kuivan asiallista milloin käsiteltävä aihe ei innostanut isänmaalliseen päätökseen. Musta huumori oli kukkinut suullisessa perinteessä.

Sosiaalidemokraateilla ja SKDL:lla oli vaaleissa yhteinen vaaliliitto. SDP:n piiri lähetti asiasta kirjeen, jonka Lempäälän Työväenyhdistys kuivasti totesi ja hyväksyi. Vasemmiston yhteistyötä korostettiin yhteisellä vaalijuhlalla. Se pidettiin sosiaalidemokraattien isännöimällä

---

¹⁸ Ks. Aaltio 1968, 211-213.

¹⁹ LVS 09.03.1945, 1.

työväentalolla. Ohjelmasta tuli seuraavanlainen:²⁰

Työväen marssi	
Tervehdyssanat	SKDL
Lausuntaa	SKDL
Kisällilauluja	SKDL
Puhe	SKDL
- väliaika -	
Kisällilauluja	Sos.dem.
Puhe	Sos.dem.
Lausuntaa	Sos.dem.
Kisällilauluja	Sos.dem.
Joukkolausuntaa	Sos.dem.
- tanssia	

Yhteen juhlaan sijoitettiin kahden erillisen iltaman ohjelma peräkkäin. Vain tanssiorkesterin mandaattia ei määrätty.

Vuoden 1945 kunnallisvaaleissa Lempäälän valtuustosta tuli vasemmistoenemmistöinen. SDP sai 8, SKDL 2 ja porvarit yhteensä 7 paikkaa. Yhteensä Lempäälässä oli 17 kunnanvaltuutettua.

Vaaliliitosta huolimatta vasemmistopuolueet miellettiin selkeästi kahdeksi eri ryhmäksi. Virallisesti "Tuottajain ja kuluttajain vaaliliitto" sai 7 ja "Palkkatyöväen ja pienviljelijäin vaaliliitto" 10 valtuutettua. Paikallislehden vaaliartikkeli kertoo tahtomattaan pitäjäläisten enemmistön käsityksen: SKDL:n kannatus jäi sen mukaan ällistytävän pieneksi, eikä puolueella tulisi olemaan todennäköisesti suurtakaan sananvaltaa yhteisiin asioihin. Ei ole epäilyäkään siitä, mistä kohtaa poliittista kenttää tärkeimmän

---

²⁰ LTY pk 2.11. 1945 §1.

rintamalinjan katsottiin kulkevan.²¹

Lempäälän poliittista ilmapiiriä kuvaavat vaalitulokset 1945-1951 ovat seuraavat:²²

EDUSKUNTAVAALIT

	SDP	SKDL	ML	KOK	Ed.P/ Kans.p.	Pienv.	Muu
1945	742	587	227	576	114	30	-
1948	1043	560	303	837	89	22	8
1951	1263	869	409	830	193	51	5

KUNNALLISVAALIT

Äänimäärä/paikkaluku

	Vasemmisto	Oikeisto
1945	1394/10	568/7
1947	SDP 897/6	SKDL 520/3
1950	980/9	686/6
		1343/12

Valtiollisissa vaaleissa vasemmistoenemmistö säilyi, paikallisvaaleissa oli vaihtelua. Omat asiat ja valtakunnalliset asiat erotettiin toisistaan. Ero näkyy myös aran vuoden 1945 paikallislehdessä. Valtiollisten vaalien tulokset vain lueteltiin, edellä kuvattu vahingoniloinen

²¹ LVS 14.12.1945, 2-3.

²² SVT Vaalitilasto A valtiolliset vaalit 1945-1951; Kunnallisvaalit 1945-1950, julkaisemattomat; Tilastokeskuksen mf-kortit.

kommentti liittyi kunnallisvaaleihin.

"Vaaran vuosien" vaarallisuutta ei Lempäälässä mielletty koskevan omaa pitäjää samalla voimalla kuin koko maata. Toisin oli esimerkiksi naapurissa Kangasalla. Sen paikallislehti tyytyi luettelemaan vaalitulokset samoin kuin valtuuston päätökset kuivasti ja kommentoimatta. Asian voi sanoa niinkin, että lempääläiset - esimerkiksi paikallislehti - pyrkivät vaikuttamaan omilla mielipiteillään siellä, missä siihen oli reaalisia mahdollisuuksia. Muuten vaiettiin, kuten SDP vaaliliitosta päättäessään.²³

Kuntaa luotsasivat 1940-luvun lopulla pitäjällä pitkään vaikuttaneet miehet. Valtuustoon ei valittu yhtään naista 1945. Vaaleihin oli tulossa erikoisuutena naisten lista, mutta sen jättäminen myöhästyi virallisen takarajan yli ja lista hylättiin. Vuoden 1947 vaaleissa meni läpi kaksi naista, toinen oikeiston, toinen SDP:n listoilta.²⁴

Myös siirtokarjalaisilla oli ollut 1945 oma listansa. Sekään ei saanut yhtään valtuutettua. Jälkiviisas paikallislehti arveli syyksi sitä, että karjalaisaktiivit olivat lähteneet mukaan omilla listoillaan tekemättä vaaliliittoa. Selitys ei ole riittävä, sillä äänestysikäisten karjalaisten voimin olisi saatu useitakin valtuustopaikkoja.

Karjalaisia oli myös eri poliittisten puolueiden listoilla ja siirtoväen enemmistö on ilmeisesti äänestänyt omaa poliittista ryhmäänsä, ei kotiseutupuoluetta. Seuraavissa vaaleissa siirtokarjalaiset saivat ensimmäisen oman edustajansa kunnanvaltuustoon. Sakkolalaisyntyinen Juho

---

²³ Kangasalan Sanomat esim. 11.11.1944, 2; 9.12.1944, 2; 24.11.1945, 1; 8.12.1945, 2; Hyvämäki 1955, esim. 41-47.

²⁴ Vrt. LVS 14.12.1945, s. 2-3.

Kekki valittiin 1950-luvulla valtuuston varapuheenjohtajaksi.²⁵

Kun karjalaisten olot olivat jonkin verran vakiintuneet 1940-luvun lopulla, Lempäälän karjalaisetkin tiesivät asuvansa nyt tällä paikkakunnalla. Silloin omalla ryhmäidentiteetilläkin oli maaperää nousta. "Karjalaisuus" ei aiemmin ollut ollut asia, jonka puolesta olisi äänestetty. Toisaalta yhden vaalikauden aikana oli nähty, että karjalaisten oli aihetta puolustaa yhdessä omia etujaan.²⁶

Kunnalliselämässä kiisteltiin 1940-luvun jälkipuoliskolla paljon. Jälkeenpäin mukana olleet ovat muistelleet ajan olleen kipeää ja ristiriitojen täyttämää. Mistä asioista riideltiin ja mistä ei, on silti tarkastelun arvoinen kysymys. Ongelman selittäminen kertoo kunnan toimivallasta ja sen rajoituksista sekä siitä, mitä valtuutetut pitivät tärkeänä ja mitä eivät.

Seuraavassa tarkastelen kunnalliselämän tärkeimpiä asiakokonaisuuksia vuosina 1945 - 1948. "Tärkeys" on tietysti suhteellinen ja subjektiivinen kysymys. Mukaan on otettu 1) taloudellisesti merkittävimmät asiakokonaisuudet: rintamamiesten asiat, rakentaminen ja uudet virat²⁷ sekä 2) taloudellisesti pienetkin, mutta runsaasti kiistaa herättäneet asiat: avustusten jako, kunnan ilmoituslehdistä päättäminen sekä eri kyläkuntia repivät kysymykset.

---

²⁵ Perinneilta 11.09.1995.

²⁶ Haast. Esko Kallonen 19.09.1995.

²⁷ Koululaitos kuuluu myös tähän kohtaan. Koska koululaitos on laaja, ja koulujen vaiheet kertovat yhtä paljon kylästä kuin itse koulusta, tämä asiakokonaisuus käsitellään erikseen omana päälukunaan.

2.2 Yksimielisyyden aiheita

2.2.1 Kunnan rintamamiestonttien jako

Sodan jälkeen oli valtiolla ja kunnilla tehtävänä asuttaa siirtokarjalaiset. Heidän lisäksi päätettiin antaa tilan- tai tontinmaita rintamamiehille, sotainnaliideille, sotaleskille ja -orvoille.

Syksyllä 1944 perustettiin Lempäälään Sotainvaliidien Veljesliiton Lempäälän osaston aloitteesta rintamamiestonttitoimikunta, johon kuuluivat Huugo Anttila, Lauri Mikkola ja J.A. Kilpinen, kolme paikkakuntaa tuntevaa kunnallismiestä. Yksi heistä edusti porvareita, kaksi sosiaalidemokraatteja. Heidän tehtävänään oli tutkia asutukseen annettavat kunnan omistamat alueet ja jakaa ne tontteihin. Toimikunnasta asia meni kunnallislautakunnan kautta kunnanvaltuustoon, joka viime kädessä päätti tonttien saajista.²⁸

Tontteja saatiin Hollon talosta kirkonkylän ja Kuokkalan kosken väliltä, Kuljun rautatiepysäkin ympäristöstä, Sääksjärven aseman luota sekä Ryynikästä, kirkonkylän tuntumasta. Alueet olivat tasaisesti eri puolilta pitäjää. Tontit lahjoitettiin saajille, mutta luovutusehtoihin kuului, että saajan oli rakennettava talo tontille viiden vuoden kuluessa. Talon oli rakennettava "kunnallislautakunnan tarkastamien ja hyväksymien piirustusten mukaan". Kunnallislautakunnalla oli lisäksi oikeus määrätä

---

²⁸ KV 31.1.1945; Aaltio 1968, 216-217.

rakennuksen paikka tontilla.²⁹

Anomuksia tuli määräaikaan mennessä 88 ja jaettavia tontteja oli 77. Tonttien saajat arvottiin. Asiaa käsitteli ensin kunnallislautakunta ja sen jälkeen kunnanvaltuusto. Kumpikaan ei riidellyt saati äänestänyt asiasta.³⁰ Myöskään muistitieto ei kerro, että tonttiasioista olisi ollut kulissien takaisia riitoja tai ratkaisuissa puolueellisuutta.

Väliinputoajia sen sijaan oli. Eri lait eivät välttämättä sopineet yhteen, eikä kaikkia erikoistapauksia ollut ehditty kiireessä ottaa huomioon. Sorrin perhe oli ollut niiden joukossa, jotka olivat saaneet omakotitonttinsa Hollon tilan mailta. Mutta:

Meille oli myönnetty rintamamiestontti Hollostä. Paikka oli kaunis, ja sitä käytiin ihan innoissaan katsomassakin. Isä oli saanut rakennusaineitakin hankituksi, vaikka se oli vaikeaa, kun kaikesta oli pulaa ja joka puolella rakennettiin. Tontilla seisoi jo "lautataapeli". Silloin isä sai komennuksen Vesilahden poliisiksi, ja silloin laki määräsi, että poliisin piti asua omassa pitäjässä. Se oli kova paikka, isä mietti tehtävän jättämistäkin, mutta sitten lähti kuitenkin. Tontista oli pakko luopua, mutta sääntö oli sellainen, että jos luopui, menetti oikeuden rintamamiestonttiin, Vesilahdesta ei saatu uutta.

(Raija Tanni, o.s. Sorri 17.10.1995)

Asuintonttita jääneiden yhdentoista rintamamiehenkin

---

²⁹ KV 31.1.1945.

³⁰ KV I/ 31.1. 1945; KV II/ 28.2.1945.

asiat haluttiin hoitaa kuntoon. Kunta pyysi seurakuntaa apuun, ja aikanaan seurakunnan maista lohkaistiinkin puuttuvat tontit. Tämäkin asia hoidettiin kunnanvaltuustossa yksimielisesti; kirkon mukaantuloa pidettiin luonnollisena asiana. Rintamiestonttien jako ei herättänyt keskustelua myöskään pitäjänlehdessä. Pakinoitsija ja närkeästyneet nimimerkkikirjoittajat ovat jättäneet aiheen rauhaan.³¹

Kunnan mailta riitti omakotitontteja rintamamiehille. Muiden ryhmien asuttaminen ja suurempien tilojen hankkiminen jäi sitten maanlunastuslautakunnan ja asukkaanottolautakunnan tehtäväksi. Maanomistajat eivät ymmärrettävästikään ilahtuneet yksityismaiden lunastuksesta, mutta asuttaminen sujui Lempäälässä siltikin suhteellisen kivuttomasti.³²

Pitäjäläisten sympatiat olivat spontaanisti oman paikkakunnan rintamamiesten puolella. He puolestaan muokkasivat muiden pitäjäläisten asenteita karjalaisille myönteisiksi.³³

2.2.2 Kunnan rakentamisohjelma

Sota ei ollut suoranaisesti hävittänyt sisäsuomalaista Lempäälää. Rakennusten kunnostamattomuus sotavuosina ja voimakas väestönkasvu 1940-luvun lopulla toi paineita myös julkiseen rakentamiseen. Tilannetta pahensi krooninen rahapula; Suomi maksoi sotakorvauksia ja köyhyys oli yleistä.

---

³¹ KV II/ 28.2.1945.

³² Asuttamisesta yksityiskohtaisemmin karjalaisia koskevassa luvussa.

³³ Haast. 21.09.1995 Esko Kallonen, Kaarlo Kuuppo ja Eino Naskali.

Kunnan eri toimi- ja lautakunnat esittivät vuoden 1947 aikana rakennussuunnitelmaa valmisteltaessa, että kunnan pitäisi pikaisesti rakentaa mm. seuraavat rakennukset ja kohteet: terveystalo, kirkonkylän urheilukenttä sekä Mattilan, Hervannan, Moision ja kirkonkylän kansakoulut. Valtuustossa 1947 esiteltyssä rakennussuunnitelmassa olivat mukana lisäksi koulukeittolat, Sääksjärven urheilukenttä ja kunnanlääkärin asuintalo. Hankkeiden arvioitu yhteinen budjetti oli 70 miljoonaa markkaa.³⁴

Rakennettavia kohteita pidettiin tärkeinä ja sosiaalisen tasa-arvon takia välttämättöminä. Toisaalta jo silloin harmitellaan sitä, miten valtio sysää kunnille tehtäviä, jotka se on aiemmin hoitanut itse:

"Yleisesti on tunnettua, miten valtio on viime aikoina siirtänyt sille aikaisempien lakien mukaan kuuluneita velvollisuuksia yhä suuremmassa määrin kuntien kannettaviksi. Nämä tällaiset, kuten esim. piirimielisairaalat, keuhkotautiparantolat, työlaitokset, terveydenhoitolain velvoitukset, sairaalalaki ynnä monet muut, ovat yhdessä terveen sosiaalisen uudistusmielen kanssa aiheuttaneet sen, että kunnat viime vuosina ovat joutuneet uhraamaan melko huomattavia summia rakennustoimintaan."

Valtuusto jatkaa pohdintaansa:

"Selvää kuitenkin on, että tämä toiminta on kohdistunut pääasiassa yhteiskunnan vähävaraiseen ainekseen siitä yksinkertaisesta syystä, että varakas kansanainees on omin varoin pystynyt hankkimaan itselleen sairaala- y.m. hoidon, josta nyt pyritään

---

³⁴KV I/1947

päästämään jokainen osalliseksi."³⁵

Tältä osin ajan ilmapiiri on säilynyt mukana olleiden mielessä. Muistissa on, millaisia vaatimuksia kunnalle valtio yhtäkkiä esitti, ja ylpeä tieto siitä, että haasteeseen vastattiin. Elämän tai työn mielekkyyttä ei epäilty.³⁶

Vuoteen 1948 mennessä rakennettiin listasta vain terveystalo ja Mattilan koulu. Muut kohteet jäivät jo suunnitelmassa vuoteen 1949 tai sitä myöhemmäksi. Käytännössä suunnitelmien toteutuminen venyi arvioituakin enemmän.

Yhden onnettomuus on toisen onni. Kirkonkylässä riideltiin ja valitettiin uuden koulutalon paikasta. Koulua varten olivat toisaalta rahat olemassa, ja inflaatio uhkasi syödä reaali-pääoman. Tästä syystä kunta näki järkeväksi rakentaa Mattilan koulu heti ja jättää kirkonkylän koulun myöhemmäksi. Pelättiin, että muuten ei saataisi pian yhtäkään koulua rakennetuksi.³⁷

Päätöksellä oli arvaamattoman pitkäaikaisia ja positiivisia vaikutuksia pienelle Mattilan kylälle. Kylä oli juuri ja juuri niin iso, että koulu piti hankkia. Koululle sattuman kauppaa tulleet rahat oli tarkoitettu pitäjän pääkoulun, kirkonkylän opinahjon tekoon. Mattilan oloissa niillä sai poikkeuksellisen komean kyläkoulun.

Koulukysymys oli kaikkineen vaikea. Poliittista riitaa asiasta ei ollut, vaan eri kyläkunnat joutuivat vastakkain.

---

³⁵ KV I/1947.

³⁶ Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 19.01.1995; Seppo Soini 1994; Riitta Rekola 08.09.1995; Aino Kyykoski 05.09.1995.

³⁷ Haast. kunnallisneuvos, pankinjohtaja Seppo Soini 12.09.1995.

Keskustan väen oli vaikea sulattaa, että supistettu kansakoulu pitäjän ääri laidalla saa uuden talon kun suurin keskustakoulu joutuu jatkamaan työtään ränsistyneessä, vuosisadan alussa rakennetussa puutalossa.³⁸

Koulukiista ei ollut poliittinen kiista siinä mielessä kuin tavallisimmin ajatellaan; puolueet eivät taistelleet. Kyläkuntien kova yhteenotto muistettiin kyllä pitkään, ja varsinkin Lempoisten väki oli käärmeissään. Toisaalta kiista on nähtävissä terveenä kunnallisena ilmiönä. Kun paikallisia etuja ajettaessa paikalliset edut saavat määrätä poliitikkojen ja kuntalaisten mielipiteet puolueiden kunnallisjärjestöjen päätösten tai piirien kiertokirjeiden sijaan, paikallinen, alhaalta lähtevä demokratia toimii.

Terveystalon rakentamishistoria on paikallisesti erikoinen, vaikka valtakunnallista trendiä noudattava. Sodan aikana virisi Ruotsissa into avustaa Suomea. Työn mahdollistamiseksi ruohonjuuritasolla ottivat ruotsalaiset kunnat Suomesta itselleen kummikunnan, jota avustivat aineellisesti sodan jälkeen. Lempäälän adoptoivat Tukholman liepeillä olevat Bron, Låssan, Stockholms Näsin, Västra Rydin, Håby-Tibblen ja Håtunan kunnat. Yhteistyölenkinä Suomessa olivat Suomen Punaisen Ristin piiri ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisosastot. Kuntaliitoksen takia kummikunnista sulautui sittemmin yksi kunta, Upplans-Bro. Alkuaankin nimenomaan Bro miellettiin kummiksi, ja Lempäälän pöytäkirjat puhuvat nimenomaan siitä.

Bron kunta otti pääkohteekseen Lempäälän terveystalon rakentamisen. Ensimmäiset avustuserät tulivat vuonna 1945. Lempäälässä toiminnasta vastasi kappalainen Oiva Perkiö, ja

---

³⁸ Haast. Seppo Soini 12.09.1995.

Ruotsissa liikemies Gustaf Jansson. Kumpikin oli paikkakunnallaan näkyvä kunnallispoliitikko.³⁹

Brosta lähetettiin Lempäälään ylellisyystarvikkeita, joita ei Suomesta tahtonut saada; kahvipaketteja, makeisia ja ennen kaikkea hyvänlaatuista saippuaa. Lempäälässä ne myytiin kauppojen välityksellä, huutokaupalla tai arpajaisvoittona, ja rahat liitettiin terveystalon rakentamiskassaan.⁴⁰ Naapurikunta Vesilahti sai samoihin aikoihin terveystalon oman ruotsalaiskumminsa avustamana.

Poliittiset riidat eivät häirinneet yhteistyötä Bron kanssa. Kun Bron kunnallislautakunnan puheenjohtaja Gustaf Jansson vieraili Lempäälässä syyskuussa 1946, kunta otti hänet ystävällisesti vaikka vaatimattomasti vastaan. Paikallislehti raportoi asiallisesti vierailusta.

Avustukset kirvoittivat jonkin verran yleisönosastokeskustelua paikallislehdessä. Kirjoittajat kantoivat huolta avustusten oikeasta jakamistavasta. Itse avustamista ei kyseenalaistettu, eikä sitä koettu nöyryyttävänä. Lempääläiset ovat muistelleet avustuspaketteja ja niiden jakotilaisuuksia mielellään. Ruotsin sodanaikainen Finlands sak är vår -kampanja oli tehnyt tehtävänsä myös Pohjanlahden itäpuolella.⁴¹ Paikallislehti kirjoittaa kiittäen Ruotsin yhteiskunnan sosiaalisesta tilasta ja naapurin

---

³⁹ MLL:n Lempäälän osaston toim. kert. 1945.

⁴⁰ LVS 27.09.1946; MLL toim.kert.1945-48.

⁴¹ Avustustoimintaa organisoi Ruotsissa kunta. Mukana oli mm. seurakunnallisesti suuntautuneita paikkakuntalaisia. Yksityiskohtaisia tietoja Bron menettelytavoista on mahdotonta saada, koska Bron kunnanvirastossa on 1980-luvun alussa "suursiivouksessa" hävitetty kaikki asiaa koskevat arkistot samalla kun hävitettiin mm. siirtolaisuutta koskeneet asiakirjat asiasta vastaavan viranhaltijan vastalauseista huolimatta. Tieto on saatu siirtolaistoimiston senaikaiselta hoitajalta, Solveig Dahlin-Ohlssonilta.

auttamisesta.⁴²

Oiva Perkiö kävi myös Ruotsissa pr-käynnillä keräämässä rahaa terveystaloa varten. Lahjoituksia tuli runsaasti, mutta koska matkustajalla ei tuolloin saanut olla mukanaan yhtään Ruotsin tai Suomen rahaa rajaa ylittäessään, Jansson talletti kertyneen summan "poikimaan", kunnes sillä voitiin ostaa Ruotsissa edullisesti kahvipurkkeja. Ne lähetettiin Punaisen Ristin välityksellä aikanaan Lempäälään.⁴³

Kokonaan terveystaloa ei saatu Bron rahoilla kokoon. Mannerheimliitto keräsi kaikkiaan 700.000 mk. Lopusta vastasi Lempäälän kunta. Perkiön tulkinnan mukaan kunta ei kehdannut kieltäytyä hankkeesta, kun kansalaisjärjestö toi näin suuren pohjarahaston mukaan.⁴⁴ Talossa toimivat sen valmistumisesta lähtien säännöllisesti äitiys- ja lastenneuvolat. Kunnanlääkärin vastaanottotilat olivat perinteisesti olleet muualla. Talon yläkerta on alusta alkaen ollut vuokrattuna asunnoksi esimerkiksi terveystalolle.⁴⁵

Terveystalon vihkiäisissä 4.9.1949 paikalla olivat Lempäälän ja Bron edustajat. Pöydällä olivat Suomen, Ruotsin ja Punaisen Ristin liput. Kummisetä Gustaf Jansson sai muistolahjaksi kristallimaljakon, jonka hopeiseen jalkaan oli pitänyt kaivertaa ruotsiksi: "Gustaf Janssonille Ystävät Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lempäälän osastossa". Lahjoittajan nimeksi tuli kuitenkin kaivertajan kielitaidottomuuden takia "Ystävät Mannerheim". Jansson oli

---

⁴² LVS 27.09.1946; LVS 29.06.1947.

⁴³ Perkiö 07.02.1985.

⁴⁴ Perkiö 07.02.1985.

⁴⁵ MLL toim. kert. 1949-1951.

huomattavan hyvillään virheestä. Hän lupasi näyttää maljakkoa Ruotsissa kaikille tuttavilleen ja kertoa saaneensa se henkilökohtaisesti Mannerheimeilta.⁴⁶

Ennen terveystalon valmistumista vuodesta 1939 asti oli MLL:n pientenlasten neuvola toiminut kunnantalon tupakkahuoneessa torstaisin. Vuonna 1941 MLL oli ostanut pienen neuvolatalon lainavaroin; Mannerheim-liitto huolehti lastenneuvolasta ja kunta samassa talossa äitysneuvolasta.⁴⁷

Lempäälän entinen terveystalo. Kummikuntatoiminnan 50-vuotisjuhlien aikaan se oli määrätty purettavaksi, mikä tuntui kiusalliselta Lempäälän kunnanisistä heidän kiitellessään Upplands-Bron vieraita. Talosta puhuttiin paljon, mutta sitä ei näytetty vieraille. Nytemmin talo on kunnostettu kunnan vuokra-asunnoiksi.

Kuva: Marja Kalske.

---

⁴⁶ Perkiö 07.02.1985.

⁴⁷ MLL toim. kert. 1939-1941; Kosola 1982.

2.2.3 Kunnan henkilökunta

1920- ja 1930-luvulla kuntalaiset ja kansalaisjärjestöt rakensivat hyvinvointivaltiota paikallistasolla. Lempäälässä Mannerheim-liitto oli 1920-luvun alusta alkaen huolehtinut Arvo Ylpön hengessä lasten kesäleiritoiminnasta ja ajoittain pitänyt lastentarhaa. Vapaaehtoista huolto- ja neuvontatyötä varten kunta oli jaettu kymmeneen piiriin, joissa MLL:n vapaaehtoiset neuvojat kiersivät. Vuonna 1935 saatiin kuntaan terveystoiminta Mannerheim-liiton aloitteesta.⁴⁸

Tampereen lääkäriyhdistys pyysi valtuustoa perustamaan kunnanlääkärin viran 1935. Kunnanvaltuusto kieltäytyi. Perusteena oli, että kunnassa asui kaksi lääkäriä, "joista toinen asuu Lempoisissa ja toinen käy kerran viikossa vastaanotolla kunnantalossa ja huolehtii kunnalliskodin ja lastenkodin terveystoiminnasta". Paikkakuntalaisia tämä ei vakuuttanut. Lempäälän ja Vesilahden manttaalikunnat perustivatkin omin varoin yhteisen kunnanlääkärinviran vuonna 1940.⁴⁹

Kunta heräsi sodan aattona. Vuonna 1939 valittiin sopimuspalkkainen koululääkäri ja kouluhammaslääkäri. Välillä oli kunnassa ollut kaksi kättilöä, mutta kun karjalaiset välirauhan aikaan palasivat kotiseuduilleen, kiirehti kunta lakkauttamaan toisen viran.⁵⁰

Kansalaisjärjestöt olivat osoittaneet, että niiden aloittama ja vaatima toiminta oli tärkeää. "Alhaalta" tuleva

---

⁴⁸ MLL:n Lempäälän osaston toim. kert. 1921-1927; 1935.

⁴⁹ Aaltio 1968, 208-209, 211-215, 219.

⁵⁰ ks. Aaltio 1968, 208-209; 211-215, 219.

paine tehosi kuntaan. Toisaalta kunta organisaationa tunsii 1940-luvun taitteessa entistä laajemmin vastuunsa. 1939 saatiin palopäällikkö. Tulipalojen sammutus oli - ja on - silti mahdollista vapaapalokuntien ansiosta. Sodan jälkeen, jälleenrakentamisen ja köyhyyden aikana, saatiin huoltosihteeri ja rakennusmestari 1947. Toinen terveystulsi tuli 1948. Näiden virkojen takana ei enää tarvittu kansanliikkeitä. Puoluepolitikointia ei näy virantäytöissä. Virkavaalit olivat yksimielisiä. Kunnan virastohenkilöstö kasvoi aikana 1945-1950 38:sta 44:ään. Väkeen kuuluivat lisäksi opettajat ja vanhainkodin väki.⁵¹

2.3 Riitojen kohteita

Julkisiin papereihin merkitään päättäjien ja virkamiesten viralliset näkemykset. Lakia tai yleistä mielipidettä ei kunnassa voitu eikä tohdittu vastustaa. Suurissa kysymyksissä Lempäälän kunnalliselämä näyttää olevan 1940-luvun lopulla yllättävän harmonista. Kuitenkin mukana olleet muistavat ajan kireänä ja vaikeana. Vaikka pöytäkirjat eivät olekaan puhtaita päätöspöytäkirjoja, on suurin osa keskusteluista ja taustoilla vaikuttaneista asioista jäänyt niistä pois. Onkin kysyttävä, mistä asioista riideltiin, miksi, ja ketkä riitelivät. Riitojen syyt ja taustat voivat olla muita kuin päältä katsoen näyttää.

Erimielisyydet tulevat paperilla esiin heti, kun laki ei sido päättäjiä tai kun eri väestöryhmien edut menevät

---

⁵¹ Aaltio 1968, 216-222.

vastakkain. Yhteisölle on ollut onneksi, että nämä kysymykset ovat olleet pieniä. Toisaalta se kertoo, että kunnan itsehallinto on ollut varsin rajoitettua.

2.3.1 Järjestöjen avustukset

Järjestötoiminta virisi heti sodan päätyttyä. Perinteiset urheiluseurat piristyivät heti, samoin Nuorisoseura ja poliittiset järjestöt. Vuonna 1945 tuli kunnalle joukko avustusanomuksia. Ne käsiteltiin ja päätettiin yksimielisesti ottaa seuravan vuoden budjettiin seuraavat

Järjestöt ja avustussummat:

1. Lempäälän maatalouskerhotoiminnalle	12.000 mk
2. Lempäälän kansanavulle	20.000 mk
3. Hämeen-Satakunnan Maanviljelysseuralle	3.000 mk
4. Sotainvaliidiin Veljesliiton Lempäälän osastolle	5.000 mk
5. Raittiuden ystävien Lempäälän piirille	1.200 mk
6. Maalaiskuntien virkailijain liitolle	1.500 mk
7. Sos.dem. raittiusliitolle	3.000 mk
8. Lastensuojeluliiton Lempäälän osastolle (=MLL)	10.000 mk

Vuoden 1946 budjettia tehtäessä lisättiin vielä Lempäälän kansanavun paikallistoimikunnalle 30.000 mk ja Nuorille Kotkille 5.000 mk "sillä edellytyksellä, että ne tulee käytettäväksi oman paikkakunnan väestön hyväksi".⁵²

---

⁵² KV 31.1.1945, KV 27.12.1945.

Seuraavana vuonna tilanne oli kireä. Vuoden 1947 talousarvio viimeisteltiin edellisen vuoden lopulla. Äänestyksen jälkeen avustuksia myönnettiin vain Kotiteollisuuskoululle, Kaatuneitten muistorahastolle ja kunnan omalle nuorisotyötoimikunnalle, joka oli varsinaisen nuorisolautakunnan edeltäjä. Muutoksen tarkoituksena poliittisten järjestöjen karsiminen avustettavien joukosta. "Poliittisiksi" tunnistettavat hakijat edustivat yleensä vasemmistoa. Tasapuolisuuden takia pyyhittiin pois muitakin, ei-sosialistisiksi miellettyjä järjestöjä.⁵³

Vuonna 1948 talousarvion yhteydessä asia tuli selkeästi ilmi. Silloin sosiaaliseen huoltotyöhön oli varattu muista avustuksista erotettu määräraha. Se päätettiin yksimielisesti jakaa niin, että Sotainvaliidiin Veljesliitto⁵⁴ sai 30.000 mk ja Lempäälän kaatuneiden muistorahasto- ja hautainhoitotoimikunta 50.000 mk.

Taistelu poliittisten järjestöjen avustuksista oli valmisteluvaiheessa yritetty viedä pois valtuustosta. Kunnallislautakunta oli esittänyt, että nuorisotyölautakunnalle annettaisiin 100.000 mk, ja että sen harkintaan jäisi avustusten myöntäminen Lempäälän Demokraattisille Nuorille ja Sos. dem. Työläisnuorisosastolle. Koska valtuusto oli vuoden 1947 vaaleissa muuttunut yhdellä äänellä porvarisenemmistöiseksi, tuli tulokseksi äänin 10 - 9, että nuorisotyölautakunta sai 50.000 mk henkisten kilpailujen järjestämiseen, lautakunnan kokouspalkkioihin ja

---

⁵³ KV 16.12.1946.

⁵⁴ Tässä työssä on käytetty nimestä järjestön itsensä käyttämää kirjoitusasua.

juokseviin kuluihin. Samalla päätettiin, ettei kunta avusta mitään poliittista järjestöä tai yhtymää.

Muidenkin järjestöjen avustuksista äänestettiin. Kokoomuksen edustaja olisi halunnut koko summan olympiakisoihin (!) lähetettävälle joukkueelle. SDP tahtoi osan Työvään Akatemiassa opiskelevalle lempääläiselle, SKDL olisi antanut siihen tarkoitukseen koko summan. SDP:n ehdotus voitti. Muita avustuksensaajia olivat Lempäälän kotiteollisuuskoulu, kansanavun toimikunta ja ensimmäistä kertaa SNS. Vastaan äänestäneitä oli kaksi. Heidän puoluekantaansa paperit eivät kerro.⁵⁵

Mitkä järjestöt milloinkin tulkittiin poliittisiksi, on myös tulkinnallista. Vasemmisto vastusti esimerkiksi kristillisten järjestöjen, oikeisto SNS:n pääsyä kouluille kokouksia pitämään.⁵⁶

Virallisesti epäpoliittisista yhdistyksistä uumoiltiin syytä tai syyttä salapolitiittisuutta; jonkin yhteis-kuntajärjestelmän tai ideologian tosiasiallista kannattajaa. Erikoisen tarkasti tutkittiin uskonnollisia ja nuorison parissa toimivia yhteisöjä.

Vuoden 1945 alussa perustettiin Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Lempäälän osasto. Sen puheenjohtajaksi tuli liikemies Niilo Heula ja hallituksen jäseniksi Vilho Kantola, Kalle Solin, E. Valkeisaho, Frans Kantola, Reino Kyrönpalo, J. Nikkilä, Viljam Höglund ja Heikki Myllymäki: kaikki viimeksi mainittua lukuun ottamatta olivat tunnettuja

---

⁵⁵KV I/1948 §5-9.

⁵⁶Lempäälän kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1944-1949; Kuljun koulun johtokunnan pöytäkirjat 1944-1949; LVS 30.11.1945 ja 16.1.1948.

vasemmistopoliitikkoja. Selvä enemmistö edusti sosiaalidemokraatteja. Yllättävää listassa on, että tunnetuimmat kansandemokraatit puuttuivat joukosta.⁵⁷

Järjestö ei hakenut alkuvuosina kunnan toiminta-avustusta, sen sijaan se koetteli salonkikelpoisuuttaan pyrkimällä pitämään juhlia ja kokouksia eri tiloihin mutta huonolla menestyksellä. Pitäjänlehti kritisoi SNS:n toimihenkilövalintoja yksipuolisiksi.⁵⁸ Vaikka poliittinen oikeisto näki SNS:n kovan linjan vasemmistolaisena, ei se mennyt mukaan tasoittamaan tilannetta. Ilmeisesti pelättiin leimautumista tai vasemmiston ärsyttämistä. Suomen yleinen tilanne vaikutti. Paikallistasolla toimivan pienen järjestön "valtaaminen" ei sinänsä ole mahdotonta.

Summat, joista valtuusto väänsi kättä olivat pieniä verrattuina esimerkiksi yksimielisesti hyväksytyihin rakennushankkeisiin. Yleinen pelko maan tilanteesta ja tulevaisuudesta sai poliittiset leirit kyräilemään toisiaan. Vastapuolen "propagandatyön" epäiltiin ilmeisesti edistyvän suhteellisen pienilläkin toimintarahoilla. Lempäälän poliittiset nuoriso- ym. järjestöt eivät ole tiettävästi saaneet aikaan mitään mieltä kuohuttavaa.

Vastapuolen kannattajajärjestöjen kurittamisella oli psykologisiakin ulottuvuuksia. Tärkeämpää kuin rahojen kieltäminen sinänsä, oli mahdollisuus sanoa vastapuolen toiminnalle "ei". Poliittisten järjestöjen avustukset ovat olleet myöhempinäkin vuosikymmeninä paikkakunnalla erityistarkkailussa, ja tosiasialliset syyt lienevät samoja, vaikka niitä ei ole virallisiin pöytäkirjoihin merkittykään.

---

⁵⁷ LVS 19.01.1945, 2.

⁵⁸ LVS 19.01.1945, 2.

1940-luvun lopun tilanne eroaa myöhemmistä ajoista jyrkkyytensä takia: Myöhemmin poliittisluontoisten järjestöjen avustuksia pyrittiin jakamaan vallitsevien voimasuhteiden tai sopuisimmillaan järjestöjen todellisen aktiivisuuden perusteella. Sotaa seuraavina vuosina näkyy pyrkimys kieltää poliittisten järjestöjen avustukset kokonaan.⁵⁹

Asenteiden jyrkkyys selittyy tietysti valtakunnan politiikasta käsin. Pitäjä samaistui Suomeen ja paikallispoliitikot tekivät mitä voivat maan ja kannattamansa yhteiskuntajärjestelmän puolesta. Lähtökohta oli oman pitäjän ulkopuolella, mutta kiistaan mentiin mukaan, koska se koettiin omaksi. Valtakunnallinen voimainkoettelu heijastui kuntatason "sisäpolitiikkaan". Tämän puolesta puhuu sekin, että symbolinen riitely avustuksista kiristyi 1940-luvun edetessä. 1945 oltiin vielä varovaisia, mutta kun valtakunnan poliittinen taistelu jatkui, hermot kiristyivät paikallistasollakin.⁶⁰

Toisaalta pitäjä oli ensimmäistä kertaa tilanteessa, jossa kahden poliittisen leirin oli opittava sietämään toisiaan. Oli Lempäälän onni, että demokratiaa harjoiteltiin pienillä asioilla eikä esimerkiksi karjalaisten ja rintamamiesten asutustoiminnalla.

---

⁵⁹ 1960-1970-lukujen osalta näkemys perustuu Lempäälän kunnan apurahoja käsitelleiden viranhaltijoiden ja poliitikkojen kertomuksiin: ent. liikuntatoimenjohtaja Olavi Arminen, liikuntatoimenjohtaja Markku Myyryläinen, ent. nuorisolk:n pj Hannu Turkkinen ja ent. kulttuurilautakunnan pj. Annikki Soini. 1980-1990-luvulta tiedot ovat myös omakohtaisia, kulttuurishteerin virkatyössä hankittuja.

⁶⁰ Vrt. Hyvämäki 1955, esim. 41-44, 48, 131-136, 161-169.

2.3.2 Kunnan ilmoituslehdet

Vuonna 1947 keksittiin Lempäälän valtuustossa uusi ja pitäjässä ennen käyttämätön tapa osoittaa poliittisesti pahaa oloa. Vuoden ensimmäisessä kokouksessa kehittyi kunnollinen riita ilmoituslehdistä.

Kunnallislautakunta oli esittänyt, että vuoden 1947 ilmoituslehdet olisivat paikallislehti Lempäälän - Vesilahden Sanomat sekä tamperelaiset, poliittisesti sitoutuneet, Aamulehti, Kansan Lehti ja Hämeen Yhteistyö. SKDL:n edustajat esittivät, että pitäjänlehti ja Aamulehti jätetään joukosta pois. Vaikka kunta oli vasemmistoenemmistöinen, ehdotus kaatui. Mukaan pääsivät siten myös ne lehdet, joiden peitto Lempäälässä oli suurin.⁶¹

Kiistan kaikuja näkyi seuraavanakin vuonna. Silloin SKDL:n valtuutettu Tauno Sinisalo ehdotti paikallislehden kunnallistamista, mutta kukaan toinen valtuutettu ei kannattanut häntä ja asia raukesi. Siihen ei palattu enää myöhemmin. Taustalla voi olla pitäjänlehden oikeistolainen pakinoitsija "Vihtori", joka esimerkiksi vuoden 1945 vaalien tuloksen selvittyä mietiskeli lehdessä vasemmiston mahdollisuutta rakentavaan työhön ja ilakoi SKDL:n heikolla menestyksellä.⁶²

Lehden sävy oli 40-luvun lopulla yleensäkin maaseutumaisella tavalla kristillis-oikeistolainen. Pakinoitsija ei ollut poikkeus. Vasemmistolaisittain

---

⁶¹ KV 1/47.

⁶² LVS 14.12.1945, s. 3.

kirjoittavaa avustajaa lehdellä ei näy olleen.

Vuonna 1948 kunnan ilmoituslehdeksi valittiin lakonisesti Lempäälän-Vesilahden Sanomat. Verotusasiat päätettiin ilmoittaa myös tamperelaisissa päivälehdissä. Päätös asiasta oli yksimielinen.⁶³ Kunnan taloustilanne tai tamperelaisten lehtien Lempäälän levikki ei ollut oleellisesti muuttunut, mutta myöhemminkin on havaittu, että sama symbolinen riidanaihe ei innosta monena vuonna peräkkäin.

Useita ilmoituslehtiä on virallisesti perusteltu tasapuolisuudella; eri poliittisia näkemyksiä edustavien kuntalaisten on saatava kunnallinen tietonsa omasta lehdestään. Samalla kunnan ilmoitukset tuovat puoluelehdille kaivatuja markkoja. Kunnan virallisen ilmoituslehden asema voi vetää lehteen muitakin ilmottajia ja rajatapauksessa uusia lukijoita.⁶⁴

Monen ilmoituslehden pitäminen on kuitenkin taloudellinen rasite. Todennäköisesti toisaalta tämä syy, toisaalta valtuuston enemmistön muuttuminen porvarilliseksi vaikuttivat lehtien karsintaan. Oikeisto on perinteisesti vasemmistoa tiukempi talouden vartija.

Ilmoituslehtikiistat ovat kuuluneet kunnalliskulttuuriin Lempäälässä - kuten yleisesti muuallakin - myöhemminkin. Kiistojen voimakkuus on vaihdellut poliittisen tilanteen ja taloudellisten tosiasioiden mukaan. Kärjistäen voi sanoa, että lehdistä kiistellään silloin, kun siihen on varaa. Kiistely loppuu joko talouden tiukentuessa tai silloin, kun

---

⁶³ KV 1/48.

⁶⁴ Tieto perustuu ilmoituslehdistä 1980-luvulla käytyihin valtuustokeskusteluihin sekä kunnan sisäisiin tiedotusohjeisiin samalta ajalta.

arvovaltapelin kankeus, kalleus ja naurettavuus käyvät kaikille selviksi. Milloin lehtiä on karsittu, jäljelle on jäänyt aina paikallislehti ja kunnan omat ilmoitustaulut.⁶⁵

---

⁶⁵ Tilanne on ollut havaittavissa 1980-luvun rikkaina vuosina ja niitä seuraavana lama-aikana 1990-luvun taitteessa. Kunnan päätösvallan delegointi alapäin eri yksiköille ja virastoille on toisaalta kirjavoittanut kuvaa.

3. Koulut kylien keskuksina

Kylä on maalaispitäjän todellinen perusyksikkö. Se on sosiaalinen yhteisö mutta samalla hallinnollisten instanssien tunnustama kokonaisuus. Miten kylä sitten määritelläänkin siihen kuuluu oleellisesti joukko laitoksia, joista tärkeimpiä - ellei tärkein - on koulu.

Tarkasteltaessa sodanjälkeistä aikaa Lempäälän kaltaisessa maalaispitäjässä ei riitä seurata kirkonkylän tapahtumia. On mentävä eri kylille, pois keskustasta ja parhaiden kulkuyhteyksien varrelta. Jotkut kylät kasvoivat rajusti nimenomaan sotaa seuranneina uudisrakentamisen vuosina. Rintamamies- ja karjalaistalojen voi sanoa suorastaan synnyttäneen esimerkiksi Hollon omakotialueen ja Kuljun asemakylän.¹

Elävän kylän tunnistaa kaupasta ja kansakoulusta. Koulun koko, vireys, oheistoiminnat ja opettajien ja johtokunnan työskentelytavat kertovat paikallisesta kulttuurista. Kouluista on toisaalta dokumentoitu paljon tietoa, koska ne ovat sidoksissa kunnallishallintoon. Siksi koulujen elämän ja ilmapiirin tutkiminen kertoo myös koko kylän olemuksesta ja eri kylien välisistä eroista.²

Oppilaat, opettajat, vanhemmat, järjestöväki ja koulujen johtokunnat ovat kyläläisryhmiä jotka tällä talolla kohtaavat, keskustelevat ja riitelevät ja ajavat samalla kukin oman ryhmänsä tai oman itsensä etua. Usein kansakoulu on kylän

---

¹ Aaltio 1966, 216-217.

² Koulun merkityksestä kylälle: esim. keskustelut 1993-1994 HannuTurkkisen ja 1985-1986 Jussi Lintusaaren kanssa. Edellinen on Mattilan, jälkimmäinen Kuljun kyläkoulun johtaja.

ainoa kokoontumistila. Koulut ja koko koululaitos kertovat siksi havainnollisesti, mitä Lempäälässä ruohonjuuritasolla tapahtuu, vaikkapa vuosina 1945-1948.

Kun sota päättyi vuonna 1944, olivat Lempäälässä toiminnassa Lempoisten ts. Kirkonkylän, Nurmen, Säijän, Kuokkalan, Kuljun, Kelhon, Lastusten, Innilän, Säöksjärven ja Rantoisten kansakoulut. Yhtään koulua ei lakkautettu 1940-luvun aikana, mutta sen sijaan perustettiin kaksi uutta Mattilaan ja Hervantaan.³

3.1 1940-luvun uudet kansakoulut

Uuden vuoden aatonaattona, lauantaina 30.12. 1944 Lempäälän kunnanvaltuusto piti kokouksen. Yllättävän ajankohdan syy oli kaikille niin selvä, ettei asiasta nuristu eikä sitä ihmetelty. Jos kartalle piirretyn koulupiirin alueella oli 20 koululasta, koulu oli perustettava. Pitäjän eteläosan, Mattilan, lapsimäärä oli noussut maagisen rajan yli. Mattilan kansakoulu perustettiin ja se määrättiin aloittamaan toimintansa kevätlukukauden 1945 alusta.⁴

Valtuuston päätös toteutettiin Mattilassa. Käytännössä asioita oli täytynyt valmistella jo etukäteen, eikä se ollut vaikeaa, koska koulun perustaminen oli lakisääteinen asia. Valtuuston ratkaisevalta näyttänyt teko oli muodollisuus ja pakko.

Kylän kannalta pakko ei ollut ongelma. Mattilassa kuten koko 1900-luvun aikana kaikkialla Lempäälässä kylät olivat

---

³Kalske 1993, 33-34.

⁴ Kalske 1993, 33; Kalske - Turkkinen 1994, 3-4.

- 46 -

ilomielin perustaneet oman koulun. Kouluhankkeiden mahdolliset vastustajat ovat yhtä perinteisesti löytyneet lähimmästä naapurikylästä, joka on pelännyt oman oppilasmääränsä pienenemistä ja oman koulunsa kuihtumista.⁵

Koulun johtokunnan valinta noudatti yleistä tapaa: kolme maanviljelijää, kauppias, työmies ja emäntä. Emännästä tehtiin sihteeri, kauppiaasta taloudenhoitaja. Alkuaikoina opettaja vaihtui vuosittain; ensimmäinen valittiin tilapäiseksi, häntä seurasi tehtävään tarkastajan määräämä Karjalasta tullut siirto-opettaja, ja seuraavakin opettaja viihtyi vain vuoden. Vasta vuosikymmenen vaihteessa 1949 tuli opettaja, joka sitten jäikin pitäjään.⁶

Mattilan koulu aloitti toimintansa ahtaissa ja puutteellisissa vuokratiloissa tamperelaisen kauppias Y. Salin huvilassa. Opettajan asunnoksi vuokrattiin vuonna 1947 veturinkuljettana Knudsenin huvila. Papereista saa sen käsityksen, että koulu olisi pari vuotta Salin vuokralaisena oltuaan muuttanut toiseen mattilalaiseen huvilaan. Tosiasiassa tämän huvilan omistaja, johtokunta ja kyläläiset olivat yhteistuumin päättäneet tehdä muodollisen päätöksen saadakseen huvilan ei-toivotut vuokralaiset pois. Salin huvilassa pysyttiin, kunnes omaan taloon päästiin muuttamaan vuonna 1951.⁷ Asuntopulan aikana rakennus oli jouduttu luovuttamaan, mutta omistaja oli päättänyt päästä mökilleen takaisin.⁸

---

⁵ Haast. Pentti Rantanen 1994, Säijän kylä. Koulukiistasta Säijän koulun yhteydessä.

⁶ Mattilan jk ptk 1945-1949.

⁷ Haast. Hannu Turkkinen joulukuu 1994; Kalske - Turkkinen 1995, 2-4.

⁸ Tiedon välittänyt Hannu Turkkinen, joka haastatteli 1994-1995 mattilalaisia koulun vaiheista.

Mattilan koulu aloitti 20 oppilaalla ns. supistettuna kouluna, jolloin yksi opettaja huolehti kaikkien luokkien opetuksesta. Normaalisti kansakoulussa alaluokat 1-2, olivat toisen, erikoisesti alakoulun opettajan koulutuksen saaneen opettajan huostassa.

Koulu kuitenkin kasvoi kylän myötä. Parhaimmillaan tai pahimmillaan opetettiin 14 pojalle käsitöitä Salin saunan eteisessä kahden höyläpenkin ja muutaman työkalun avulla.⁹

Koulun tulo kylälle ja tilojen vuokraaminen Salilta ei merkinnyt isäntäväen täydellistä poissaoloa. Koulua käytiin syksystä kevääseen, kesällä Salit lomailivat huvilallaan. Jonkin verran aikataulut menivät päällekkäinkin. Kun herrasväki muutti kaupunkiin, voi nuori opettajatar muuttaa talon yläkertaan kauppiasperheen hallussa olleisiin huoneisiin asumaan. Päivittäiset väsyttävät matkat Tampereelta jäivät pois.

Perheen samanaikaisesta läsnäolosta oli ollut opettajalle iloakin. Tataarisukuinen kauppiaanrouva oli huolehtinut nuoresta opettajasta aamuisin: "Syö, opettaja, juo, opettaja. Mikä paha, kun opettaja ei syö?"¹⁰

Kun koulu muutti omiin tiloihinsa, muuttokuorman vei johtokunnan puheenjohtaja, maanviljelijä Evert Heikkilä traktorillaan. Opettaja istui kyydissä soitellen hanurilla muuton kunniaksi.¹¹

Mattilan koulun alku on kasvavan ja määrätietoisen kylän symboli. Johtokunnan pöytäkirjoista tai muistitiedoista ei löydy merkkejä sisäisistä riidoista tai koulupinnareista.

---

⁹ Kalske - Turkinen 1995, 4.

¹⁰ Hannu Turkinen: opettaja Taimi Kataiston haastattelut 1994.

¹¹ Kalske - Turkinen 1995, 4-5.

Talkoisiin oltiin valmiita, ⁴⁸ähtäyttä ja epämukavuutta siedettiin. Kyläyhteisöä häiritsevät tekijät - toisen huvilan vuokralaiset - oltiin valmiit karkoittamaan hieman epämääräisinkin keinoin.

Mattilan koululla oli takanaan vaikutusvaltaisia kunnallismiehiä, joiden ansiosta pikkukylä sai poikkeuksellisen tilavan ja hyvin varustetun koulutalon. Alkavan koulun johtokunnan puheenjohtaja Evert Heikkilä sai miltei vapaat kädet suunnitella koulutaloa.¹² Kouluun hankittiin kaikki, mitä ajatella voi: useita luokkahuoneita, kirjasto, käsityö- ja askartelutilat, varastot, henkilökunnan asunnot jne. Talosta tuli kolmikerroksinen. Paikkakuntalaiset kutsuvat sitä yhä "Mattilan opistoksi".

Koulun komeus herätti tietysti arvostelua; kyläkouluna oli totuttu näkemään yksikerroksinen, vuosisadan alun mallipiirustusten mukainen puutalo. Mattilan koulutalo on kuitenkin osaltaan mahdollistanut kyläkunnan aktiivisen toiminnan ja harrastamisen. Siten se on auttanut ajoittain uhanalaista kylää, paitsi säilymään, myös kehittymään jälkiteollisen ajan maaseutuyhteisöksi.

Hervannan kansakoulu syntyi toisenlaisten tähtien alla. Sekin aloitti toimintansa vuonna 1945, mutta ei yhtä suurella kiireellä ja innostuksella kuin Mattilan kansakoulu. Senkin johtokuntaan valittiin joukko paikkakunnan maanviljelijöitä ja yksi päättäväinen emäntä.

Erona Mattilaan verrattuna oli, että osa Hervantaa kuului Lempäälään, osa Messukylään¹³. Koulun johtokunnan voimasuhteet olivat 4-2 Lempäälän hyväksi. Jako näkyi sittemmin kaikessa

---

¹² Haast. Seppo Soini 1995.

¹³ Messukylä on liitetty Tampereeseen vuonna 1947.

kouluun liittyneessä työssä. "Hervanta" miellettiin yhdeksi kokonaisuudeksi, oikeaksi omaksi kyläksi, jolla oli nimi, mutta kylän kumpikin puoli oli sitoutunut voimakkaasti myös omaan kuntaansa. Käytännössä johtokunnan kumpikin puoli mielsi koulun oman pitäjänsä kansakouluksi. Virallisesti isäntäkunta oli Lempäälä, koulun paperit säilytetään Lempäälän kunnan arkistossa ja Tampere maksoi koulussa olleista oppilaistaan Lempäälälle maksuosuuksia.¹⁴

Koulun ensimmäisenä vuotena ei riita tule esille. Työ aloitettiin häthätää saatavissa olleissa tiloissa Koipijärven pirtissä, joka vuokrattiin emäntä Helmi Lehtiseltä. Myös opettajaksi valittiin Annikki Wähä sopuisasti. Seuraava tilapäinen koulu saatiin Morikan pirtistä niinikään Lempäälän puolelta. Vaihtoehtoja oli ollut, mutta päätös syntyi muodollisen yksimielisesti.¹⁵

Yksimielisyys loppui tämän jälkeen nopeasti. Omaa koulutaloa yritettiin saada monena vuotena, mutta asiaa hidasti sekä avoin että peitelty riitely siitä, kumman kunnan puolelta tontti hankitaan. Lopulta tontti ostettiin maanviljelijä Lauri Turtolalta Lempäälästä. Sijainti oli johtokunnan lempääläisen enemmistön mielestä keskeisempi kuin tarjolla olleiden vastaehdokkaiden.¹⁶

Yhteistä Mattilan kouluun oli, että kyläkunta oli aktiivisesti mukana koulua kehittämässä. Mattilassa toiminta oli kuitenkin spontaania, Hervannassa asialla oli virallinen kylätoimikunta. Sen väki tuli mm. talkoilla tilkitsemään hataraa tilapäistä koulutaloa. Kylätoimikunnalta kysyttiin

---

¹⁴ Hervannan kk. jk ptk 1945-1948; Kalske 1993, 33-34; haast. Seppo Soini 12.09.1995; Närhi 1993, 21.

¹⁵ Hervannan kk. jk. ptk 1946; Närhi 1993, 21.

¹⁶ Hervannan kk jk ptk 1946-1948; Kalske 1993, 34-35.

kouluun liittyneessä työssä. "Hervanta" miellettiin yhdeksi kokonaisuudeksi, oikeaksi omaksi kyläksi, jolla oli nimi, mutta kylän kumpikin puoli oli sitoutunut voimakkaasti myös omaan kuntaansa. Käytännössä johtokunnan kumpikin puoli mielsi koulun oman pitäjänsä kansakouluksi. Virallisesti isäntäkunta oli Lempäälä, koulun paperit säilytetään Lempäälän kunnan arkistossa ja Tampere maksoi koulussa olleista oppilaistaan Lempäälälle maksuosuuksia.¹⁴

Koulun ensimmäisenä vuotena ei riita tule esille. Työ aloitettiin häthätää saatavissa olleissa tiloissa Koipijärven pirtissä, joka vuokrattiin emäntä Helmi Lehtiseltä. Myös opettajaksi valittiin Annikki Wähä sopuisasti. Seuraava tilapäinen koulu saatiin Morikan pirtistä niinikään Lempäälän puolelta. Vaihtoehtoja oli ollut, mutta päätös syntyi muodollisen yksimielisesti.¹⁵

Yksimielisyys loppui tämän jälkeen nopeasti. Omaa koulutaloa yritettiin saada monena vuotena, mutta asiaa hidasti sekä avoin että peitelty riitely siitä, kumman kunnan puolelta tontti hankitaan. Lopulta tontti ostettiin maanviljelijä Lauri Turtolalta Lempäälästä. Sijainti oli johtokunnan lempääläisen enemmistön mielestä keskeisempi kuin tarjolla olleiden vastaehdokkaiden.¹⁶

Yhteistä Mattilan kouluun oli, että kyläkunta oli aktiivisesti mukana koulua kehittämässä. Mattilassa toiminta oli kuitenkin spontaania, Hervannassa asialla oli virallinen kylätoimikunta. Sen väki tuli mm. talkoilla tilkitsemään hataraa tilapäistä koulutaloa. Kylätoimikunnalta kysyttiin

---

¹⁴ Hervannan kk. jk ptk 1945-1948; Kalske 1993, 33-34; haast. Seppo Soini 12.09.1995; Närhi 1993, 21.

¹⁵ Hervannan kk. jk. ptk 1946; Närhi 1993, 21.

¹⁶ Hervannan kk jk ptk 1946-1948; Kalske 1993, 34-35.

mielipidettä koulun paikkaa valittaessa. Arvata saattaa, että selvää vastausta ei tullut, sillä kylätoimikunnassa oli sekä Lempäälän että Tampereen Messukylän puolikkaan edustajat mukana.¹⁷

Kumpikin puoli identifioitui omaan pitäjäänsä, mutta ei selvästikään halunnut itse repiä julkisesti kyläyhteisöä kahtia. Sen tekivät koulujen johtokuntien jäsenet, jotka - niin kyläläisiä kun olivatkin - edustivat samalla omaa kuntaorganisaatiotaan.

Hervanta oli syrjässä. Hervanta oli kahtia jaettu. Asutus oli aikanaan syntynyt hallinnollisista rajoista piittaamatta. Tahaton hajoita ja hallitse -systeemi muutti Hervannan kehityksen. Suhtellisen lähellä Hervantaa oli dynaamisesti kasvava Lempäälään kuuluva Sääksjärvi, jonne valmistui tilava koulutalo vuonna 1956. Siitä alkaen leijui Hervannan koulun yllä jatkuva lopettamisuhka. Kun kylän koulua uhkaa lopettaminen, nousee kyläläisten yhteishenki. Opettaja, johtokunta ja kyläläiset taistelivat kiivaasti koulun säilyttämisen puolesta. Pitäjänraja menetti merkityksensä. Rajakylä hävisi taistelun vuonna 1965, jolloin Hervannan koulu lopetti toimintansa, rakennus myytiin ja lempääläiset oppilaat siirtyivät Sääksjärven kouluun.¹⁸ Hervanta jäi elämään kahden kunnan yhteisenä rajakylänä, mutta käytännössä "Hervanta" jatkossa miellettiin yhä selvemmin Tampereen kaupunginosaksi. Kyläkirja "Hervanta, vuorenpeikkojen maa" esittelee alueen Tampereen kaupunginosana ja kirjan taustavoimat ovat puhtaasti tamperelaisia.

---

¹⁷ Ks. Kalske 1993, 34.

¹⁸ Hervannan kk. jk. ptk. 1948-1965; Kalske 1993, 34-35.

3.2. Perinteiset pikkukylät kouluineen

Lempäälän pikkukylien koulut Säijässä, Nurmella, Kuokkalassa, Kelhossa, Lastusissa ja Innilässä elivät vakaata elämäänsä. Tyypillisin muutos sodan jälkeen oli, että yksiopettajaiset supistetut koulut muuttuivat ainakin tilapäisesti täydellisiksi, kaksiopettajaisiksi. Joissakin tapauksissa, kuten Lastusissa, niukkuuden aika palasi 1960-luvulla suurten ikäluokkien sivuutettua kansakouluikänsä.¹⁹

Nurmen koulu toimi perinteisessä vauraassa maanviljelyskylässä. Koulutalonakin oli Nurkkisten tilan vanha päärakennus. Koulu oli pitäjän toiseksi vanhin kunnan kansakoulu ja perustettu vuonna 1890.²⁰

Kuokkalan koulu oli rakennettu Ahlströmin sahan lahjoittamalle tontille 1906. Koulun oppilaat olivat pääosin Hollon tilalla toimineen sahan työntekijöiden lapsia. Ahlströmin saha joutui sittemmin lopettamaan toimintansa ja maa-alue joutui kunnan haltuun, mutta koulu jatkoi kasvaneen kylän opinahjona. Sodan jälkeen sen oppilasmäärä oli erityisen turvattu, sillä kunta pilkkoi Hollon tilan asuintonteiksi rintamamiehille ja siirtokarjalaisille.²¹

Säijän ja Lastusten koulut olivat syntyneet 1914 pitäjän torpparikulmille. Lastusten koulu syntyi ilman suurempia ongelmia Lastusten kartanon suojeluksessa. Säijässä jouduttiin riitelemään Nurmenkulman väen kanssa. Talot olivat Nurmella, torpat Säijässä. Nurmenkulma pelkäsi uuden koulun kaventavan

---

¹⁹ Lastusten kk jk ptk 1948, 1954, 1966.

²⁰ Aaltio 1968, 140, Grönlund 1990, 4, 12.

²¹ Aaltio 1968, 142, Kalske 1993, 15-16; KV ptk 1/1945.

sen oman koulun elinvoimaa, ja säijäläiset näkivät taustalla isäntien pyrkimuksen pitää yllä säätyeroa. Koulu kuitenkin syntyi, ja molempiin riitti jatkuvasti oppilaita. Koulun syntyvaiheiden riitoja muistellaan yhä, ironisesti naureskellen. Kaunaa ei asiaan enää liity, mutta muisto tuntuu yhdistävän säijäläisiä ja lisäävän yhä kylän me-henkeä.²²

Säjäläisten vanha kansakoulu. Tuhoutunut tulipalossa 1951.

---

²² Haast. Pentti Rantanen ja Toini Haapaniemi 1994; Säjäläisten koulun arkistot ovat tuhoutuneet tulipalossa vuonna 1951.

Sodan jälkeen tuli Lastusiin runsaasti uutta asutusta, kun siirtokarjalaiset, rintamamiehet, sotainvaliidit ja sotalesket saivat alueelta maatiloja ja pienempiä tontteja. Aiemmat asukkaat olivat kartanon ohella sen itsenäistyneitä alustalaisia. Kyläkunnan sosiaalinen asetelma pysyi jälleenrakentamisen vuosina ennallaan ja asukkaiden välit hyvinä. "Kun aiemmat asukkaat olivat Lastusten torppareita, niin oltiin kaikki samanarvoisia. Ei mitään riitaa ollut. Ja kartanoon oli aina hyvät välit", toteaa Eino Naskali, yksi Sakkolasta tulleista uudisasukkaista. Koulu jatkoi vakaata elämäänsä nyt kahden opettajan voimin.²³

Lastusten koulu oli kylän ainoa kokoontumispaikka, ja siellä oli jo 1920-luvulla riideltä valmiiksi säännöt järjestöjen pääsystä kokouksiaan pitämään. Paineita syntyi, kun tulijoita oli tiloihin nähden liikaa. Kun rukoushuone valmistui 1950-luvulla, tilanne tasottui.

Mitä on sanottu Lastusten koulusta, sopii myös Kelhon kouluun. Sen vanha nimi oli Sotavallan koulu; koulu oli alkuaikoinaan Sotavallan kartanon järjestämä kiertokoulu ja oppilaat pääosin kartanon alustalaisten lapsia. Sotaa seuraavina vuosina Sotavallan maita jaettiin samoin kuin Lastustenkin, ja pikkukoulun elämä ja sosiaalinen tilanne oli turvattu.²⁴

Tarkasteltavana jaksona myös Rantoisten ja Innilän pikkukoulut elivät siirtolaislasten ja suurten ikäluokkien varassa. Myöhemmin, kun kulkuyhteydet paranivat ja asutus keskittyi Tampereelle johtavan päätien varteen, koulut

---

²³ Lastusten kk. jk. ptk. 1947-1948; haast. Eino Naskali 1995, Lempäälän asukkaanoittoltk:n ptk. 1945-1952.

²⁴ Lempäälän asukkaanoittoltk:n ptk 1945-1952; Kalske 1993,15,33.

lakkautettiin. Innilän oppilaat siirtyivät Kelhoon, Rantoisten taas Lastusiin ja uuteen Moision kouluun. Koulut vastustivat lakkauttamista, mutta turhaan. Samalla uusia oppilaita hamuavat naapurikoulut markkinoivat aggressiivisesti itseään kunnalle.²⁵

3.3 Kasvavien keskusten kasvavat koulut

Maalaispitäjässä on yksi kylä ylitse muiden. Lempäälässä, kuten usein muuallakin, se on kirkonkylä. Kirkonkylän koulukin kasvoi Lempäälässä nopeimmin. Koulutalona oli vanha puurakennus, joka oli ahdas ja jossa näkyivät sota-ajan jäljet: aika-ajoin koulu oli ollut puolustusvoimien koulutuskeskuksen hallussa, eikä rakennuksen kunnostamiseen ollut riittänyt aikaa eikä materiaaleja.

Kunnan tarkoitus oli rakentaa Lempoisiin uusi koulutalo heti sodan jälkeen. Koululle valitusta paikasta kuitenkin valitettiin; keksitehtailija, jonka naapuruuteen uusi koulu uhkasi tulla, valitti asiasta lääninoikeuteen. Kouluväen reaktio kirjattiin rehellisesti: " Koska uuden koulun rakennus eräiden kyläläisten rettelöimisen vuoksi on siirtynyt hämärään tulevaisuuteen, kohdistuu keskustelu tämän vanhan, ahtaan ja lahonneen koulutalon remontoimiseen, että päästäisiin taas joku vuosi eteenpäin."²⁶

Keskustan kouluväki oli asiasta ilmeisen yksimielinen. Poliittisia tai muita ristiriitoja ei ollut. Rettelöivä naapuri tuomittiin yksimielisesti ja moraalisesti

---

²⁵ Rantoisten kk. jk. ptk. 1972-1974; Innilän kk. jk. ptk. 1964-1966; vrt. Kalske 1993, 35.

²⁶ Lempoisten kk. jk. ptk 1949, Haast. Seppo Soini 1995; vrt. Kalske 1993, 35-36.

närkästyneesti. Lempoisten koulun rakentamiseen varatut rahat ohjattiin sitten Mattilan ja Hervannan koulujen tekoon.

Sääksjärvi on Lempäälän toiseksi suurin kylä Tampereen rajalla. Sekin alkoi kasvaa jälleenrakennus- ja asuttamispolitiikan aikana. Kouluna toimi kuitenkin vuonna 1939 rakennettu talo. Uusi, kolmikerroksinen kivirakennus valmistui vasta 1957.²⁷

Uusi rakennus ei tullut yhtään liian aikaisin, mutta Sääksjärvi oli tottunut odottamaan kärsivällisesti vuoroaan. Kylällä on ollut ja on yhä se tunne, että Lempäälä on sama kuin Lempainen ja pitäjän toinen reuna unohtuu helposti. Lempoisissa taas ajatellaan äkkiä, että sääksjärveläiset pitävät itseään tamperelaisina, jotka tulevat kirkonkylään vain verotoimistoon tai kirkkoherranvirastoon.

Kuljun kylä on Lempoisten ja Sääksjärven puolivälissä. Se on tunnettu ärhäkkänä, ennakkoluulottomana ja poliittisesti radikaalina alueena. Kulju - varsinkin sen rautatieaseman seudun asutus - kasvoi sodan jälkeen voimakkaasti. Vanhanmallinen kyläkoulu kävi kohta ahtaaksi, ja tiloja vuokrattiin mistä kulloinkin niitä saatavissa oli. Ärhäkkä Kulju osasi pitää puolensa Sääksjärveä paremmin.

Jo vuonna 1945 koulussa oli turvauduttava vuorolukuun. Seuraavana vuonna johtajaopettaja Paavo Särkisilta ja johtokunnan puheenjohtaja Eino Heikkilä selittivät kunnanvaltuustolle, miten

"nykyiseen käsityöhuoneeseen on sijoitettu alakansakoululuokka, jossa oppilaita on 37, joten on suuri vaara lasten terveyttä silmällä pitäen kun luokkahuonetta käytetään veistosalina".

---

²⁷ Ks. esim. Arajärvi 1959 b, 94; Kalske 1993, 25,35.

Käsityöluokan tilat vuokrattiinkin naapurista.²⁸

Samanlaisia anomuksia ja lähetystöjä lähti Kuljusta vuosittain kunnanisille. Kirjeiden kieli oli sisällön asiallisuudesta huolimatta niin värikästä, että koulun tilaja työskentelyongelmat eivät jääneet epäselviksi: vuonna 1901 rakennettu kartanon alustalaisten lasten koulu ei riittänyt elinvoimaiselle sodanjälkeiselle yhteisölle. Välillä johtokunta kyllästyy lähettelemään raportteja kuntaan, ja usuttaa kansakouluntarkastajan asialle. Vuosina 1948 ja 1949 jatkokoululaiset joutuvat käymään koulua Sääksjärvellä, koska Kuljussa ei ollut heille tilaa:

Jatko-opetus on saatava päiväkouluun. Sääksjärvi on päättänyt, että jatkokoulua pidetään klo 14.00 - 18.00, jolloin oppilaat tulevat kotiin pimeässä. Toivotaan, että koulua pidetään päiväsaikaan joululoman aikana. Vuodeksi 1950 pyydetään valtuustolta määrärahaa jatkokoululaisten matkakustannusten peittämiseen.

Sinnikkyys tuotti tulosta. Uusi tilava koulu valmistui 1952, paljon ennen kuin Sääksjärvelle.²⁹

Kuljua ei voi pitää yhtenäisenä kylänä. Koulu ja lasten tulevaisuus oli kuitenkin kaikille yhteinen arvo, samoin oman kylän puolustaminen. Vaikka Kuljun koulun johtokunnassa riideltiin 1940-luvun lopulla reippaasti, riidat eivät säteilleet niihin asioihin, joihin ne eivät tosiasiassa ulottuneet. Milloin eri eturyhmien edut olivat yhtenevät, yhteistyötä tehtiin.

Koulun kasvu ja sen etujen puolustaminen jatkuivat niin kauan kuin suuret ikäluokat olivat kouluiässä. Esimerkiksi

---

²⁸ Kuljun kk. jk. ptk. 1945; vrt. Kalske 1986, 43.

²⁹ Vrt. Kalske 1986, 41-43, 49-50.

1958 koulun voimistelusalit oli käytössä 41 tuntia viikossa, eikä se enää iltapäivisin ollut kovinkaan siisti. Siivoojalle maksettiin hiukan ylimääräistä päiväsiivouksesta, jolloin kunnanhallitus kysyi, eikö siivousta voisi järjestää muuten kuin siivoajan palkkaa nostamalla. Tähän johtokunta vastasi, että vaihtoehtona on lisähenkilökunnan palkkaaminen, mikä tulisi vielä kalliimmaksi. Kunnanhallitus ei jatkanut enää kirjeenvaihtoa.³⁰

3.4 Niukkuus ja siitä selviytyminen

Sotavuosina koulut olivat rapistuneet. Jälleenrakennuksen vuosina kunnostettiin myös kansakouluja, mikäli aineita, tekijöitä ja rahaa saatiin. 1940-luvulla ei pikkukouluilla ollut puhelinta, ja Lastusten opettajat pyysivät turhaan sähkövaloa koululle: "öljyvalo vaikeuttaa sanomattomasti koulutyötä varsinkin jatkokoulussa". Sähkö tuli vasta 1957. Sen sijaan 1948 koulu sai patteriradion.³¹

Vielä enemmän saivat luovuuttaan käyttää aloittavien koulujen opettajat ja luottamusihmiset. Mattilan koulu sai ensimmäiset tarvikkeensa Lastusten ja Säijän koulujen varastoista, mistä johtokunnan väki ne talkoilla haki. Silti piti ostaa ensimmäisenä toimintavuotena mm. 16 kaksoispulpettia, opettajan pöytä, urkuharmoni, tuoleja, karttajalka ja höyläpenkkejä.³²

Koulujen ruuat olivat puuroja tai vellejä, joita

---

³⁰ Kalske 1986, 51-52.

³¹ Lastusten kk. jk. ptk. 1948-1949.

³² Mattilan kk. jk. ptk. 1945.

jatkettiin kalanmaksajyannoksilla. Kun päättäjät hermostuivat tilanteeseen, pyysivät opettajat ja johtokunnat rahaa. Jos perunoita tarjottiin, joutuivat oppilaat itse keittiöön kuorimaan niitä. Syksyiset marja- ja sieniretketkin täydensivät koulun ruokavarastoja. 1940-luvulla tällainen menettely hyväksyttiin, eivätkä mukana olleet lapset tai perheet kokeneet tilannetta epäoikeudenmukaisena. Asiakirjojen valossa näyttää mielipide muuttuneen 50-luvulta lähtien sitä mukaa kuin elintaso nousi.³³

Suuret hankinnat saatiin kunnalta jos ja kun saatiin. Koulukalusteille oli olemassa omat, viralliset toimittajansa. Nämä asiat hoidettiin, jos rahaa oli. Intohimot heräsivät, kun tuli kysymykseen koulukeittiön tarvikkeiden osto. Kysymys oli rahallisesti suurista asioista, ja jatkuvasta tavaran toimittamisesta.

Kouluihin ostettiin ruoka jostakin lähistön kaupasta, maito mahdollisesti suoraan maatilalta. Eniten ruokahankinnosta riideltiin Kuljussa, mutta myös Lempoisissa. Riidat jatkuivat pitkälle 1950-luvulle. Ongelmana oli, ostetaanko ruotatavarat yksityiskaupasta vai vasemmistoa lähellä olleesta osuusliike Voimasta. Äänestyksistä on ilmoitettu vain äänten jakautuminen, mutta tästäkin voidaan päätellä, että äänestykset menivät puoluekantojen mukaan.

1945 vaaleissa kunta muuttui vasemmistoenemmistöiseksi, ja vasemmistoa lähellä oleva ruokakauppa sai tilaukset. Vuoden 1947 vaaleissa tulos kääntyi päinvastaiseksi, mikä näkyy taas tavarantoimittajien vaihtumisena. Tultaessa 1950-luvulle nähdään Kuljussa myös pyrkimystä kompromissiin; joskus tilauksia pyritään jakamaan yksityisen Kulmalan kaupan ja

---

³³ Haast. Toini Haapaniemi ja Pentti Rantanen 1994.

Voiman kesken. Pikkukouluilla vastaavaa ongelmaa ei ollut. Kylällä oli korkeintaan yksi kauppa, joten solidaarisuuskysymykset sen enempää kuin arvovaltaseikatkaan eivät sotkeutuneet asiaan.³⁴

3.5 Oppikirjat aikakauden kuvastajina

Maantiede on orientoitumista kolmiulotteisessa maailmassa. Historia on orientoitumista neljännessä ulottuvuudessa, ajassa. Kun ajassa tapahtuvat muutokset muuttavat kartoille piirrettyjä rajoja ja muuttavat valtioiden lukumäärää ja nimiä, oppikirjat muuttuvat. Toisen maailmansodan jälkeen olivat suomalaistenkin koulujen maantiedon kirjat auttamattoman vanhentuneita. Historian oppikirjat oli samoin uusittava. Vaikka menneisyys ei muuttunut miksikään, sen viralliset selitykset vaihtuivat. Oli orientoiduttava uudestaan.

Kouluhallitus lähetti vuonna 1945 kansakouluille kiertokirjeen, jossa määrättiin tietyt maantiedon ja historian oppikirjat poistettaviksi käytöstä. Toisia sai tilapäisesti käyttää, jos niihin vanhentuneisiin, tai kuten sanonta kuului, sopimattomiin kohtiin liimattiin valkoiset paperikaistaleet päälle, ja asiat opetettiin tosiasioita vastaavalla tavalla.

Sopimattomia olivat mm. muistelmat kansalaissodasta, suojeluskuntia koskeneet osuudet sekä sotien syttymisen kuvaukset vuosilta 1939 ja 1941. Osa kirjoista piti poistaa kokonaan, toisille riitti aluksi, että sopimattomiin kohtiin liimattiin sensuroivat paperisuikaleet. Historiaan tehtiin valtiovallan määräyksestä valkoinen läiskä.

---

³⁴ Kuljun kk. jk. pk. 1945-1949; vrt. Kalske 1993, 40.

Vertauskohdaksi nousee hakematta vuosi 1918. Lempäälässä työväenjärjestöjen paperit on tuolta ajalta hävitetty. Näkee, että pöytäkirjoista on kiireellä revitty sivuja irti. Toisinaan kadoksissa ovat kokonaiset paksut pöytäkirjat, jolloin kollektiivisesta muistista on hävitetty jopa kymmenen vuoden tiedot. Jäljelle jää eri tavoin ajattelevien ihmisryhmien muistitieto, erilaiset ja keskenään ristiriitaiset totuudet. Ne eivät siedä toisiaan ja kaihtavat ulkopuolistakin analyysia.

Muuttuva koulukirja. Aapisnäyttely Lempäälässä.
Lempäälän - Vesilahden Sanomien arkisto.

- 61 -

Poistolistalla olivat Hainari - Laitakarin Historiaa kansakouluille ja Juvan - Merikosken - Salmelan Suomen historia moniopettajaisia kansakouluja varten, samoin Maammekirja.³⁵

Voi kysyä, mitä sellaista oli 1940-luvun koulukirjojen historiankäsityksessä, jota sodanjälkeinen virallinen Suomi ei hyväksynyt. Asian selvittäminen on hankalaa, koska ajan oppikirjoja on nähtävillä vain harvoissa kirjastoissa.

Esimerkiksi Hainari-Laitakarin koko loppuosa, sivut 164-198 ovat varsin arkaluontoista tekstiä. Sensuurilla on tässä kirjassa kaksi syytä, toisaalta aiheet, joiden käsittelyä ei hyväksytty ollenkaan ja toisaalta esitystapa ja kirjoittajien näkökulma.

Kirja käsittelee ilmeisen neutraalisti Karl Marxin perusopit. Niitä seuraa kuitenkin alaluku "Marxin opin heikkoja kohtia". Se on tämän hetken lukijasta pinnallinen. Todelliseen analyysiin ei mennä. Tulos vaikuttaa haetulta. Marxin kurjistumisteoria kumotaan seuraavasti:

Kuinkapa voisikaan puutteen, nälän, juoppouden, siveettömyyden ja kaikenlaisen muun kurjuuden heikentämä ja sukupolvien aikana tylsistynyt ihmisjoukko kyetä luomaan uutta ja entistä parempaa yhteiskuntaa, jos se vanhan kykenisikin hävittämään. (Hainari - Laitakari 1928, 166.)

Kirja hyväksyy työväenliikkeen niin kauan, kuin se oli vanha- tai nuorsuomalaisen johdossa, ei enää, kun sosialidemokraattinen linja omaksuttiin. Vuoden 1918 kansalaissota selittyy venäläisten sotilaiden ja heihin liittyneiden "sosialistiseen puolueeseen lukeutuvien

kansalaisten" salaliitoksi. Punaisten veriteot mainitaan ohimennen, mutta ns. valkoisesta terroristista tai sodan jälkeisistä vankileireistä ei ole sanaakaan. Myös 20-luvun heimosotien ja Viron vapaussodan kuvausten on täytynyt olla sekä asioina että tendenssiltään Neuvostoliitolle vastenmielistä luettavaa.³⁶

Kouluilla asia ei herättänyt keskustelua protesteista puhumattakaan. Kun paikallistasolla ei ollut mitään mahdollisuutta vaikuttaa asiaan, tilanne todettiin. Lippuset liimattiin kirjoihin ja arkinen työ jatkui. Tapahtuma ei kuulu edes niihin, joihin mukana olleet olisivat palanneet muistoissaan poliittisten suhdanteiden muututtua 1990-luvun alussa.

3.6 Oheistoiminta: koulusta kylän keskus

Kansakoulu on ollut useimmilla kylillä ainoa julkinen tila. Sen rinnalla on voinut olla rukoushuone tai työväentalo, mutta niiden käyttäminen eri tilaisuuksiin on ollut poliittisesti tai uskonnollisesti rajattua. Koulu on monikäyttöinen paikka, ja kunnan omistamana poliittisesti neutraalin maineessa. Veronmaksajien taloon ovat kaikki veronmaksajat voineet tulla pelkäämättä leimautumista.

Sotaa välittömästi seuraavina vuosina virisi erilainen harrastustoiminta kaikilla kulmakunnilla. Yhdistykset poliittisista puolueista uskonnollisiin yhteisöihin, urheiluseuroista partiolaisiin etsivät itselleen kokoontumis- ja toimintatiloja. Koulujen johtokunnat saivat vuosi vuodelta

---

³⁶ Hainari - Laitakari 1928, 165-169, 185-196.

paksumpia anomuspinkkoja käsiteltävikseen. Anojia oli enemmän kuin mitä tilapulasta kärsivät vanhat koulutalot voivat ottaa vastaan. Karsintaa oli pakko tehdä, niin vaikeaa kuin se olikin.

Toisaalta muutamissa tapauksissa porttikielto tahdottiinkin antaa. Maan poliittinen tilanne oli tulehtunut, ja kahden suuren ideologian taistelu ulottui myös sisäsuomalaisen maalaispitäjän kansakouluihin, paikallisten poliitikkojen ajatuksiin. Johtokuntien riitelyt alkoivat nimenomaan poliittisten tai poliittisiksi miellettyjen järjestöjen kokoontumistilapyynnöistä. Tässä asiassa peruslinja on sama isoilla ja pienillä kouluilla. Suurissa keskuksissa on järjestöjä enemmän kuin pieniä ja tilapula kovempi, joten tilanne näyttää kärjistyneimmältä pääkouluilla, Lempoisissa ja varsinkin Kuljussa.

Juridiseksi perustaksi kielloilleen koulut esittivät kouluhallituksen kiertokirjeen, joka edellytti koulun olevan puolueeton. Missään ei tosin sanottu, etteivät poliittiset järjestöt saisi kokoontua kouluilla. Laki on niin kuin se luetaan.³⁷

Vuonna 1945 perustettu Lempäälän SNS oli aktiivinen tilojen pyytäjä. Sen pääsy evättiin alkuvuosina aina, samoin kaikkia suuntia edustavien poliittisten järjestöjen pyynnöt.³⁸ Koska SNS ei päässyt kouluille vasemmistoenemmistöisen valtuuston aikana, on sosialidemokraattien tai osan heistä täytynyt äänestää SNS:aa vastaan, vaikka järjestön paikallisessa johtokunnassa oli pääasiassa sos.dem. poliitikkoja. Selitys voi olla, että SNS:ssa ei ollut mukana

---

³⁷ Kuljun kk. jk ptk 1957; vrt. Kalske 1986, 49.

³⁸ Vrt. Kalske 1993, 43.

raskaan sarjan poliitikkoja, joiden arvovalta olisi velvottanut puoluetovereita.

Kieltojen todellinen syy oli tietysti poliittinen valtataistelu ja vastustajan järjestöjen, erityisesti nuorisojärjestöjen, toiminnan vaikeuttaminen. Kieltävän vastauksen pyyntöihinsä saivat mm. naisvoimistelijat, karjalaisten mukana Sakkolasta tullut Haparaisten nuorisoseura, kristillinen poikakerho ja Nuoret Kotkat.³⁹ Tässä esitetyistä järjestöistä suurin osa mielletään tavallisesti epäpoliittisiksi, mutta 1940-luvun kireissä oloissa vasemmisto totesi niiden perustana olleen porvarillisen tai kristillisen maailmankuvan. Siten ne olisivat "poliittisia" siinä kuin puolueosastotkin.

"Järjestösota" rauhoittui 1950-luvulla, vaikka yksittäisiä merkkejä siitä on ollut nähtävissä myöhemminkin. Kun koulujen tilapula hellitti, voitiin kokoustilat ja salivuorot antaa kaikille halukkaille, joten ongelma poistui diplomaattisella tavalla. Järjestöjen poliittisuudesta tai muusta hyvyydestä tai huonoudesta ei paikallisten poliitikkojen tarvinnut enää vääntää kättä.

Sitä mukaa kun Suomen poliittinen tilanne rauhoittui ja konsensus alkoi löytyä, luovuttiin kuntatasolla symbolisista epäluottamuksen osoituksista. Niin Lempäälässä kuin muuallakin kunnan apurahojen jako sen sijaan oli jatkuva - ja reaali maailmaan kuuluva - keino kontrolloida, ohjata ja arvottaa eri järjestöjen toimintaa.

---

³⁹ Kuljun, Lempoisten ja Mattilan kk. jk. ptk. 1945-1949.

4. Karjalaisten tulo Lempäälään

"Sakkolalaiset majoittivat koteihinsa sotilaita YH:n aikana. Silloin saatiin pieni käsitys siitä, mitä on asua poissa kotoa ja toisten nurkissa. Samalla tuttavustuttiin näiden poikien kanssa. Monet olivat kotoisin Pohjanmaalta. Ei sitä tietenkään silloin ajatellut, mutta ehkä se helpotti sopeutumista, aikanaan."

(Elli Pulakka, Lempäälän Karjalaiset ry)

Sodan sytyttyä 1939 alkoi rajapitäjä Sakkolan evakuointi. Lähdössä oli ollut pakenemisen tuntu. Valmistautumisaikaa annettiin yleensä kaksi tuntia. Arvokakin omaisuus jätettiin, kun uskottiin voitavan palata ja arveltiin, etteivät omat joukot vahingoita omaisuutta.¹

Sakkolalaisten määränpäänä oli aluksi virallisesti Rantasalmi, mutta yleisessä kaaoksessa sinne päätyi vain pieni osa pitäjäläisistä. Monien ensimmäinen pysähdyspaikka oli Sysmä. Sitten sakkolalaiset ohjattiin Kylmäkoskelle, mistä heitä ruvettiin sijoittamaan laajemalle alueelle. Ensin heitä sijoitettiin Urjalaan ja Koijärvelle, myöhemmin myös Akaaseen, Viialaan, Vesilahteen, Tottijärvelle ja Lempäälään. Monet olivat tosin matkustaneet YH:n aikaisten sotilastuttaviensa kehotuksesta näiden koteihin Pohjanmaalle, vastavierailuperiaatteella.²

Ensimmäiset sijoituspaikat olivat paikkakuntien kouluja. Sieltä isännät hakivat karjalaisperheitä taloihinsa.

Pika-asutuslain säätämisen jälkeen Sakkolan sijoituskunniksi

---

¹ Kaasalainen 1987, 183.

² Kaasalainen 1987, 183-184; haast. Eino Naskali 19.09.1995 Lempäälän Karjalaisten muisteluillassa.

tulivat Lempäälä, Vesilahti, Tottijärvi, Aitolahti, Messukylä, Juupajoki, Ruovesi, Vilppula, Kuru ja Teisko. Siirtyminen uusille kotipaikkakunnille oli juuri lähtenyt käyntiin, kun jatkosota syttyi 1941.³

Siirtoväen pika-asutuslaki säädettiin 1940. Sen jälkeen voivat pika-asutustoimikunnat aloittaa työnsä. Karjalaiset viljelijät oli tarkoitus asuttaa jakamalla heille maata: ensisijaisesti kuntien, seurakuntien ja yhtymien maita, mutta väistämättä oli pakkolunastettava myös yksityisten maatiloista tontteja.⁴

Pika-asutuslain mukainen katselmus tilan maiden lunastamisesta pidettiin mm. 28.06.1940 Kuljun kartanossa. Paikalla oli katselmusmiesten ja kartanon väen lisäksi tilalta ennen palstan lunastaneet sekä kartanon kaksi muonamiestä. Määräalueiden ostajat pyysivät kaikki, että heidän pikkutilojaan tai omakotitalojaan ei pakkolunastettaisi. Joukossa olivat mm. kartanon entinen torppari, joka ennen Lex Kalliota oli lunastanut torpan itsenäiseksi, sekä omakotitalon hankkinut kuvanveistäjä Väinö Richard Rautalin. Kartanon muonamiehet pyysivät, "että pakkolunastamatta jätettäisiin lain määräämät alueet, jos työmahdollisuudet tilalla menevät" Lopputulokset oli ilmeisesti kohtuullinen, koska kukaan ei valittanut päätöksestä. Paikallinen metsästysseurakin sai 50 mk:n korvauksen siitä, että lunastetut tilat vapautettiin metsästysoikeudesta.⁵

---

³ Kaasalainen 1987, 183-184; Haast. Eino Naskali ja Elli Pulakka 19.09.1995, Karjalaisten muisteluillalla.

⁴ Ks. esim Pietiläinen 1992, 129.

⁵ Pika-asutuslain mukaisen katselmustoimituksen asiakirjat, Lempäälä. Kansio 43. HMA; haast. Esko Rantala 8.10.1995.

Lempääläiset ja sakkolalaiset olivat juuri ruvenneet tutustumaan toisiinsa kun karjalaisten paluumuutto alkoi. Harvat sakkolalaisista olivat edes ehtineet Lempäälään asti. Ensimmäiset, nuoret ja työkykyiset sakkolalaiset palasivat erikoisluvan turvin kotiinsa syksyllä 1941 erikoisluvan turvin, pääosa väestä keväällä 1942. Hämäläisten kanssa oli paikoin ystäväystytty niin, että olojen salliessa nämä vierailivatkin uusien tuttujensa luona Karjalassa.⁶

Sekä karjalaisilla että lempääläisillä on niukalti muistoja välirauhan aikaisesta karjalaisten oleskelusta. Järjestöt yrittivät kerätä varoja mm. karjalaislapsille, mutta mahdollisuudet olivat rajalliset. Esimerkiksi Lempäälän työväenyhdistys levitteli käsiään: se ei pystynyt vastaamaan avunpyyntöön. Toisaalta karjalaisia yritettiin vetää mukaan paikalliseen toimintaan.⁷ Mannerheimin lastensuojeluliitto osti 1941 neuvolatalon lainavaroin ja piti lastenneuvolaa samalla kun kunta vastasi äitiysneuvolasta.⁸

Lempäälän Karjalaiset ry perustettiin 1941 Lempäälän Nuorisoseuran talolla. Toiminta ei ehtinyt käynnistyä. Mukana olleet ilmeisesti uskoivat, ettei järjestön sittenkään olisi tarvinnut ruveta toimimaan.

---

⁶ Haast. Elli Pulakka, Kalevi Kallonen, Eino Naskali 19.09.1995 Lempäälän Karjalaisten muisteluillassa.

⁷ Esim. Lempäälän TY jk.ptk. 30.03.1941 §3.

⁸ MLL:n Lempäälän osasto, toim. kert. 1940-1941.

4.1 Toinen muutto vuonna 1944 ja asettuminen Lempäälään

Toinen lähtö oli kiireinen, kuten ensimmäinenkin. Tunnelmia kuvaavat sanat hätä ja huoli, ei missään nimessä kiukku. Oli huoli siitä, mitä tuleman piti. Useimmilla taisi olla se tunne, että nyt mennään lopullisesti pois.

Matkaan lähdettiin hevosella, ja junaan mentiin joltakin Sakkolan asemista. Jotakin kertoo se, että mukaan otettiin ruokaa, sen loppumisesta oli kovin pelko. Arvotavaratkin saivat jäädä. Pyhäpuku otettiin kärryistä pois, jotta jauhosäkki mahtuisi mukaan.

(Lempäälän Karjalaiset muisteluillassa 19.09.1995.)

Karjalaisten ensimmäiset sijoituspaikat olivat 1944 taas "toisten nurkissa". Pitäjillä oli määrätyt sijoituspaikkansa, mutta liikkuvuus oli alkuvuosina suurta. Karjalaiset muuttivat: työn perässä, sukulaisten, ystävien, aiempien tutuiksi tulleiden sijoitusperheiden tai vaikka YH:n aikaisten pohjalaistuttavien luokse.

Tilannetta selviteltiin. Uusi kiireellä säädetty maanhankintalaki oli siirtoväen osalta edellisen pika-asutuslain kopio.⁹ Käytännön työstä vastasivat maanlunastus- ja asukkaanottolautakunnat. Toisaalla maanlunastuslautakunta

---

⁹ Pietiläinen 1992, 129-130.

merkitsi ja lunasti karjalaisille ja rintamamiehille tarkoitettuja alueita, toisaalla asukkaanottolautakunta käsitteli anomuksia, joissa tonttia tai maatilaa anottiin, ja teki joko myöntävän tai kieltävän päätöksensä.

On nähtävissä, että vuosina 1945-1946 Lempäälässä tehtiin runsaasti periaatepäätöksiä perheistä, joille tontti annettaisiin. Myöhempinä vuosina päästiin pääasiassa luovuttamaan tontteja, kun niitä oli saatu hankittua. Samalla uusien periaatepäätösten määrä ymmärrettävästi vähenee.

Huhu- ja muistitieto ei kerro suurista riidoista karjalaisten ja kantalempääläisten välillä. Tätä vahvistaa sekin, että Hämeen tarkastusoikeuteen, joka oli maanlunastuksia käsittelevä valituselin, ei tullut vuosina 1945-1946 yhdenkään lempääläisen maanomistajan valitusta. Vuonna 1947 valittajia on kolme. On hieman huvittavaa ja yllättävää, että yksi niistä on Viialan seurakunta, jolla oli maaomistuksia Lempäälän puolella, Pappilan alueella. Viiala itsenäistyi Lempäälästä vuonna 1932. Yksikään valituksista ei mennyt läpi.¹⁰

Tilanne ei ollut samanlainen kaikissa naapureissa. Lähialueella Kangasala ja Pälkäne sekä kauempana Hämeessä Lammi ovat olleet ilmeisen riitaisia paikkakuntia. Oikeus on käsitellyt näiden asioita useaan kertaan. Kerran alettuaan riidat saattoivat myös venyä, ja paperisota jatkuu. Esimerkiksi Kangasalla riitely tulehdutti ihmisten välejä ja turhautti varsinkin karjalaisia; kun ei ollut varmuutta jo

---

¹⁰ Hämeen tark. oik pk. 1.2.1947, 10.10.1947 ; 11.10.1947.
HMA.

saadun maatilan pysyvyydestä, ei viljelyynkään paneuduttu.¹¹

Asutettavana oli Lempäälässä kuten muuallakin kunnan kokoon nähden suuri ihmisjoukko. Varsinaisia maatiloja sai Lempäälästä 58 karjalaisperhettä; "maatilaksi" on laskettu vähintään kuuden hehtaarin tila. Tyypillinen karjalaistila on ollut runsaat 20 hehtaaria, peltoalat ovat vaihdelleet kolmesta kuuteentoista hehtaariin. Tavallisimmat sijaintikylät olivat Lastunen, Kulju ja Herrala.¹²

Eri arkistoja vertaamalla löytyy mielenkiintoinen ristiriita. Asukkaanottolautakunta myönsi - siis olemassaolevan tilan tai tontin - yhteensä 259 hakijaperheelle. Tiloja ja tontteja myytiin hakijoille yhteensä 176. Joukossa on karjalaisten lisäksi rintamasotilaita, sotalieskiä ja -orpoja ja sotainvaliideja. Lisäksi kolmen hakijan kohdalta puuttuu tieto, mihin ryhmään hän kuuluu. Karjalaisia oli tontin saajista 102, rintamasotilaita 64, ja muihin ryhmiin kuuluvia yhteensä 10.¹³

Miten selittyy lukujen 176 ja 259 ero, on mahdotonta sanoa tyhjentävästi, mutta luultavasti asiassa on monta tekijää. Karjalaiset siirtyivät paikkakunnalta toiselle, eikä saadun tontin vaihtoa tai peruutusta aina merkitty papereihin. On lisäksi ajateltava, että syystä tai toisesta kaikki eivät ole voineet tai halunneet ottaa vastaan tilaa, jota ovat aiempien suunnitelmiansa mukaisesti tai varmuuden vuoksi hakeneet.

---

¹¹ Hämeen tark.oik. ptk 45-47, Kangasala, Lammi, Pälkäne § 21-22, 30-32, 152-155, 158. Hämeen ja Pirkanmaan maaseutuelinkeinopiirin arkisto. HMA; Anttila 1927, 478-483.

¹² Myydyt hallintasopimustilat. A IV Bb: 1b. Lempäälä. Hämeen-Satakunnan maanviljelyseuran asutustoimikunnan johtajan arkistot. HMA.

¹³ Myydyt hallintasopimukset. Lempäälä. A IV Bb : 1b. Hämeen-Satakunnan maanviljelyseuran asutustoiminnan johtajan arkistot. HMA.

Suuremmassa luvussa on mukana myös lisämaapalstoja niille, jotka aiemmin olivat saaneet pienehkön tilan.

Maan saantia seurasi rakentamisen aikakausi. Samaan aikaan teollisuus esimerkiksi naapurissa Tampereella pyöri täydellä teholla. Jälleenrakentamisen lisäksi oli edessä sotakorvausten maksun aika. Karjalaiset ja rintamamiehet muistelevat, miten rakennusmateriaalien, lautojen, naulojen ja kaiken mahdollisen saanti oli vaikeaa. Lainoja sen sijaan pankit antoivat mielellään, ja inflaatio laukkasi.¹⁴ Yhteiskunnan rakenne ja elämäntapa olivat muutoksen pyörteissä. Tähän reagoitiin eri tavoin. Ihmisten arkitodellisuudet olivat maalaispitäjässäkin kaukana toisistaan.

Vuoden 1946 jälkeen rakennettiin, eniten Holloon 1947-1950. Kaikki olivat töissä Tampereella. Taloja rakennettiin arkisin iltaisin ja pyhisin aina. Kaikesta oli pulaa, mutta suhteilla ja vaihtokauppaa käymällä saatiin mitä tarvittiin.

Lempäälän kirkkoherra, rovasti Hannula ei katsonut hyvällä talonrakentajien pyhätöitä. Rovasti tuli joskus tellinkien juurelle moittimaan miehiä. Taisi hän saada joskus ärräpäitäkin vastaan, kun täytyihän sitä saada joskus talot valmiiksi, eikä ollut varaa teettää vieraalla työvoimalla. Itse oli rakennettava.

(Kaarlo Kuuppo, Lempäälän Karjalaiset)

---

¹⁴ Haast. Lempäälän Karjalaisten muisteluilta 19.09.1995.

4.2 Lempäälän karjalaisten yhteisöt

4.2.1. Vanhastaan olleet viralliset yhteisöt

Sakkolalaisia oli jo vuonna 1941 monin verroin laajemmalla alueella, kuin mitä virallisista sijoituskunnista olisi voinut päätellä. "Sakkolan kunta" oli juridisesti ja aluksi käytännössäkkin olemassa, mutta sen mahdollisuudet hoitaa asioitaan ja kuntalaistensa etuva poikkeuksellisissa oloissa vieraalla maaperällä olivat minimaaliset.

Sama tilanne oli muillakin karjalaiskunnilla. Valtiovalta puuttui peliin ja määräsi karjalaiskuntien tehtävien hoitajiksi suppeat hoitokunnat. Aluksi arveltiin, että niiden tehtäväksi jäisi vain kuntien pelastetun irtaimiston muuttaminen rahaksi, asiantuntijalausuntojen antaminen kuntalaisiaan koskevissa asioissa ja menetettyjen kuntien vanhojen velkojen ja saatavien hoitaminen.

1944 evakuoinnin jälkeen karjalaiskunnat kilpailivat parhaista sijoituskunnista. Sakkolalaiset sijoitettiin heidän antamiensa tietojen mukaan "suunnilleen niille alueille, joita oli toivottu".¹⁵

"Sakkolan kunta" sijoitettiin Lempäälän kunnan alueelle 1946. 1946-1947 sen ja sen hoitokunnan tehtävänä oli lähinnä enää oman arkiston järjestäminen. Paikalliset lempääläiset viranomaiset huolehtivat normaaleista kunnallisista asioista. Sakkolan hoitokunnan viimeisiä tehtäviä oli päätös menetetyn pitäjän historian kirjoittamisesta. Hoitokunta lakkautettiin 31.12.1948.¹⁶ "Kunnan" olemassaolo oli sidoksissa omaan

---

¹⁵ Kaasalainen 1987, 85-86.

¹⁶ Kaasalainen 1987, 86-87.

alueeseen.

Sakkolan kuntaan voi rinnastaa Sakkolan seurakunnan. Pitäjä oli luterilainen, mitä siirtokarjalaisten kummastukseksi ja ehkä joskus närkeästyksiksikin länsisuomalaiset eivät aina tahdo tajuta. Sakkolalaisiin ei voinut soveltaa niitä romanttisia ortodoksiaan liittyviä kliseitä, joita "karjalaisuuteen" helposti - ja hyväntahtoisesti - liitettiin ja liitetään.¹⁷

Sakkolan seurakunta sijoitettiin talvisodan aikana ensin Rantasalmelle ja siirrettiin sitten Kylmäkoskelle. Toisen evakuoinnin jälkeen sijoituspaikka oli Rautalampi, josta 1945 seurakuntakin tuli Lempäälään. Seurakunta jatkoi toimintaansa vuoden 1949 loppuun asti, jolloin se lakkautettiin. Seurakuntalaiset siirtyivät lempääläisiksi.¹⁸

Yksityisten ihmisten kannalta muutos ei voi tapahtua hetkessä. Vanhat sakkolalaiset muistavat, miten karjalaisten oma kuoro kokoontui harjoituksiin oman kanttorin pieneen mökkiin Hakkarin mäen kupeeseen.¹⁹

Lakkautetuiksi tulivat ne omiksi koetut yhteisöt, jotka olivat valtakunnallisten organisaatioiden edustajia. Elinvoimaisempia olivat alhaalta päin syntyneet, ihmisten vapaaehtoiseen yhteistomintaan perustuneet sivistykselliset ja osin myös taloudelliset yhteisöt.

---

¹⁷ Haast. esim. Elli Pulakka 19.09.1995 Karjalaisten muisteluillassa.

¹⁸ Kaasalainen 1987, 185-189.

¹⁹ Haast. Lempäälän karjalaisten muisteluillassa 19.09.1995

4.2.2 Vapaaehtoisuuteen perustuneet karjalaisyhteisöt

Sakkolalaiset toivat tullessaan Lempäälään omat taloudelliset ja harrastukselliset yhteisönsä, jotka eivät olleet sidoksissa alueeseen. Lempäälään muutti kaksi nuorisoseuraa, Haparaisten ja Ylä-Suvannon Nuorisoseurat. Edellinen sijoittui Kuljuun, jälkimmäinen Lastusiin; samoille alueille, joilla karjalaisten asutustakin oli eniten. Sakkolalainen Kiviniemen Nuorisoseura toimi myös Vesilahden puolella. Toisaalta jo välirauhan aikana oli karjalaisella nuorisoseuraväellä paljon yhteistyötä Lempäälän Nuorisoseuran kanssa.²⁰

Vapaaehtoisen järjestön voima on siinä, että löytyy ihmisryhmä, joka kokee juuri tämän yhteisön omakseen. Karjalassa työnsä aloittanut nuorisoseuraväki pysyi Lempäälässäkin omissa nuorisoseuroissaan, seurat jopa kilpailivat keskenään nuorisoseurojen yhteistilaisuuksissa. Tietysti arkisemminkin omaa ja naapuriseuran työn laatua ja määrää vertailtiin. Yhdeksi vertailukohtaksi ja avoimesti yhteistyökumppaniksi tuli uuden kotipaikkakunnan oma nuorisoseura.²¹

Karjalasta tullut nuori väki etsiytyi Lempäälän Nuorisoseuran toimintaan. Nuorisoseuran asiakirjat eivät erottele toiminnan tasolla mukana olleitten nimiä, taustasta puhumattakaan, mutta muistitiedon mukaan karjalaiset olivat

---

²⁰ Kaasalainen 1987, 337-345; haast. Karjalaisten muisteluillalla 19.09.1995 Lempäälä Karjalaisten ptk esim. 12.02.1948, §3, §4.

²¹ Esim. Lempäälän Karjalaisten jk. ptk 03.07.1945 §8; 12.02.1948 §3-§4, 16.11.1951, §3; Esko Kallosen ja Elli Pulakan haast. 19.09.1995 Lempäälän Karjalaisten muisteluillalla.

varsinkin näytelmätoiminnassa mukana. Lempääläissyntyisten nuorisoseura-aktiivien mukaan kuppikuntaisuutta ei havaittu eikä karjalaisia eristetty tai syrjitty. Sodanjälkeisinä kiihkeän toiminnan vuosina kaikki mahtuivat mukaan, ja kun toimijoita tuli lisää, toimintaa lisättiin eikä sen sijaan karsittu tai valikoitu mukaan kelpuutettavia.²² Karjalasta tullut "vanha väki" hyväksyi nuorten ratkaisun. Asia muistetaan, todetaan eikä sitä kummemmin kommentoida. Kehitystä pidetään luonnollisena.²³

Karjalaisten omista nuorisoseuroista Haparainen eli pisimpään. Sille rakennettiin vuonna 1956 oma talokin Kuljuun. Kun toiminta laantui, talo vuokrattiin Jehovan todistajien valtakunnansaliksi. Vuokraajan muutettua pois talo myytiin vuonna 1989 Vihannestukku Oy:n varastoksi. Tämän jälkeen 1960-luvulla Haparaisten nuorisoseurakin lakkautettiin virallisesti.²⁴

Haparaisten seuran aktiivi Väinö Kekki ennakoi tulevaa:

Herää ajatus, mikä on Haparaisten nuorisoseuran tulevaisuus. Sitä on vaikea sanoa. Nuorille, jotka tällä hetkellä ovat seuran johdossa, ei Karjala ole synnyinseutu. Se ei ole heille elettyä elämää, se on vain kuultua ja kerrottua maammojen ja taattojen tarinaa. Ottavatko he tehtävän omakseen viemällä seuraa eteenpäin?

Sanoisin näin, he ovat jo ottaneet jatkamalla seuran toimintaa monella eri tavalla. Myös aika ja tavat ovat muuttuneet. Aikaisemmin seuran jäsenet olivat maaseudun nuoria, joilla oli vapaa-aikaa enemmän. Nyt seuran jäsenet ovat joutuvat

---

²² Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 1994.

²³ Haast. esim. Eino Naskali 19.09.1995.

²⁴ Haast. Eino Naskali 19.09.1995; Kekki 1989, 44.

valmistautumaan elämäntehtäväänsä koulutuksella. Siitä kärsivät vapaa-ajan harrastukset, myös Haparaisten nuorisoseuran toiminta.²⁵

4.2.3 Talouselämän yhteisöt

Karjalaiset evakuoivat Lempäälään asti siirrettävissä olevia, "riittävän abstraktilla tasolla toimivia" yhteisöjään. Sakkolan palovakuutusyhtiöllä oli tarkoitus jatkaa toimintaansa Länsi-Suomessa, mutta yritys tyrehtyi alkuunsa. Jo 1947 hallituksen mielestä toimintaan ei ollut edellytyksiä, ja yhtiö lakkautettiin.²⁶

Osuuskassoja oli perustettu 1900-luvun alussa valtakunnan kaikkiiin osiin. Sekä Lempäälässä että Sakkolassa niitä oli ollut useita, ja ne olivat olleet vähävaraisen väestön pankkeja, joiden avulla mm. entiset maanvuokraajat olivat ostaneet tilojaan itsenäisiksi.²⁷

Sakkolalaisten mukana tuli Lempäälään Lupran, Haparaisten, Sakkolan Lapinlahden ja Röykkylän - Kiviniemen osuuskassat. Sakkolan ja Lupran kassat toimivat samoissa tiloissa Itä-Lempäälän osuuskassan kanssa, ja niillä oli yhteinen, karjalaissyntyinen johtaja ja yhteinen hämäläinen kirjanpitäjä. Vuoden 1947 aikana karjalaisten osuuskassat liitettiin Lempäälän seudun osuuskassaan. Sakkolan ja Lupran osalta tämä oli enää muodollisuus, muiden kannalta ainoa

---

²⁵ Kekki 1989, 44.

²⁶ Kaasalainen 1987, 286-287.

²⁷ Kaasalainen 1987, 281-285; haast. pankinjohtaja Seppo Soini 1995, pankinjohtaja Esko Kallonen 19.09.1995; Suvanto-Säätiö 1947-1987, 10-12.

Lempäälän seudun osuuskassa syntyi samoihin aikoihin Lempäälän ja siitä 1932 eronneen Viialan pikkukassoista. Kehitys siten jatkui entiseen suuntaansa, ja toisaalta vanhat osuuskassat voivat voimansa yhdistettyään avustaa uudisrakentajia, rintamamiehiä ja siirtoväkeä oman periaatteensa mukaisesti.

Karjalaisten taloudellisten yhteenliittymien ja harrastusseurojen toiminta ennakoi kantalempääläistenkin yhteisöjen kehitystä. Osuuskassojen tapauksessa oli kysymys aivan rinnakkaisesta tapahtumien kulusta. Alkuaan oli pitäjien eri kulmakunnalla oma nuorisoseuransa, työväenyhdistyksensä, urheilu- ja voimisteluseuransa ja osuuskassansa. Kun asutus keskittyi päätaajamiin, kulkuyhteydet paranivat ja ihmisten vapaa-ajasta tuli kilpailemaan yhä uusia toimintamuotoja, jäi Lempäälään käytännössä yksi nuorisoseura, kolme sosiaalidemokraattista työväenyhdistystä, joiden äänitorvena ulospäin on kunnallisjärjestö, kaksi suurta urheiluseuraa, joista toinen kuului SVUL:oon, toinen TUL:oon ja yksi Osuuspankki, joka kuuluu maakunnalliseen liittymään, Tampereen Seudun Osuuspankkiin.

4.3. Uusiutuva perinne elää

Karjalaisten Kannakselta tuomat yhteisöt kuihtuivat tai sulautuivat ennen pitkää Lempäälän tai Tampereen tienoon vastaaviin järjestöihin tai taloudellisiin yhteenliittymiin. Karjalaisuus kukoisti silti. Pelastuksena oli perinteen ja kulttuurin todellinen elävyys, mihin kuuluu oleellisena osana

---

²⁸ Kaasalainen 1987, 282-285; Paavilainen 1991, 103-105.

uusiutumiskyky.

Nuorisoseurat, osuuskassat ja urheiluseurat olivat syntyneet kaikkialle Suomeen suunnilleen samaan aikaan ja saman perusidean mukaisesti. Kun toiminta-alueeksi yhtäkkiä tulee pitäjä, jossa on jo valmiina liki identtiset, saman katto-organisaation alaiset järjestöt tai yhtymät, ei toisille ole enää tilaa. Niin "alhaalta lähteneitä" kun vapaaehtoiset paikalliset yhteisöt olivatkin, niillä oli kuitenkin valtakunnalliset keskustoimistonsa, ne saivat samat kiertokirjeet ja samat toimintamallit, niiden aktiivit osallistuivat samoihin koulutustilaisuuksiin.

Muuttuvissa olosuhteissa elää se, mille on elintilaa. Paikalliset Karjala-seurat alkoivat kukoistaa. Lempäälän Karjalaisten varsinainen toiminta alkaa 1945. Ensimmäisenä päätöksenä oli mennä vuoden 1945 kunnallisvaaleihin karjalaisena eturyhmäpuolueena "puolueisiin katsomatta". Ehdokkaita ei saatu läpi, mutta vuoden 1948 valtiollisia vaaleja varten tehtiin "ostokorttikokemuksen perusteella lista Viipurin läänissä syntyneistä. Samaan aikaan kerätään asiamiesten kautta täydelliset nimiluettelot jokaisesta pitäjän kylästä siirtoväkeen kuuluvista henkilöistä."²⁹

Alkuvaiheissa järjestö toimi poliittisena eturyhmänä. Asuttamista ja maanlunastusta seurattiin, avustettiin puutteenalaisia karjalaisperheitä. Seura mielsi alusta asti olevansa myös jäsentensä sosiaalinen yhteyslinkki, karjalaisuuden ja me-hengen ylläpitäjä. Se onnistuikin ilmeisesti tehtävässään, sillä Lempäälän Karjalaisten jäsenmäärä kasvoi, se oli tammikuussa 1946 314 henkeä. Silloin

---

²⁹ Lempäälän Karjalaisten jk. pk. 09.10.1945 §10; Lempäälän Karjalaisten kirje 14.11.1947.

yhdistys virallisti oman toimintansa. Aiemmin se oli ollut muodollisesti Tampereen Karjala-Seuran alaisuudessa.³⁰

Elävyys oli edellyttänyt diplomatiaa. "Lempäälän karjalaiset" samaistettiin helposti "Lempäälän sakkolalaisiin".

Koska valtaosa siirtoväestä oli sakkolalaisia, oma väkikin keskittyi helposti puhumaan kokouksissa Sakkolasta ja nimenomaan sen asioista. Muista pitäjistä tulleita karjalaisia se voi loukata syvästi, he voivat tuntea olevansa syrjässä.
(Elli Pulakka, Lempäälän Karjalaiset)

Tosiasiassa esimerkiksi asutustilan tai -tontin lunastaneissa oli kymmenkunta perhettä, jotka olivat tulleet muista karjalaispitäjistä: Suistamolta, Kanneljärveltä, Impilahdelta, Pyhäjärveltä, Sortavalasta, Koivistolta, Ruskealasta ja Jaakkimasta.³¹

Alkuvuosista asti Lempäälän Karjalaisten toiminta oli vahvasti yhteisöä koossapitävää. Järjestettiin avoimia ja oman väen, ns. perheiltamia, valmisteltiin ohjelmaa karjalaseurojen yhteisiin suurjuhliin, pidettiin tupailtoja, järjestettiin karjalaisen perinteen kursseja ja ruokapitoja. Sanalla sanoen, karjalaiset tekivät kaikkea henkistä kotiseututyötä, kaikkea, mitä voi tehdä kaukana varsinaisesta kotiseudusta.³²

Vertailukohdaksi voi ottaa kantalempääläisten kotiseutuyhdistyksen, Lempäälä-Seuran. Se perustettiin vasta 1960-luvulla ja sen voimat ovat keskittyneet Kuokkalan

---

³⁰ Lempäälän Karjalaisten jk pk 27.01.1946; haast. Karjalaisten perinneillä 19.09.1995.

³¹ Hakemistokortit Bb:13. Hämeen-Satakunnan maanviljelyseuran asutustoimikunnan johtajan diaarit. HMA.

³² Elli Pulakka, Eino Naskali ja Esko Kallonen Lempäälän Karjalaisten perinneillä 17.9.1995; Lempäälän Karjalaisten jk ja yl.kok. pk 1945-1955.

käsityöläismuseon ylläpitoon. Sen piirissä toimii pienehkö kotiseutuaktivistien joukko. Siihen löytävät tiensä yleensä pitkään paikkakunnalla asuneet ihmiset, jotka ovat perinnetyöstä erityisen kiinnostuneita. Sillä ei ole yhteisöä koossapitävää voimaa kuten karjalaseuralla.³³ Todellisen haasteen edessä on karjalaseura silloin, kun Karjalasta tullut polvi väistyy. Pysyäkseen elossa perinteen olisi juuri näihin aikoihin uudistuttava voimakkaasti.

Kotiseutukiinnostuksen aaltoliike näkyy vastaavalla tavalla amerikansuomalaisten joukossa. Ensimmäisen polven siirtolaisille oli itsestään selvää toimia suomalaisessa kirkossa, työväenyhdistyksessä ja järjestöissä. Seuraava polvi pyrki integroitumaan valtakulttuuriin. Osa jopa "unohti" lapsena kotikielensä käyttämänsä suomen kielen. Kolmannesta polvesta löytyy taas niitä, jotka lähtevät uteliaisuutta tihkuen löytöretkelle "villiin itään". Osa on tietysti sulautunut valtakulttuuriin.³⁴

Sakkolan muistoa vaalimaan perustettiin vuonna 1947 Suvanto-Säätiö. "Suvanto" tarkoitti Vuoksen alajuoksua; vesistöä, joka halkoi Sakkolan pitäjää. 1940-luvun oloissa luovutetun alueen pitäjännimiä ei saanut perustettavien

---

³³ Lempäälä-Seuran puh.joht. Raija Isotalo 1994-1995; kulttuurisihteerin ominaisuudessa tehdyt omakohtaiset havainnot Lempäälä-Seuran toiminnasta ja aktiiveista; Lempäälä-Seuran toimintakertomukset 1983-1994.

³⁴ Haastattelut vuosisadan alun lempääläisistä siirtolaisista, heidän perheistään ja vaiheistaan: Helinä Kiviluoma ja Esko Rantala lokakuu 1995; Lempäälän Työväenyhdistyksen lausunnot 1920-luvulla Yhdysvaltoihin lähteneistä lempääläisistä, jotka siellä pyrkivät suomalaisten yhteisöjen jäseniksi; keskusteluni New Yorkin Brooklynin "Finntownin" suomalaissiirtolaisten ja näiden lasten ja lastenlasten kanssa: marraskuu 1990, kesäkuu 1993, heinäkuu 1994 ja elokuu 1995: Helinä ja Toivo Anderson, Vieno Kaven, Veikko Kaven, Mae Kaven, Lynn Young.

yhteisöjen nimissä käyttää.³⁵

Säätiön peruspääoma tuli Mannerheimin lastensuojeluliiton Sakkolan osastolta. Se puolestaan oli saanut varat Sakkolan ruotsalaiselta kummikunnalta Hörbyltä. Konkreettiseen avustamiseen kerätyt varat käytettiin yhteisön henkisen hyvinvoinnin ylläpitoon.

Muita lahjoittajia olivat yhteisöt ja yritykset, jotka Karjalan luovutuksen takia joutuivat lopettamaan toimintansa. Säätiötä tukivat mm. sakkolalaiset maidonmyyntiosuuskunnat, nuorisoseurat, puhelin- ja palovakuutusyhtiöt, VPK ja maalaisliiton paikallisosasto. Myös yksityiset ihmiset lahjoittivat varoja.³⁶

Suvanto-Säätiön suurimpia hankkeita ovat olleet Sakkolan pitäjänhistorian ja Karjalaan jääneiden muistomerkin ja kirjailija Aleksanteri Aavan patsaan kustannuksiin osallistuminen. Hauska yksityiskohta on Sakkolan kunnan viiri, joka saatiin vuonna 1966. Pitäjänvaakunat eivät olleet ennen sotia mikään itsestäänselvyys. Muoti tuli Lempääläänkin vasta vuonna 1950, jolloin sisäasiainministeriö vahvisti kunnan päätöksen Gustaf von Numersin suunnittelemasta vaakunasta.³⁷

Kun ei ollut Sakkolan kuntaa, ei voitu tehdä kunnan vaakunaakaan, mutta Suvanto-Säätiö sai pitäjää hyvin kuvanneen puna-musta-keltaisen viirin.

Lempäälän kunnan vaakuna on: "punaisessa kentässä aaltokorkoinen kultapaalu, jonka päällikkeenä on musta viritetty jalkajousi, mustakärkisine kultanuolineen; tyvessä

---

³⁵ Suvanto-Säätiö 1947-1987, 3-7; Haast. Elli Pulakka ja Esko Kallonen 19.09.1995; Kaasalainen 1987, 451-454.

³⁶ Kaasalainen 1987, 454.

³⁷ Aaltio 1968, 220; Suvanto-Säätiö, 17.

paalun kummallakin puolella saatteena kultainen aurankärki."³⁸

Sakkolan viirissä on kaksi porsasta iloisesti kahdella jalalla. Entisten sakkolalaisten oma selitys viirin symboliikasta on ymmärrettävämpi kuin Lempäälän, rintamaiden pitäjän markkinoima eräkausiromantiikka, jonka ulkopuoliset mieltävät sotaisuudeksi:

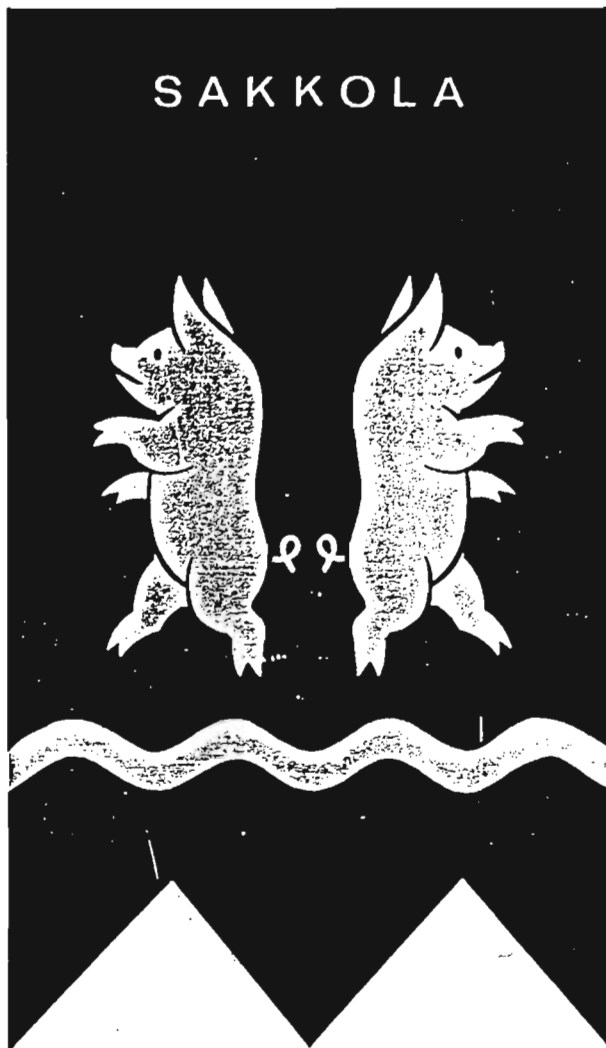
Sakkolan tilat olivat pieniä. Ei ollut mahdollista kaikkien saada elantoaan leipäviljan viljelystä. Tuotto otettiin kotieläinten kautta. Ja siat olivat sopiva tapa. Sakkola oli tunnettu porsaankasvatuksestaan, niitä myytiin laajalti. Pikkupaikoissakin oli aina ainakin yksi porsas kotitarpeiksi. Karjalaisten kokouksissa Sakkola tunnetaan nimenomaan porsaspitäjänä.
(Esko Kallonen ja Eino Naskali)

Lempäälän kirkonkylään patsaan saanut Aleksanteri Aava, eli oikealta nimeltään Santeri Kuparinen oli 1883 syntynyt sakkolalainen kirjailija-maanviljelijä. Pääosa hänen suppeasta tuotannostaan on kalevalamittaista lyriikkaa. Aava julkaisi kaikkiaan kaksi runokokoelmaa ja yhden Karjalan lahjoistusmaakautta kuvanneen romaanin.³⁹

---

³⁸ Aaltio 1968, 220.

³⁹ Kaasalainen 1987, 322-324.

Sakkolan viiri. Suunnittelija käkisalmelainen taiteilija A.
Lähteenkorva.

Pitäjänhistorioiden tapa on nostattaa kotiseutuhenkeä.
Tarkoitus on hyvä, mutta ylisanojen moraalia pitäisi pohtia.
Sakkolan historiassa Vilho Kaasalainen esittää Aavan Unto
Kupiaisen arvostelua lainaten yhdeksi viimeisistä täydellisen

kalevalaisen runomitan taitajista Leinon ja Mannisen ohella. Samalla Kupiaista edelleen lainaten ihastellaan, miten "suoraan kansan keskeltä tulleen, vailla opillista koulutusta hänen runoutensa soi ikäänkuin viimeisenä kalevalaisena lauluna."⁴⁰

Runousopissaan Unto Kupiainen mainitsee Eino Leinon kalevalamitan yhteydessä, mutta ei kannakselaista runolaulajaa.⁴¹ Kai Laitisen Suomen kirjallisuuden historia ei tunne nimeltä Aleksanteri Aavaa eikä Santeri Kuparista.

Aleksanteri Aavan merkitystä sakkolalaisille kirjallisuuden historian unohdus ei haittaa. Hänen merkityksensä on kotiseutuhengen ylläpitämisessä ja kauniisti esiin tuodussa luonnontunteessa. Vuonna 1987 laadittu paikallishistoria tekee kirjailijalle karhunpalveluksen rinnastamalla hänet kauan sitten laaditun arvostelun perusteella erityyppisiin ja kansakunnan kaapin päälle nostettuihin kirjailijoihin.⁴² Lisäksi: Unto Kupiainen puhuu arvostelussaan Aavan, Leinon ja Mannisen tekniikasta, runomitasta. Pitäjänhistorian lukijan on vaikea erottaa tätä tekijöiden tyylistä tai työn tasosta.

---

⁴⁰ Kaasalainen 1987, 322-324.

⁴¹ Kupiainen 1964, 50-53.

⁴² Tämä kritiikki voi olla liian kovaa Unto Kupiaista kohtaan. Koska Vilho Kaasalaisen teoksesta puuttuvat kaikki lähdeviitteet, on mahdotonta selvittää, missä Unto Kupiainen on Aavan tekstejä arvostellut.

5 Vapaa-ajan valintoja

Ilonpidolle oli aikaa 1940-luvun lopulla. Vaikka tekemätöntä työtä oli kaikkialla, sota-aika vaati kompensationsa. Sodan päättyessä alkoi ennen näkemätön huvittelun aikakausi. Kaikki Lempäälän tarkoitukseen sopivat tilat olivat aatteellisten tai kaupallisten huvitilaisuuksien käytössä. Tärkeimmät olivat Nuorisoseurantalo, Lempäälän työväentalo ja Manttaalitalo, joka oli entinen suojeluskuntatalo. Lisäksi Nurmella toimi VPK:n isännöimä tanssilava.¹

Manttaalitalossa pidettiin sekä kaupallisia että järjestöjen tilaisuuksia. Takana oli paikallisia tai kiertäviä, lähes ammattimaisesti toimiva huvien järjestäjiä ja toisaalta paikallisia yhdistyksiä, kuten Sotainvaliidiin Veljesliitto.

Nurmen lava eli paviljonki ja Nurmen VPK:n talo takasivat sivukylälle poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet juhliin. VPK:n tilojen käyttäjistä ei ole luetteloita, mutta vuonna 1948, jolta tietoja on saatavissa, palokunta itse järjesti 12 iltamat. Yhtä monta kertaa tiloja vuokrattiin muille järjestäjille. Suurin osa tapahtumista pidettiin kesäkautena.²

Nuorisoseuralla ja Työväentalolla pitivät muutkin järjestöt kuin talojen omistajat tilaisuuksiaan. Huvit olivat oleellinen osa järjestöjen toimintaa; tarkoitus oli luoda mehenkeä yhteisöön, mutta samalla paikattiin kukkaronpohjaakin.

---

¹ Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 18.01.1995, Seppo Soini 1994.

² Nurmen VPK:n kassakirja 1948.

Saatu voitto käytettiin johonkin järjestön perustoiminnan kannalta tärkeään kohteeseen.³ Jokaisen huvipaikan tilaisuuksien luonnon ja yleisön rakenne olivat erilaisia.

"Huvitilaisuus" on suppea termi. Se viittaa "hauskoihin tansseihin" tai "iloisiin iltamiin", joita sodanjälkeisessä Lempäälässäkin riitti. Näiden rinnalla pidettiin paljolti samoissa taloissa ja samalle yleisölle vakavahenkisempiäkin tilaisuuksia, joita mainostetaan yleensä sanoilla "arvokas ohjelma". Iltamista ne erottaa oleellisimmin siitä, että niiden lopussa ei ollut tunti tanssia vaan näytelmä - joka sopi iltamienkin ohjelmaan - hartauspuhe tai Maamme-laulu. Muuten ohjelmarunko oli samantapainen. Parituntinen juhla koostui puhe- ja musiikkipitoisten numeroiden vuorottelusta: tervehdyspuhe, yksinlaulua, runoesitys, tanssiesitys, kuorolaulua, puhe, lasten ohjelmaa, yhteislaulua, ja lopuksi tilaisuuden hengen mukainen loppuosa ja huipennus. Keskellä ohjelmaa oli väliaika ja "puhvetti".⁴

Juhlien ja iltamien perusrakenne ei ollut uusi. Se oli ollut samanlainen jo 1800-luvulla, Nuorisoseuran ja Työväenyhdistyksen aloittaessa toimintaansa. Yhtä vanhoja ovat termit "perheiltamat" ja "iltamat". Edellinen oli suljettu tilaisuus, joka tarkoitettiin järjestön omalle väelle. Jälkimmäisten ohjelma oli kunnianhimoisempi, tilaisuuksia mainostettiin ja mukaan tahdottiin saada mahdollisimman paljon oman ryhmän ulkopuolisia. Varsinkin avoimet iltamat olivat rahankeruutapa ja järjestön pr-työtä.

---

³ Lempäälän nuorisoseuran ja Lempäälän työväenyhdistyksen toim. kert. 1945-1948; Lempäälän TY:n naisjaoston pk 1948.

⁴ LVS 1945-1948; ks. esim. 15.06.1945, 22.06. 1945, 10.08. 1945, 30.11.1945.

Sirpaleohjelmaisten iltamien esikuvia on etsitty eri suunnilta. Paikalliset järjestöt ovat oppineet ne välittömästi keskusseurojensa kiertokirjeistä ja koulutustilaisuuksista. Taustan malleiksi on esitetty kuitenkin sekä kansakoulujen lastenjuhlia, kuusijuhlia ja kevättutkintoja, että luterilaista jumalanpalvelustakin: saarna - virsi - saarna - virsi.⁵

5.1 Manttaalitalon tilaisuudet

Suojeluskunnat lakkautettiin syksyllä 1944. Kun tuli tieto omaisuuden takavarikointiuhasta, Lempäälän suojeluskunta luovutti omaisuutensa maataloustuottajille. Talon nimi muuttui Manttaalitaloksi. Suojeluskuntalaiset olivat olleet suureksi osaksi tilallisväestöä, joten muutos ei ollut niin suuri kuin ensinäkemältä tuntui.⁶ Talon vanha maine on kuitenkin säilynyt varjona; näihin aikoihin asti oikeistolaiset ovat tulleet "Mantulle" mieluummin kuin vasemmistolaiset, vaikka kynnyks on ajan mittaan madaltunutkin.

Manttaalitalo oli 1940-luvulla Lempäälässä kirkkoa lukuun ottamatta ainoa julkinen tila, johon mahtui 200 henkeä. Lisäksi talossa olivat ravintolatilat ja keittiö. Koulujen juhlasalit valmistuivat vasta 1950-luvulla uudisrakennusten myötä. Arvokkaiden juhlien paikan valinta ei siten ollut vaikeaa, vaikka talolla olikin historiallinen painolastinsa.

---

⁵ Otro Kontturin kokoustekniikan kurssin luennot, Turun Kesäyliopisto 1976.

⁶ Seppo Soinin haast. 1994; LSk ptk 31.10.1944 §4.

Manttaalitalon
ovipieliin koristelu
kertoo talon alku-
vaiheista.

5.1.1 Lempäälän elokuvat

Lempäälän elokuvat -niminen elokuvateatteri toimi Suojeluskuntatalolla sota-aikana. Sillä oli esityksiä säännöllisesti lauantaisin ja sunnuntaisin, yleensä myös keskiviikkoisin. Ohjelmassa oli pääasiassa suomalaisia, mutta myös ulkomaisia elokuvia.⁷

Ulkomaisten elokuvien alkuperämaan selvittäminen on joskus hankalaa. Jos filmi on ranskalainen tai unkarilainen, se sanotaan mainoksessa suoraan. Vuosittain esitettiin useita elokuvia, joita mainostettiin wieniläistunnelmilla, näyttelijätär Marika Rökillä, "Straussilla" - etunimi puuttuu - tai musiikkinumeroilla. Filmin kotimaa jätetään sanomatta.

---

⁷ Tiedot esitetyistä filmeistä: LVS:n elokuvailmoitukset 1942-1948.

Useimmilla näyttelijöillä on saksalaiset nimet. Kysymyksessä lienee sarja saksalaisten sotien välisenä aikana tekemiä operettifilmatisointeja.⁸ Mitään filmiä ei mainosteta saksalaisuudella.

1942 tavataan varmuudella yksi "ulkomainen" elokuva, "Meren syleilyssä", jonka näyttelijät, mm. Pat O'Brien ja George Brent, ovat Yhdysvalloista. Varsinkin O'Brien esiintyi sotafilmeissä, joita USA:ssa tehtiin ennen sotaa ja sen aikana.⁹

Useimmiten pyöri komedioita, viihdettä tai romantiikkaa. Muutama seikkailufilmi, kuten yksi Jules Verne -filmatisointi ja "Maginot-linnoitusten arvoitus" mahtuu mukaan.

Elokuvateatteri jatkoi toimintaansa sodan jälkeen vanhaan tapaan. Paluu rauhaan ei muuttanut elokuvateatterin elämää juuri mitenkään, vain yleisö muuttui. Sota-aikana Lempäälässä oli ollut armeijan koulutuskeskus ja sotasairaala. Elokuvat olivat olleet sotilaille lähes ainoa huvittelumahdollisuus.¹⁰

Sodan jälkeen Manttaalitalon elokuvien enemmistö oli kotimaista viihdettä: romantiikkaa ja jännitystä. Sota-aikana ei jännitys- tai kauhuelokuvia ollut tarvittu. Sodan jälkeenkään ei esitetty arkirealismia eikä sotavuosien tunnelmia analysoivia filmejä. Esimerkiksi italialainen neorealismi puuttui.¹¹ Elokuvien tehtävänä oli tempaista irti arjesta. Tätä voi kutsua eskapismiksi mutta yhtä hyvällä syyllä yhteisön sielunhoidoksi. Lisäksi "Lempäälän elokuvien" oli kannatettava taloudellisesti.

---

⁸ Kracauer 1967, 137.

⁹ Basinger 1986, 102-109.

¹⁰ LVS elokuvailmoitukset 1944-1948; haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 19.01.1995.

¹¹ Ks. von Bagh 1976, 254, 289-293, 553-554.

Ohjelmassa oli suomalaisia, ranskalaisia, amerikkalaisia ja englantilaisia filmejä. Mukaan tulivat myös neuvostoliittolaiset elokuvat. Aikaa kuvaa myös, että Venäjä-sanaa kaihdettiin silloinkin, kun se olisi ollut paikallaan. Tammikuussa 1945 mainostettiin esitettäväksi "Neuvostoliiton valtavaa historiallista elokuvaa Pietari Suuri".¹²

Seuraavassa ovat vuonna 1945 Lempäälässä esitetyt tärkeimmät filmit maaryhmittäin; lisäksi oli alku- ja lyhytfilmejä, joiden nimiä ei ole mainittu mainoksissa:

Suomalaisia elokuvia:

Herra ja ylhäisyys, Niskavuoren naiset, Salainen ase, Rakkautensa uhri, Hiipivä vaara, Neljä naista, Suomen taiteilijat, Morsian yllättää, Kartanon naiset, Hopeakihlajaiset, Linnaisten vihreä kamari, Juurakon Hulda, Kolmastoista koputus, Suomen Olli rakastuu, Kuollut mies vihastuu

Länsimaisia elokuvia:

Tarzanin poika (USA), Troder How (USA), Balalaik (USA), Kapteeni Benoit salaisessa palvelussa (Ra), Viimeinen kuudesta (Ra), Napoleonin vakooja (Ra), Tamara (Ra), Kaksi Tyrollilaista (USA), Rakkauden uhkapeli (Ra), Rakastunut ylioppilas (Englanti)

Neuvostoliittolaisia elokuvia:

Pietari Suuri, Äiti, missä on isä?

Listan elokuvat eivät kuulu taiteenalansa helmiin, mutta

---

¹² LVS 12.01.1945, 2; elokuvailmoitukset LVS:ssa vuonna 1945.

eivät liene sen surkeimpiakaan luomuksia.¹³ 1940-luvun

Lempäälässä elokuvaa mainostettiin viihteenä, sen esteettistä funktiota ei juuri korostettu.

Tässäkin tavattavia suomalaisia elokuvia on yleensä lähestytty sosiologisesti; on selvitetty, miten ne arvostavat maaseutua ja talonpoikaisia arvoja (Niskavuoret) ja arvostavat perinteistä yhteiskunta- ja perhemallia (Suomisen perhe - elokuvat, rakastumiskomediat).

Parhaimmillaan näissä elokuvissa on todellista huumoria ja kriittisyyttä kliseisen tilannekomiikan sijasta (Juurakon Hulda), vaikka loppuratkaisut huolehtivat siitä, ettei perinteistä arvomaailmaa särjetä. Eniten uskottavuutta ja syvyyttä on Niskavuorien henkilökuvissa, mutta näitä elokuvia ei voi luokitella komedioiksi eikä jännityskertomuksiksi, vaikka molempien aineksia niissä onkin. Jos seikkailu- ja jännityselokuvia tarkastelee muuten kuin viihteenä (Herra ja ylhäisyys, Salainen ase), voi löytää kouluesimerkkejä "vierasvihaa" ruokkivista asenteista. Ongelmaksi jää, että seikkailutarinoiden ja dekkarien genre edellyttää niin hyviä kuin pahojakin henkilöitä.¹⁴

---

¹³ Peter von Baghin "Elokuvan historia" tuntee listan ulkomaisista filmeistä vain "Rakastuneen ylioppilaan" ja "Pietari Suuren". Ne mainitaan neutraalisti. Vrt. mts. 329, 254. Yhtäkään filmeistä ei esitellä totaalisena rimanalituksena. HUOM: nimen "Kaksi tyrollilaista" kummallinen kirjoitusasu oli lehtimainoksessa näin.

¹⁴ Vrt. esim. von Bagh 1976, 553; Uusitalo 1965, 35-41.

5.1.2 Manttaalitalon muita tilaisuuksia

Iltamia alettiin pitää heti sodanaikaisen huvikiellon päätyttyä. Sotainvaliidiin Veljesliitto ehti ensimmäisenä järjestämään avoimia juhliaan Suojeluskontatalolle. Järjestö oli niin aikaisin liikkeellä, että talosta käytettiin vielä sen vanhaa nimeä. Kevään 1945 valjetessa toiminta vilkastui ja monipuolistui. Eri yhteisöt, mm. Tampereen Aseveliyhdistys ja Sos.dem. nuorisoliitto, järjestivät talolla iltamia ja juhlia. Sotainvaliidit järjestivät vappukarnevaalin.¹⁵ Manttaalitalolla pidettiin myös isänmaallisia tilaisuuksia ja muita arvokkaita juhlia.

Manttaalitalolla vietettiin äitienpäiväjuhlia ja lasten tilaisuuksia. Samalla kun "aina ahertavia äitejä" kehoitettiin tulemaan joukolla juhlaansa mukaan muistutettiin väkeä ottamaan "omat sokerit mukaan". Vuoden 1945 äitienpäiväjuhlan jälkeen paikallislehti raportoi ohjelmasta. Kuljun koulun johtajaopettaja Paavo Särkisilta oli selviteltyt juhlassa

"valtiovallan tukea suurperheisiä kohtaan, koska Suomen kansasta olisi saatava sellainen kansa, jonka väkiluku lisääntyisi ja samalla tyytyväisyys ja hyvinvointi kannustaisi nousemaan sodan aiheuttamasta alennustilasta. Ohjelman päätyttyä emäntä Koskinen esitti äitien ja muiden juhluvieraiden yhteisen kiitoksen juhlan järjestäjille toivoen puheessaan, että vastaisuudessakin järjestettäisiin näitä kotiemme juhlia".¹⁶

---

¹⁵ Haast. Pekka Toivonen 18.10.1995, LVS 1944-1945.

¹⁶ LVS 18.05.1945, 3.

Lehti-ilmoituksilla pyrittiin vetämään ihmisiä mukaan. Juhlapuhujat eivät loukkaa yleisöään. Käytetyn tyylin voi olettaa siten noudattaneen yhteisön hyväksymiä arvoja. Äitienpäivä- ja lastenjuhla-ilmoituksista henkii perinteinen perhekäsitys. Koti on tärkeä, äiti pysyy siellä ja hyörii aamusta iltaan. Iso lapsimäärä oli hyve.

Suuret ikäluokat olivat toivottuja ennen kuin useimmat niistä olivat syntyneetkään. Ero 1990-luvun keskusteluihin, joissa samainen väki nähdään nuorempien etenemistulppana tai eläkepommina on rajua.

Mannerheimliitto järjesti Manttaalitalolla isoja lastenjuhlia, joulujuhlia ja muita iloisia tilaisuuksia, joissa pyrittiin luomaan hyvää mieltä ja samalla keräämään rahaa terveystaloa varten.¹⁷

Niukoista selostuksista käy ilmi, että Mannerheimliitto oli ottanut olojen ankeuden haasteekseen. Juhlissa ei salattu aineellista tai henkistäkään hätää, mutta sen sijaan yritettiin luoda yhteishenkeä ja tulevaisuudenuskoa. Puutetta vastaan taistelemisen keinona MLL:lla oli korostetusti mielihyvää tuottavat tilaisuudet ja retket.

Korkeakulttuurista muistuttivat Tampereen Teatterin vierailut, joita oli kaksi vuoden 1945 aikana. Myöhemmin teatterin kiertueinto näkyy laantuneen. Taiteellista kunnianhimoa on arvokkaiden juhlien ohjelmissa, mutta myös iltamien lausunta- ym. numeroissa.

Manttaalitalon useimmat tilaisuudet olivat kuitenkin oman väen ja ulkopaikkakuntalaisten järjestämiä tansseja ja iloisia iltamia. Joka kuukausi on niistä paikallislehdessä useita ilmoituksia. Tosiasiassa tilaisuuksia oli pari kertaa

---

¹⁷ MLL:n toim. kert. 1944-1948.

viikossa. "Kaikki" tiesivät, että tansseja oli säännöllisesti, joten niitä ei tarvinnut mainostaa. Milloin tansseja mainostettiin, "tolppailmoitukset" kirkonkylällä riittivät.¹⁸ Vaikka Lempäälässä ei voi 1940-luvulla enää puhua yhtenäiskulttuurista, kylämentaliteetti oli säilynyt. Oman ja naapurikylän asiat ja ihmiset tiedettiin.

5.2 Lempäälän nuorisoseurantalo

Sotavuosina nuorisoseurantalo oli armeijan käytössä ja seuran toiminta pysähdyksissä. Vauhtiin päästiin helmikuussa 1945, jolloin toimikuntia perustettiin ja taloa kunnostettiin. Hankittiin ikkunaverhot, uutta kalustoa ja tietysti gramofoni.¹⁹

Työnjaon Manttaalitalon kanssa piti olla alusta asti selvä. Nuorisoseuralla ei periaatteellisista syistä järjestetty tansseja, tilaisuuksissa piti olla muutakin ohjelmaa. Talon tyylin takia rajoitukset määrättiin koskemaan myös tiloja vuokraavia yhdistyksiä. Huvitteluntarve oli kova ja tiloja vähän. Kansandemonkraattien Tampereen nuoriso-osasto pyysi taloa vuokralle. Lupa myönnettiin ja muistutettiin samalla, että talo annetaan vain "arvokasohjelmaisiin iltamiin, ei tanssi-iltoihin".²⁰

Nuorisoseuran oli pakko jatkossa tinkiä ehdottomuudestaan. Oman paikkakunnan seurojen vaatimukset saada järjestää tanssi-iltoja kävivät koviksi. Vuokratuloja tarvittiin talon remontoimiseen. Seura tekikin uuden

---

¹⁸ LVS esim. 04.05.1945,2; LVS 01.06.1945, 1; haast. Pekka Toivonen 18.01.1995.

¹⁹ Lempäälän NS:n jk pk esim. 09.02.1945 §4, 18.02.1945 §7, 10.09.1945 §4.

²⁰ Lempäälän NS:n jk pk 10.09.1945 §7.

periaatepäätöksen, jolla ulkopuolisilta tanssi-illat kielletään, mutta oman paikkakunnan seuroille myönnetään "vain kahdet tanssi-illat kuukaudessa paitsi Kisalle, joka saa pitää arki-iltaisin lauantaita lukuun ottamatta. Jos sattuu järjestyshäiriöitä lopetetaan Kisaltakin".²¹ Epävirallisia nurkkatansseja seuralaiset pistivät itsekin spontaanisti pystyyn, kun talolle kokoonnuttiin esimerkiksi näytelmäharjoituksiin.²²

Kisa oli paikkakunnan urheiluseura ja alkuaan nuorisoseuran urheilujaosto. Alkuvuosina Lempäälän Karjalaiset olivat vakituinen vuokralainen. Sittenkin, kun karjalaiset asettuivat pitäjään ja kokouksia ruvettiin pitämään muualla, yhteydet säilyivät hyvinä. Karjalaisten ja Nuorisoseuran yhteistyö lähti spontaanisti liikkeelle. Kummankaan järjestön johto ei sitä suosittanut. Siksi se menestyikin ruohonjuuritasolla.

Nuorisoseurantalolla, "Nuoralla" oli niin paljon seuran omaa toimintaa, ettei enempää tilanvuokraajia väliin olisi mahtunutkaan. Seuralla oli laulukuoro, kansantanssijoukkueita sekä nais- ja miesvoimistelijoita. Kuukausittain oli omat perheillat. Vuosittain pidettiin joulu- tai pikkujoulujuhla, Aleksis Kiven päivän tilaisuus, kesäjuhla ja raittiusjuhla. Kuitenkin teatteri oli harrastuksista tärkein, aikaa vienein ja kunniaa tuonein. Vuonna 1946 esitettiin 13 näytelmää, joista kolme oli koko illan näytelmiä. Seura menestyi nuorisoseurojen valtakunnallisissa näytelmäkilpailuissa

---

²¹ Lempäälän NS:n jk pk 26.09.1945 §3.

²² Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 18.01.1995.

erinomaisesti.²³

Esitettyjä näytelmiä olivat mm. Niskavuoren naiset, Kihlaus, Prinsessa Ruusunen ja Elinan surma.²⁴ Ohjelmavalinta oli toisaalta klassisempi, toisaalta monipuolisempi kuin elokuvissa. Yleisöpulaa ei valiteta, ei myöskään työvoimapulaa. Innokkaita näyttelijöitä ja muuta näytelmien vaatimaa väkeä oli yllin kyllin tarjolla. Jotta kenellekään ei tarvitsisi sanoa ei, laajennettiin tuotanto näin mahtavaksi. Isoissa ja vaativissa näytelmissä oli työtä, mutta "Nuoran" aktiiveille oli välttämättömyys tulla talolle joka päivä koulusta tai työstä päästyään.²⁵

Heti sodan jälkeen tuli Nuoran omaan toimintaan karjalaisnuoria mukaan. Sopeutumisvaikeuksia ei ollut, vakuuttavat mukana olleet kysyttäessä.²⁶ Lempäälän ja Sakkolan nuorisoseurat olivat saman kattojärjestön alaisia, joten niille oli opetettu samat toimintamuodot ja ohjaajat olivat käyneet samoilla kursseilla. Valtakunnallinen systeemi osoitti myönteisellä tavalla vahvuutensa.

5.3 Lempäälän työväentalo

Sodan jälkeen Lempäälän työväenyhdistys kunnosti puolustusvoimien hallussa ollutta taloaan. Samalla puolueetyötä aloiteltiin, näköpiirissä olivat kahdet vaalit vuonna 1945.

---

²³ Lempäälän NS:n toim. kert. 1946, NS:n jk pk 07.03.1946 §8, 02.10.1946 §3; 17.10.1946 §7; 14.06.1946, §6, §10; haast. Pekka Toivonen 18.01.1995.

²⁴ Lempäälän NS:n jk pk 17.10.1945 §5, 03.10.1945 §6, 24.03.1947, 21.01. 1949 §2.

²⁵ Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 18.01.1995.

²⁶ Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 18.01.1995; Lempäälän Karjalaiset muisteluillassa 17.09.1995.

Yhtä nopeasti alkoi sosiaalinen elämä talolla: talon vuokrasta ulkopuolisille päätettiin. Erityisehtoja vuokraajille ei asetettu. Huvitoimikunta perustettiin.²⁷

Työväenyhdistykselle hovit olivat oheistoimintaa, joten iltamat eivät olleet kiireellisyysjärjestyksessä ensimmäisiä pohdittavia. Ne jätettiin huvitoimikunnalle, jonka tehtävät käytännössä siirtyivät vuonna 1948 perustetulle naisosastolle.²⁸

Pääjärjestö huolehti kuitenkin ensimmäisenä vuotena itse arvokkaista vuotuisista tilaisuuksista: vapunviettoa suunniteltiin huolellisesti. Ohjelmaan kuuluivat käynnit sekä punaisten haudalla että sankarihaudalla. Päätettiin lähteä mukaan pitäjän järjestöjen yhteiseen äitienpäiväjuhlaan. Pian tehtiin myös periaatepäätös yhteisten kesäjuhlien järjestämisestä SKDL:n kanssa.²⁹

Iltamat pyörivät omaa vakaata tahtiaan. Sunnuntaisin oli yhdistyksen oma iltamapäivä, muulloin talo voitiin vuokrata. Ohjelmanumeroista arpajaiset puhuttivat eniten, niistä toivottiin rahaa mm. vaalityöhön ja talon korjauksiin.³⁰ Esiintyjiä ei mainita, mutta myöhemmin näkyy naistoimikunnan papereista, että käytettiin oman kylän ja mielellään sos.dem. puoluetta lähellä olevia henkilöitä ja järjestöjä, kuten omaa nuoriso-osastoa ja työväen urheiluseura Kiriä.³¹

---

²⁷ Lempäälän TY:n jk pk 21.01.1945, §4-5,11-12,17.

²⁸ Lempäälän työväenyhdistyksen naisjaoston per. kok pk 14.03.1948.

²⁹ Lempäälän TY:n jk pk 30.03.1945 §3-5, 02.11.1945 §1, 10.03.1946 §2.

³⁰ Esim. Lempäälän TY:n jk pk 21.12.1947 §5.

³¹ Lempäälän TY:n naisjaoston jk pk 04.04.1948 §3, 23.02.1949 §15-16,17, 28.06.1949 §24.

Työväenyhdistyksellä oli oman väen perheiltamia, mutta muut tilaisuudet olivat kaikille avoimia. Rivien välistä näkyy olettamus, että yleisö on poliittisesti omasta leiristä. Vuotuisten juhlien yhteydessä korostettiin alkuvuosina, että ne tehdään yhdessä SKDL:n kanssa. Vuonna 1948 tulee muutos, eikä yhteistyökumppanista puhuta juhlien yhteydessä mitään. Vuonna 1952 lopetetaan yhteiset valtuustoryhmien kokouksetkin.³²

Yhteistyötä oli tehty puolueen piiritoimiston kehotuksesta. Oma intoa siihen ei oikein ollut, ja ajan kuluessa erimielisyydet tulivat aina vaikeammiksi. Ryhmien eroaminen alkoi näkyä samana vuonna, jolloin Lempäälän valtuusto muuttui porvarisenemmistöiseksi. Nyt eivät vasemmistopuolueet olleet vaaleissakaan enää liitossa keskenään.

Myös Lauri Hyvämäen näkemys, jonka mukaan laitavasemmiston arvovalta yleisestikin väheni ja muut poliittiset ryhmät aktivoituivat vuosikymmenen lopulla, sopii kuvaan. Paikallistasolla nähdyn muutoksen syyt ovat viime kädessä valtakunnalliset.³³ Ellei paikallisyhteisön enemmistö olisi hyväksynyt uutta suuntausta, se olisi voinut jatkaa vanhalla tavalla omassa piirissään ainakin jonkin aikaa, mutta tässä tapauksessa se ei halunnut.

---

³² Lempäälän TY:n toim. kert. 1952.

³³ Vrt. Hyvämäki 1955, 40-47.

5.4 Ongelma havaitaan...

Sodanjälkeinen huvitteluaalto vei mukanaan kaikkien poliittisten suuntien edustajat. Oikeisto ja ne, jotka välttivät politiikkaa, löytyivät Nuoralta, vasemmisto Työväentalolta, Manttaalitalon väki valikoitui kulloisenkin tilaisuuden järjestäjän mukaan. Joitakin kirkollisia piirejä lukuun ottamatta yhteisö on yleensä hyväksynyt ilakoinnin.³⁴

Huvitilaisuuksien määrää voi arvioida vain summittain. Järjestöillä, kuten nuorisoseuroilla, vapaapalokunnalla, työväenyhdistyksellä ja Lempäälän Karjalaisilla oli tapana pitää kuukausittain kokouksia ja niiden yhteydessä oman väen perheiltamiaan. Tyypillisesti näitä oli yhdeksän kertaa talvessa. Lisäksi jokaisella järjestöllä oli (pikku)joulu-, äitienpäivä- ja kesäjuhlansa. Jokaisella yhteisöllä oli vuosittain muitakin juhlia esimerkiksi vappuna, itsenäisyyspäivänä ja vaalien alla.

Manttaalitalon tilanne on selkein: tansseja oli kaksi kertaa viikossa, elokuvat pyörivät 2-3 kertaa viikossa. Järjestöjen papereista ei selviä, kuinka usein ulkopuoliset yhteisöt muita seurantaloja käyttivät. Nuorisoseuralla oli kuitenkin jotakin toimintaa joka päivä. Välillisistä maininnoista saa sen käsityksen, että työväentalollakin on ollut viikottain tansseja.³⁵

Manttaalitalon ja Työväentalon ympäristön tanssi-iltojen järjestyshäiriöt puhuttivat paikkakuntalaisia. Valitettiin,

---

³⁴ Haast. Pekka Toivonen 18.01.1995.

³⁵ Haast. Kirsti ja Pekka Toivonen 18.01.1995; Lempäälän Karjalaisten, Lempäälän Nuorisoseuran, Lempäälän Työväenyhdistyksen ja Nurmen VPK:n pöytäkirjat 1945-1950; LVS:n elokuvailmoitukset.

että humalaisia oli liikkeellä ja huvipaikkojen tienoot olivat "juopuneiden rähinä- ja tappelupaikkoja". Paikallislehti toivoo katuvalaistusta keskustaan. Sen sijaan ei suositella poliisivoimien lisäämistä tai muita kovia otteita, vaikka valitetaan, että putka on tanssi-iltoina ylikuormitettu.³⁶

... ja muutosta pelätään

Minkään "talon" kannattajat eivät osoittele toisiaan järjestyshäiriöiden takia. Kyläläiset olivat jakautuneet omiin huvitteluheimoihinsa, mutta niiden välit olivat rauhanomaiset. Järjestöjen omat pöytäkirjat eivät puhu omista tai toisten ongelmista.

Järjestyshäiriöistä puhuvat paikallislehti ja poliisin tilastot. Rähinät ovatkin tapahtuneet tanssipaikkojen ulkopuolella, eivät talojen järjestysmiesten valvomalla alueella. Talojen omistajia ei lehdessä syytetä.

Jos ennen tuntematon meno on seurausta yhteiskunnan muutoksista, halutaan sen ikävät lieveilmiöt nähdä ilmiöinäkin ulkoa tulleina. Pitäjänlehti epäilee, että hulinoitsijat ovat tamperelaisia, joille eivät edes kaupungin huvittelumahdollisuudet riitä, vaan jotka tunkeutuvat Lempäälän tansseihin mukaan. Syyksi epäillään asennetta "maalla voi olla vapaasti ja saa rähinöidä".³⁷ Korjaukseksi ehdotetaan sulkeutumista: ehdotetaan, että ulkopuolisia tanssien järjestäjiäkään ei saisi päästää Lempäälään:

---

³⁶ LVS 29.09.1945,3.

³⁷ LVS 29.09.1945, 3.

Ajatelkaamme myöskin, kuinka äärettömän suuret summat rahaa kaikenlaiset kiertäjät, vaikka emme ota lukuun ulkopuolisia seuroja ja yhdistyksiä, vievät mennessään, joka voisi tulla paikallisten seurojen hyväksi.³⁸

Huvittelua vastustavat kirjoitukset ovat lähteneet uskonnollisten yhteisöjen, raittiusseurojen tai yksityisten kaunosielujen kynästä. Kaikki julistavat samaa parannusta: uudistukset ja vieraat vaikutteet pois, rajat kiinni ja paluu luontoon tai "hyvän ja jalostavan" korkeakulttuurin pariin. Taustalla voi nähdä yhtenäiskulttuurin kaipuun ja 1930-luvun ankaran kansallismielisen ilmapiirin.

Lehden kirkollisen palstan pitäjä "Saara" suree tanssivillitystä ja toteaa sen turhuuden, vaikka myöntää arvon liikunnalle, joka on "temmellystä, jolla ei ollut mitään tekemistä sukupuolivietin kanssa". Hän tarjoaa tanssille ja musiikille vaihtoehdoksi yksinoloa luonnon helmassa.³⁹

Aggressiivisempiakin kirjoituksia tapaa:

Ei ihminen ole kehittynyt apinasta vaan ihminen on kehittynyt apinaksi. Kun villit neekerit pakanallisissa kauhistuksissaan ovat hyppineet ja mölisseet apinan tavoin, katsopas, se on mannermaista, se on kulttuuria, se on kivaa, sitä pitää saada, pitää apinoida, muutoin on aukko sivistyksessä.⁴⁰

En tahdo väittää, että tämä (=tanssi) itse asiassa on pahasta. Mutta kun nuorisollemme ei yritetäkään

---

³⁸ LVS 29.09.1945, 3.

³⁹ LVS 29.06.1945, 2-3.

⁴⁰ Evankelioimisliike LVS:ssa 16.02.1945, 2.

tarjota muuta kuin tanssia niin kuin kaupunkiemme päivittäisistä sanomalehdistä saamme lukea.

Ulkoapäin tulevat vieraat virtaukset olkoonpa ne mitä laatua tahansa pitäisi jokaisen koettaa poistaa päiväjärjestyksestä mahdollisuuksiensa mukaan.⁴¹

Närkästyneiden kirjoittajien ihanneyhteisö jäi enemmistön onneksi toteutumatta. Rikollisuuden sodanjälkeistä kasvua kuvaa seuraava tilasto. Menoa kauhistelleiden mielessä väikkyi ehkä sodanaikainen kuri.

Poliisin tietoon	1945	1946	1947	1948	1949	1950
tulleita rikoksia ⁴² (YHT.)	464	640	719	757	552	642
tappo, murha, kuolemantuottamus	2	2	-	3	-	2
pahoinpitely	5	12	14	15	10	15
väkivallanteko virkamiehelle	5	6	-	3	1	2
juopumus	108	108	153	197	183	212

Tilastossa on laskettu koko nimismiespiirin, Lempäälän, Vesilahden ja Viialan rikokset yhteen. Seuraavassa

---

⁴¹ E.K. Lindstedt LVS:ssa 09.02.1945, 3.

⁴² SVT, 1945-1950, poliisin tietoon tulleita rikoksia.

vertailukohtana Kangasalan ja Pirkkalan piirien kokonaistiedot:⁴³

Kangasala, Aitolahti, Messukylä		Pirkkala Nokia, Tottijärvi, Ylöjärvi	
1945	590	1437	
1946	455	1639	(1274) ⁴⁴
1947	435	1749	(1328)
1948	365	1445	(1022)
1949	368	1184	(906)
1950	489	1277	(970)

Lempäälän ja Pirkkalan piirissä 1946-1947 ovat olleet levottomimmat vuodet. Kangasalla sen sijaan rikollisuuden määrät vähenivät tänä aikana. Toisaalta kaikkialla vuonna 1950 rikollisuus nousee uudestaan. Muutos selittyy väkiluvun kasvulla.

Rikoslajeista juopumus on ylivoimaisesti tavallisin kaikkialla. Sen sijaan pahoinpitelyjen määrä vaihteli piireissä viiden ja viidentoista välillä vuosittain. Juopuneet oli sosiaalisia tai esteettisiä ympäristöhaittoja, mutta tietysti myös turvattomuutta lisäävä asia aineellisen niukkuuden ja raskaan työn täyttämässä maailmassa. Sanonta "raskas työ vaatii raskaat huvit" osottautuu makaaberilla tavalla todeksi.

---

⁴³ SVT, poliisin tietoon tulleet rikokset 1945-1950.

⁴⁴ Vuodesta 1946 alkaen Nokian kauppalan tiedot saatavissa erikseen.

6 *Hampaat kiinni elämän syrjään*

"Paikallisyhteisö" ei ole yksiselitteinen termi. Sillä tarkoitetaan yleensä itsehallinnollista kuntaa, "pitäjää". Niin tässäkin työssä on tehty. Paikallisyhteisö on kaukana homogeenisesta, ja erityisen selvästi se tulee näkyviin tarkasteltaessa yhteisöä ajankohtana, joka itsessään on muuttuva ja taloudellisesti, henkisesti ja poliittisesti arvaamaton.

Sodanjälkeinen Lempäälä pyrki eteenpäin ja parempaan päin, vaikka pitäjäläisillä oli 1940-luvun lopulla hatara käsitys siitä, mitä tulevaisuus voi tuoda tullessaan. Heidän paikallistasolla toimivat yhteisönsä: puolueet, hallinnolliset instanssit, kyläkunnat ja kansalaisjärjestöt toimivat omilla tonteillaan. Toisinaan ne elivät rauhallisesti rinnakkain, joskus tuli yhteentörmäyksiä, joskus naapurit jopa löysivät toisensa ja kehittivät hyviä yhteistyön muotoja.

Konkreettisen ja aineellisen kehityksen johto oli toisaalta kunnalla, toisaalta Tampereella, joka tarjosi työpaikkoja ja vaikutteita. Oma piiri nähtiin kaupungista kuitenkin erillään. Pitäjässä kuntaorganisaatio oli monella tavalla keskeinen. Sillä oli sentään rahaa ja mahdollisuus kehittää pitäjää; kaavoittaa tontteja, rakentaa kouluja, huolehtia asukkaittensa perushyvinvoinnista.

Jälkeenpäin 1940-luvun loppua ja 1950-luvun alkua on muisteltu kunnallisen riitelyn aikana. Vastakkain olivat hieman yllättäen eri kyläkunnat toiveineen, eivät poliittiset puolueet. Suurimpia kysymyksiä olivat koulujen perustamiset ja rakentamiset. Jokainen kylä, joka toivoi koulua tai olemassaolevalle kunnollisia tiloja, ajoi omaa asiaansa.

Perusjakona oli keskus vastaan periferia. Kun Lempäälässä kirkonkylän väki riiteli koulun paikasta, pääsivät pikkukylät voitolle: Mattilan ja Hervannan koulut rakennettiin ennen kirkonkylän koulun uutta rakennusta.

Kouluriitojen merkitystä kuvaa se, että niiden ratkaisuilla oli välitöntä ja konkreettista merkitystä yhteisölle. Samaan aikaan kiehui valtakunnan politiikassakin. 1940-luvun lopulla elettiin ns. vaaran vuosia, jolloin Suomen poliittisen kehityksen suunnasta väännettiin kättä. Epävarmuus vallitsi ja kaikenlaiset huhut laukkasivat. Paikallistasolla ei voitu konkreettisesti puuttua asiaan, mutta milloin symbolinen mahdollisuus siihen tuli, tilaisuutta käytettiin hyväksi.

Valtuusto kiisteli varsinkin 1940-luvun lopulla poliittisten ja muiden järjestöjen avustuksista. Oikeisto vastusti poliittista järjestöjä, vasemmisto luokitteli herkästi puolueisiin sitoutumattomat mutta esim. kristilliset yhdistykset porvarillisiksi.

Vielä 1945 niukkoja rahoja oli jaettu varsin sovinnollisesti, mutta vuosikymmenen mittaan otteet kovenivat, apurahat evättiin suurelta osalta hakijoita ja päätöksestä äänestettiin säännöllisesti. Voi ajatella, että vuosia jatkunut valtakunnallinen kiistely ulottui vähitellen maaseudulle ja että lempääläisten hermot kiristyivät, kun vuodesta toiseen seurattiin Helsingin tapahtumia: sotasyyslysoikeudenkäyntiä, valvontakomission toimia, asekatkentaajuttua yms.

Toisaalta voi ajatella Lauri Hyvämäen tavoin, että aluksi 1945 kaikki paikkakuntalaiset myöntivät vasemmistojärjestöjen pyyntöihin, koska ei haluttu ärsyttää, mutta ajan mittaan oikeisto rohkastui, samaa tahtia kuin valtakunnan

politiikassakin.

Vuoden 1947 episodi, raju kiistely Lempäälän kunnallisista ilmoituslehdistä, oli puoluepoliittinen, mutta sitä ei jatkettu myöhempinä vuosina. Valtuusto oli oikeistolaistunut, eikä laitavasemmistokaan ottanut - ilmeisen symboliseksi koettua - riitaa esille.

Lempäälä ei jaksanut kauan riidellä vain riitelemisen vuoksi. Mieluummin muristiin ja vaiettiin. Kiistoista vaikeneminen oli ja on paikkakunnalla yleisempikin perinne. Osin puhumattomuus juontaa vuodesta 1918. Siitä ei kumpikaan osapuoli puhu ääneen, mutta trauma on molemmilla mielessä. Sotien välisenä aikana vasemmiston oli oli vaiettava, 1940-luvun lopulta alkaen oikeisto sai olla varovainen puheissaan. Nekään eivät riehuneet, joiden totuus kulloinkin oli voitolla. Sekä sovinnollisuus että oma syyllisyys hillitsivät. Molemmat osapuolet ovat tienneet, että vastapuoli ei koskaan antaisi periksi. Keskustelua ei synny, jos on kaksi ehdottoman oikeaa totuutta vastakkain.

Koulut ovat olleet kylien keskuksia. Niiden johtokunnissa ei arkisin riideltä. "Kylä" on yksikkö, jonka pysyvä vastapeluri ja sisäinen yhdistäjä on kirkonkylä tai kunta. Riidat leimahtivat, milloin puolueiden edut menivät ristiin; johtokunnat oli valittu poliittisin perustein. Riidan aiheita ei haettu, mutta kun järjestöt pyysivät päästä koululle pitämään juhliiaan tai johtokunnan oli päätettävä, mistä kaupasta maito ja perunat koulun keittiöön ostetaan, syntyivät äkkiä yksityiskauppapuolue ja Osuusliike Voima -puolue.

Kylien mentaliteettia kuvaa, että riidat eivät heijastuneet niihin asioihin, joita ne eivät koskeneet. Samaa on sanottava kunnanvaltuustostakin. Milloin kokonaiset oli

kysymyksessä, oltiin yksimielisiä. Rintamamiestontit jaettiin sovussa ja yhteistyössä seurakunnan kanssa. Toisaalta valtio määräsi monista kuntia koskevista asioista, joten suurista periaatekysymyksistä ei ollut mahdollistakaan riidellä.

Karjalaisten asiat eivät olleet valtuuston päätettävissä. Kantalempääläisten ja tulokkaiden suhteista näkee merkkejä asuttamista koskevissa papereissa. Ongelmien olemassaoloa ei ole kiistetty, mutta niistäkään ei ole tahdottu puhua kovalla äänellä. Katkeruutta ei havaitse kummallakaan puolella ainakaan enää. Toisaalta ristiriidat ovat ilmeisesti olleet vähäisempiä kuin esimerkiksi Kangasalla. Lempäälässä valitettiin maanluovutuksista harvoin. Suoraan kysyttäessä karjalaiset kieltävät, että heitä olisi koskaan "ryssitelty".

Karjalaiset pyrkivät ensin Lempäälän valtuustoon erityiseltä karjalaisten vaalilistalta. Kukaan ei mennyt läpi. Poliittisten puolueiden kautta onnistuttiin paremmin. "Kyläpuolueita" ei ollut syntynyt Lempäälään, eikä karjalaistenkaan kotiseutupuolueella ollut menestymisen mahdollisuuksia. Pienen piirin sisäisiä asioita voitiin hoitaa kyläkuntana. Eri kylien ja ihmisryhmien yhteisiä asioita varten olivat puolueet. "Lempäälän Karjalaiset ry." menestyi luodessaan jäsenistöönsä sisäistä yhteenkuuluvuutta ja vaaliessaan vanhan kotiseudun muistoa.

Tällä hetkellä järjestö on valintojen edessä. Karjalasta tulleen polven väistyessä yhteisön on uudistuttava, jos se aikoo elää. Muuten sen toiminta jäykistyy folklorismiksi. Kantalempääläisten kotiseutuyhdistyksen esikuva pelottaa.

Sodanjälkeinen huvielämä oli vilkasta ja rajuakin. Joitakin kirkollisia piirejä lukuun ottamatta kaikki hyväksyivät huvittelun, vaikkakaan eivät lieveilmiöitä.

Ihmiset jakautuivat huvitteluheimoihinsa kuin kyläkuntiin, mutta nyt paljolti ideologisin perustein. Vasemmisto juhli työväentaloilla, joista Lempäälän työväentalo oli tärkein, oikeisto ja politiikkaa karttavat nuorisoseurantalolla.

Manttaalitalolla eli entisellä suojeluskuntatalolla yleisö valikoitui tilaisuuden ja järjestäjän mukaan. "Manttu" oli työväentalon ohella pitäjän tärkein tanssipaiikka. Kummallakin oli viikottain tansseja ja iltamia. Kesäisin Nurmen lava veti väkeä pitäjästä ja kauempaakin maakunnasta.

Huvipaikkojen yleisöjen välisistä riidoista ei ole raportoitu, yksittäisten humalikkojen rähinöistä tanssipaiikkojen ulkopuolella sitäkin enemmän. Tiukinta kuria piti nuorisoseura. Sen naapurit eivät valittaneet. Nuorisoseuran toiminta oli monipuolisinta. Korkeakulttuurille, mm. näytelmäklassikoille oli tilaa.

Yhteistyö huvien järjestäjien tai yleensä kansalaisjärjestöjen välillä näyttää vähäiseltä. Poikkeuksena oli karjalaisten ja nuorisoseuraväen tiivis yhteistyö. Aatteellisia erimielisyyksiä niillä ei ollut, ja nuoret karjalaiset pyrkivät integroitumaan uuteen pitäjään. He valitsivat Lempäälän nuorisoseuran, eivät karjalaisten mukana tullutta Haparaisten nuorisoseuraa. Kuten amerikansuomalaistenkin tapauksessa, "toinen polvi" pyrki aktiivisesti mukaan valtakulttuurin toimintaan.

Sodan jälkeen SDP:n piiri lähetti Lempääläänkin kirjeen, jossa yhdistystä kehoitettiin menemään vuoden 1945 kunnallisvaaleihin vaaliliitossa SKDL:n kanssa. Yhdistys totesi asian ja hyväksyi ehdotuksen. Yhteistyö jatkui muodollisen oloisesti. Vuonna 1947 vaaliliittoa ei ollut. Muutamana vuotena kokeillut yhteiset valtuustoryhmien

kokoukset lopetettiin 1952 turhautuneesti.

Yhteistyö ei onnistu ylhäältä käskemällä, ellei omaa motivaatiota ole. Jos Lempäälän SDP olisi halunnut, se olisi voinut jatkaa - jonkin aikaa - yhteistyötä, vaikka puolueet valtakunnan tasolla kiistelivätkin. Puolueen paikallisosastokin on kylä, joka määrittelee itse suhteensa naapurikyliin! Toisaalta yleinen vaikuttaa yksityiseen; lempääläisten turhautuneisuus voi olla seurausta yhtäaikaan valtakunnan tason tapahtumista ja paikallisen SKDL:n jyrkkyydestä.

Pienyhteisöjä oli Lempäälässä ollut vanhastaan. Uutta oli "kylien" luonne. Maantieteellisten kylien rinnalle tulivat entistä voimakkaammat poliittiset kylät ja hämäläisten ja karjalaisten kulttuurikylät. Nuorison huvittelupiirejä on tietysti ollut aina, mutta nyt nekin voimistuivat ja tulivat entistä rajummiksi. Täysillä pyörivän teollisuuskaupungin naapuruus muutti Lempäälä-kylän elämää.

Kylien ristiriidat ovat perinnettä. 1800-luvun lopun yhteiskunnan murros aiheutti kylätappeluja. Nyt uudet yhteisöt opettelivat elämään yhdessä ja selvittelivät keskinäistä nokkimajärjestystään. Rahapulan takia maantieteelliset kylät olivat napit vastakkain, poliittiset ryhmät valtakunnallisen paineen ja historian painolastin takia. Huvitteluporukat eivät tapelleet keskenään, tanssilattiaa riitti kaikille, ja ryhmät olivat jo valikoituneet aatteellisista perusteista. Sen sijaan ne olivat ristiriidassa ankarien uskonnollisten piirien kanssa. Hämäläisille ja karjalaisille ei tullut ilmiriitaa, vaikka ongelmia oli.

Milloin yhden ihmisen tai ryhmän eri viiteryhmät

joutuivat ristiriitaan, olivat poliittiset sidokset voitollisia. Kyläkoulujen kiistat olivat poliittisia. Karjalaiset äänestivät poliittisen kantansa mukaan eivätkä kotiseutupuoluetta. Pitäjä ihmisineen oli osa valtakuntaa. Yleiset ristiriidat voittivat paikalliset.

Perinne tarjosi rakenteita, joihin voi tukeutua muutoksen keskellä. Eläminen edellytti 1940-luvulla työntekoa, pelon hillitsemistä ja monentasoista surutyötä. Joskus menetykset oli pakko kieltää, jotta jaksaisi. Selkeimmin tämän muotoili Hiitolasta tullut Annikki Soini:

Kun tulin linja-autolla rajan yli Karjalasta, tiesin lopullisesti, että kaikki vanha on mennyttä. Mitään siitä ei enää olisi. Uusi elämä oli aloitettava. Se on kummallista, että ihmiset puhuvat, missä heidän juurensa ovat. Juuret on työnnettävä siihen paikkaan, missä asuu. Siinä on elettävä, siitä on imettävä voimaa. Hampaat on iskettävä kiinni elämän syrjään. (Annikki Soini, Lempäälän Karjalaiset)

7 Lähteet

Arkistot

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Hämeen-Satakunnan maamiesseuran asutustoiminnan johtajan arkistot.

Myydyt hallintasopimukset A IV Bb:1b

Lempäälä.

Diaarit. Hakemuskortit Bb:13. Lempäälä

Hämeen tarkastusoikeuden pöytäkirjat. 1941-1948.

Lempäälän asukkaantolautakunnan pöytäkirjat. 1945-1952.

Pika-asutustoiminnan katselmustoimikunnan asiakirjat. Lempäälä. Kansio 43.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Waldenius

Kansanperinteen laitoksen kokoelmat.

Erkki Ala-Könnin työryhmän kenttähaastattelut

Lempäälässä. Nauhat 3749-3750. Haast.

Veikko Kallio. Tampere.

Lempäälän Karjalaisten arkisto

Lempäälän Karjalaisten johtokunnan (jk) ja

yleiskokousten pöytäkirjat (pk) 1941-1960.

Lempäälä.

Lempäälän kunnan arkisto, Lempäälä

Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1944-1948

Koululaitoksen arkisto

Hervannan kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1945-1965

Innilän kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1944-1966

Kuljun kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1944-1960

Lastusten kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1944-1966

Lempoisten kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1944-1955

Mattilan kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1945-1955

Rantosten kansakoulun johtokunnan

pöytäkirjat 1944-1974

Kouluhallituksen kiertokirje 15.08.1945.

Lempäälän Kotiseutuarkisto
Lempäälän suojeluskunnan (LSk)
pöytäkirjojen kopiot 1917-1944.

Lempäälän Nuorisoseuran arkisto, Lempäälä
Lempäälän Nuorisoseuran johtokunnan (jk)
pöytäkirjat (pk) 1945-1950
Lempäälän Nuorisoseuran toimintakertomukset
1945-1950.

Lempäälän Työväenyhdistyksen arkisto, Lempäälä
Lempäälän työväenyhdistyksen johtokunnan (jk)
pöytäkirjat (pk) ja toimintakertomukset 1944-1960

Lempäälän työväenyhdistyksen naisjaoston
johtokunnan (jk) pöytäkirjat (pk) 1948-1960

Mannerheimin lastensuojeluliiton Lempäälän osaston arkisto
(MLL), Lempäälä
Johtokunnan (jk) pöytäkirjat (pk) ja
toimintakertomukset 1921-1960

Nurmen Vapaapalokunnan arkisto, Lempäälä
Nurmen VPK:n kassakirjat 1948
Nurmen VPK:n pöytäkirjat (pk) 1945-1949

Tilastokeskuksen kirjasto, Helsinki
Kunnallisvaalit 1945-1950. Mf-kortit.
Tilastokeskus. Helsinki.

Työväen Arkisto, Helsinki
Muistitieto-kokoelma, nide CLXXII. Haast. Pulmu
Manninen.

Lähde- ja virallisjulkaisut

FMU = Finlands medeltids urkunder.

SVT Väestötilasto 1940-1950. Tilastokeskus. Helsinki.

Tilastollinen vuosikirja 1945-1948. Tilastokeskus.
Helsinki.

SVT poliisin tietoon tulleet ja selvitettyt rikokset 1945-
1950. Tilastokeskus. Helsinki.

SVT Vaalitilastot. A. Valtiolliset vaalit 1945-1951.
Tilastokeskus. Helsinki.

Painamattomat tutkimukset

- Heikkilä 1989 Jarmo Heikkilä, Kuljun työväentalosta ja sen vaiheista. Lempäälän kansalaisopisto. Lempäälä 1989.
- Kontturi 1976 Otro Kontturi, kokoustekniikan luennot. Turun Kesäyliopisto 1976.
- Kosola 1982 Martti Kosola, Mannerheimin lastensuojeluliiton Lempäälän osasto 1921-1981. MLL:n arkisto. Lempäälä.
- Perkiö 1985 Oiva Perkiö, Lempäälän ja Upplands-Bron kummikuntatoiminnan historiikki. MLL:n arkisto. Lempäälä 1985.

Kirjallisuus ja artikkelit

- Aaltio 1968 E.A. Aaltio, Lempäälän kunnallishistoria 1866-1966. Lempäälä 1968.
- Alapuro 1995 Risto Alapuro, Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. Toinen painos. Porvoo 1995.
- Anttila 1987 Olavi Anttila, 110 kehityksen ja kasvun vuotta. Kangasalan historia III. 1865-1975. Kangasala 1987.
- Arajärvi 1959 Kirsti Arajärvi, Lempäälän kotiseutuoppikirja. Lempäälä 1959.
- von Bagh 1976 Peter von Bagh, Elokuvan historia. Toinen painos. 1976.
- Bosinger 1986 Jeannette Bosinger, The World War II Combat Film. Anatomy of a Genre. New York 1986.

- Edner 1753 Erik Edner, Kuvaus Lempäälän pitäjästä 1753. Suom. E.A. Aaltio. Lempäälä-Seuran joululehti. Lempäälä 1964.
- Hainari -
Laitakari 1928 Historiaa kansakouluille. Toinen painos. 1928.
- Hiekkanen 1994 Markus Hiekkanen, The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. A systematic classification and chronology. Helsinki 1994
- Hyvämäki 1955 Lauri Hyvämäki, Vaaran vuodet. Toinen painos. Helsinki 1955.
- Kaasalainen 1987 Väinö Kaasalainen, Sakkolan historiaa II. Toim. Väinö Kaasalainen. Toijala 1987 .
- Kalske 1986 Marja Kalske Kuljun koulu 1886-1986. Lempäälän kunta 1986.
- Kalske 1993 Marja Kalske, Lempäälän koululaitos 1873-1993. Lempäälän kunta 1993
- Kalske - Turkkinen 1995. Marja Kalske - Hannu Turkkinen, Mattilan koulu 1945-1995. Lempäälän kunta 1995.
- Kekki 1989 Väinö Kekki, Haparaisten nuorisoseura 1904 - 1964. Tampere 1989.
- Kracauer 1987 Siegfried Kracauer, Caligarista Hitleriin. Saksalaisen elokuvan psykologinen historia. Suom. Reijo Lehtonen. Helsinki 1987.
- Kupiainen 1964 Unto Kupiainen, Lyhyt runousoppi. Helsinki 1964.
- Laitinen 1981 Kai Laitinen, Suomen kirjallisuuden historia. Helsinki 1981.
- Lahdenperä 1994 Tauno Lahdenperä, Lempäälän suojeluskunta 15.10.1917 - 4.11.1944. Pieksämäki 1994.
- Lappalainen 1981 Jussi T. Lappalainen, Punakaartin sota 2. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki 1981.

- Närhi 1993 Mikko Närhi, Hervanta Vuorenpeikkojen maa. Tampere 1993.
- Paavilainen 1991 Kalevi Paavilainen, Kotiseudun hyväksi. Lempäälän - Viialan Osuuspankki ja sen edeltäjät 1903 - 1990. Somero 1991.
- Pietiäinen 1992 Jukka-Pekka Pietiäinen, Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892-1992. Helsinki 1992.
- Piilonen 1982 Juhani Piilonen, Vallankumous kunnallishallinnossa. Helsinki 1982.
- Santamäki 1970 Lauri Santamäki, Daavidin kapina. Kuohuvaa keskiaikaa Pirkanmaalla. Liitteenä käänös Ylä-Satakunnan rahvaan alistumiskirjeestä valtioneuvostolle. Teoksessa Pirkanmaan lukemisto. Pirkanmaan maakuntaliitto. Tampere. 1970.
- Suvanto-Säätiö Suvanto-Säätiö 1947-1987. 40 vuotta sakkolalalaista perinetyötä. (kirjoittajaa ei mainita)
- Uusitalo 1965 Kari Uusitalo, Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus elokuvan ja elokuva-alan historiaan 1896-1963. Helsinki 1965.

Sanomalehdet

Kangasalan Sanomat 1944-1948.

LVS = Lempäälän-Vesilahden Sanomat 1944-1948.

Haastattelut

Olavi Arminen, ent. liikuntatoimenjohtaja; kesk. 1983-1984.
Toini Haapaniemi, Säijän kylätmk; haast. 1994.
Jarmo Heikkilä, kansalaisopiston rehtori; haast. 1993-1994.
Raija Isotalo, Lempäälä-Seuran pj; kesk. 1994-1995.
Taimi Kataisto, Mattilan koulun opettaja; haast. Hannu Turkkinen 1994.
Aino Kyykoski, Lempäälä-Seura; haast. 5.9.1995.
Jussi Lintusaari, Kuljun koulun johtaja; haast. 1985-1986.
Markku Myyryläinen, liikuntatoimenjohtaja; kesk. 1994-1995
Pentti Rantanen, Säijän kylätmk; haast 1994.
Riitta Rekola, Lempäälä-Seura; haast. 1995.
Annikki Soini, ent. kulttuuriltk:n pj, palvelutalon johtaja; kesk. 1984-1987.
Seppo Soini, pankinjohtaja, kunnallisneuvos; haast. 31.10.1994. ja 12.9.1995.
Raija Tanni, kirjastovirkailija, haast. 1995.
Pekka Toivonen, lehtori ja Kirsti Toivonen, luokanopettaja; haast. 18.10.1995.
Hannu Turkkinen, sivistystyöltk:n pj; kesk. 1994-1995.
Olli Viitasaari, kunnanjohtaja; kesk. 1994-1995.

Lempäälän Karjalaiset ry:n muisteluilta Elli Pulakan luona 19.09.1995:

Esko Kallonen, OP:n pankinjohtaja, Lempäälän Karjalaisten puheenjohtaja
Kaarlo Kuuppo, Lempäälän Karjalaiset
Eino Naskali, Lempäälän Karjalaiset
Elli Pulakka, Lempäälän Karjalaiset

Amerikansuomalaisten ja heidän sukulaistensa haastattelut

Helinä ja Toivo Anderson; haast. 1990 (New York) ja 1995 (Turku)
Mae Kaven; haast 1994 (Turku)
Veikko Kaven; haast. 1993, ja 1994 (Turku)
Vieno Kaven; haast. 1990 (New York)
Helinä Kiviluoma; haast. 1995 (Turku)
Esko Rantala; haast. 08.10.1995 (Lempäälä)
Lynn Young 1990 (New York)